Аркадій і Борис Стругацькі

Хлопець із пекла

Розділ I

Оце так село! Зроду я таких сіл не бачив і не знав навіть, що такі села бувають. Хати круглі, бурі, без вікон, стирчать на палях, наче вартові вежі, а під ними чого тільки не накидано — горщики якісь величезні, корита, іржаві казани, дерев'яні граблі, лопати… Земля між хатами — глина, і настільки вона випалена і витоптана, що аж блищить. І всюди, куди не глянь, — сітки. Сухі. Що вони тут цими сітками ловлять — я не знаю: праворуч болото, ліворуч — болото, смердить, як на звалищі… Жахлива діра. Тисячу років вони тут гнили і, якби не герцог, гнили би ще тисячу років. Північ. Дикуняччя. І жителів, звісно, нікого не видно. Чи то дали драла, чи то забрали їх, чи то вони поховалися.

На майдані біля факторії диміла польова кухня, знята з коліс. Величезний дикобраз — ширший, ніж довший — у брудному білому фартуху поверх брудної сірої форми колотив щось у казані черпаком на довжелезній ручці. Як на мене, від цього казана в основному і смерділо по селі.

Ми підійшли, і Гепард, загаявшись, запитав, де командир. Ця тварюка навіть не обернулася — буркнула щось у своє вариво і тицьнула черпаком кудись уздовж вулиці. Піддав я йому носаком чобота попід крижі, він швиденько повернувся, побачив нашу форму і відразу став, як належить. Його морда виявилась до пари задниці, та ще й не голена цілий тиждень, у дикобраза.

— То де у вас тут командир? — знову питає Гепард, упершись тростиною йому в грубезну шию під подвійним підборіддям.

Дикобраз вилупив балухи, поплямкав губами і прохрипів:

— Винуватий, пане старший наставнику… Пан штаб-майор на позиціях… Будьте ласкаві, цією вулицею… прямісінько на околиці… Прийміть мої вибачення, пане старший наставнику…

Він ще щось там хрипів і булькав, а з-за рогу факторії виволоклися два нових дикобрази — ще страшніші за цього, зовсім уже опудала городні, без зброї, без головних уборів, — побачили нас і завмерли по стійці "струнко". Гепард лише поглянув на них, зітхнув і подався далі, постукуючи тростиною по халяві.

Нічого сказати, вчасно ми сюди встигли. Оці дикобрази, вони б нам тут навоювали! Тільки трьох я поки що бачив, але вже мене від них нудить, і вже мені зрозуміло, що така от, даруйте на слові, військова частина, з тилових вошей збита, та ще й нашвидкуруч, та ще й абияк, усі ці полкові пекарі, бригадні чоботарі, писарі, інтенданти, недоумки, грижоносці, сліпаки, орли поховальних команд — усе це ходяче добриво, сало багнетне. Імперські бронеходи пройшли би крізь них і навіть не помітили, що тут хтось є. Гуляючи.

Тут нас гукнули. Ліворуч, між двома хатами, був натягнутий маскувальний тент і висіла біло-зелена ганчірка на жердині. Медпункт. Ще два дикобрази поволі порпалися у зелених тюках з медикаментами, а на циновках, кинутих просто на землю, лежали поранені. Усього їх було троє; один, із забинтованою головою, підвівшись на лікті, дивився на нас. Коли ми обернулися, він знову гукнув:

— Пане наставнику! На хвилиночку, прошу вас!..

Ми підійшли. Гепард присів навпочіпки, а я залишився стояти за його спиною. На пораненому не було видно ніяких розпізнавальних знаків, він був у пошматованому обгорілому маскувальному комбінезоні, розстібнутому на голих волохатих грудях, але з його обличчя, з його

шалених очей з обсмаленими віями я відразу зрозумів, що оцей-от — не дикобраз, шановні, ні, цей — зі справжніх. І справді.

— Бригад-єгер барон Треґґ, — відрекомендувався він. Ніби гусениці брязнули. — Командир окремого вісімнадцятого загону лісових єгерів.

— Старший наставник Діґґа, — сказав Гепард. — Слухаю тебе, хоробрий брате.

— Сигарету… — попросив барон якимось відразу притихлим голосом.

Поки Гепард діставав портсигар, він поквапливо вів далі:

— Попав під вогнемет, обсмалило, як свиню… Дякувати Богу, болото поруч, занурився по самісінькі брови… Але сигарети — на кашу… Дякую…

Він затягнувся, примруживши очі, й відразу ж надсадно закашлявся, весь посинів, засмикався, з-під пов'язки на щоку виповзла крапля крові й застигла. Наче смола. Гепард, не обертаючись, простягнув до мене через плече руку і клацнув пальцями. Я зірвав з пояса флягу, подав. Барон зробив кілька ковтків, і йому ніби полегшало. Двоє інших поранених лежали нерухомо — чи то вони спали, чи то вже відійшли. Санітари дивилися на нас боязко. Не дивилися навіть, а так, позирали.

— Чудово… — мовив барон Треґґ, повертаючи флягу. — Скільки в тебе людей?

— Чотири десятки, — відповів Гепард. — Флягу залиш… Залиш собі.

— Сорок… Сорок Бійцівських Котів…

— Котенят, — сказав Гепард. — На жаль… Але ми зробимо все, що зможемо.

Барон дивився на нього з-під обсмалених брів. В його очах була мука.

— Слухай, хоробрий брате, — сказав він. — У мене нікого не лишилося. Я відступаю від самого перевалу, три доби. Безперервні бої. Щуроїди пруть на бронеходах. Я спалив штук двадцять. Останні два — вчора… тут, біля самої околиці… побачиш. Цей штаб-майор… дурень і боягуз… старий мотлох… Я його хотів був застрелити, та жодного патрона не лишилося. Уявляєш? Жодного патрона! Ховався в селі зі своїми дикобразами і дивився, як нас випалюють одного за другим… Про що це я? Ага! Де бригада Гаґріда? Рація на друзки… Останнє: "Тримайтеся, бригада Гаґріда на підході…" Слухай, сигарету… І повідом у штаб, що вісімнадцятого окремого більше нема.

Барон уже марив. Скажені очі його помутніли, язик ледве ворушився. Він упав навзнак і говорив, говорив, бурмотів, хрипів, а його скрючені пальці неспокійно нишпорили довкола, чіпляючись то за краї циновки, то за комбінезон. Потім він раптом затих на півслові, і Гепард піднявся.

Він повільно витяг сигарету, не зводячи очей із закинутого обличчя, клацнув запальничкою, потім нахилився і поклав портсигар разом із запальничкою біля чорних пальців, і пальці жадібно вчепились у портсигар і стиснули його, а Гепард, не кажучи ні слова, повернувся, і ми рушили далі.

Я подумав, що це, мабуть, милосердно — бригад-єгер знепритомнів саме вчасно. Бо довелось би йому почути, що бригади Гаґріда вже також нема. Накрили її цієї самої ночі на рокаді[1] бомбовим килимом — дві години ми розчищали шосе від уламків машин та завалів уже застиглого м'яса, відганяючи божевільних, які лізли під вантажівки,

щоби сховатися. Від самого Гаґріда ми знайшли тільки генеральський кашкет, зашкарублий від крові… Мені аж мороз поза шкіру пішов, коли я все це пригадав, і я мимохіть поглянув на небо й потішився, яке воно низьке, сіре та безпросвітне.

Перше, що ми побачили, вийшовши за околицю, був імперський бронехід, що з'їхав з дороги і завалився носом у сільський колодязь. Він уже вистиг, трава довкола нього була вкрита масною кіптявою, під розкритим бортовим люком валявся здохлий щуроїд — усе на ньому згоріло, залишилися тільки руді черевики на потрійній підошві. Чудові у щуроїдів черевики! У них черевики чудові, бронеходи, та ще, мабуть, бомбардувальники. А солдати вони, як усім відомо, нікчемні. Шакали.

— Як тобі подобається ця позиція, Гаґу? — запитав Гепард.

Я роззирнувся. Ну й позиція! Я просто очам своїм не повірив. Дикобрази вирили собі окопи обабіч дороги, посеред галявини між околицею і джунглями. Джунглі стіною стояли перед окопами кроків за п'ятдесят, ніяк не більше. Можеш там назбирати полк, можеш — бригаду, що заманеться, в окопах про це не дізнаються, а коли дізнаються, то зробити вже однаково нічого не зможуть. Позаду окопів на лівому флангу тягнулася трясовина. За правофланговими було рівне поле, на якому раніше було щось посіяно, а тепер усе згоріло. Та-а-а-к…

— Не подобається мені ця позиція, — сказав я.

— Мені теж, — сказав Гепард.

Ще б пак! Тут же була не тільки ця позиція. Тут на додачу були Ще й дикобрази. Було їх тут штук сто, не менше, і вони вештались по цій своїй позиції, немов по торжищу. Одні, позбивавшись купками, палили багаття. Другі просто стояли, запхавши руки в рукави. А треті вештались.

Біля окопів валялися гвинтівки, стирчали кулемети, безглуздо задерши хоботи в низьке небо. Посеред дороги, загрузнувши в багнюці по ступиці, ні в тин ні в ворота стояв ракетомет. На лафеті сидів літній дикобраз — чи то вартовий, чи то просто так присів собі, стомившись бродити. Зрештою, шкоди від нього не було: сидів собі і длубався скалкою у вусі.

Кисло мені стало від усього цього. Ох, була б моя воля — шарнув би я по всьому цьому збіговиську з кулемета… Я з надією поглянув на Гепарда, проте Гепард мовчав і тільки поводив своїм горбатим носом зліва направо і справа наліво.

Ззаду почулися розлючені голоси, і я озирнувся. Під сходами крайньої хати сварилися два дикобрази. Не поділили вони між собою дерев'яне корито — кожен тяг до себе, кожен лаявся на чім світ стоїть, і по оцих-от я шарнув би з особливою насолодою. Гепард сказав мені:

— Приведи.

Я вмить підскочив до цих бовдурів, дулом автомата вперіщив по руках одного, вперіщив другого і, коли вони витріщилися на мене, випустивши своє корито, кивнув їм головою в бік Гепарда. Навіть не писнули. І обох відразу потом пройняло, як у лазні. Втираючись на ходу рукавами, вони підтюпцем підбігли до Гепарда і завмерли за два кроки перед ним нечупарними спітнілими купами. Гепард неквапно підняв тростину, примірився, наче у більярд грав, і врізав — просто по пиках, одному раз і другому раз, а потім глянув на них, на тварюк, і тільки промовив:

— Командира до мене. Швидко.

Ні, хлопці та дівчата. Все-таки Гепард явно не чекав, що все тут буде аж так погано. Звісно, добра чекати не доводилося. Якщо вже

Бійцівських Котів кидають затикати прорив, то кожному зрозуміло: справи кепські. Але щоб отаке!.. У Гепарда навіть кінчик носа побілів.

Нарешті з'явився їхній командир. Витикнулася з-за хат, застібаючи на ходу кітель, довга заспана жердина в сірих бакенбардах. Років йому п'ятдесят, не менше. Ніс червоний, весь у прожилках, залатане пальцями пенсне, яке носили штабні тієї війни, на довгому підборідді — мокрі крихти жувального тютюну. Відрекомендувався він нам штаб-майором і спробував перейти з Гепардом на "ти".

Та де там! Гепард такого морозу на нього напустив, що він якось аж ростом зменшився: спершу був на півголови довший, а через хвилину глип — змііне молоко! — він уже знизу вгору на Гепарда дивиться, сивенький такий дідусь середнього зросту.

Зрештою, з'ясувалось таке. Де ворог і скільки його, штаб-майорові невідомо; завданням своїм має штаб-майор утримати село до підходу підкріплень; бойова сила його складається зі ста шістнадцяти солдатів з вісьмома кулеметами і двома ракетометами; майже всі солдати — обмежено придатні, а після вчорашнього марш-кидка двадцять сім із них лежать ген у тих хатах — хто з мозолями, хто з грижею, хто з чим...

— Послухайте, — сказав раптом Гепард. — Що це у вас там коїться?

Штаб-майор урвав себе на середині фрази і глянув, куди показувала полірована тростина. Але ж і очиська все-таки в нашого Гепарда! Тільки зараз я помітив: у найбільшому колі біля одного з вогнищ серед сірих курток наших дикобразів огидно маячать смугасті комбінезони імперської бронепіхоти. Змііне молоко! Раз, два, три... Чотири щуроїди біля нашого вогнища, і ці свині з ними мало не обіймаються. Курять. Та ще й гигочуть чогось...

— Це? — промовив штаб-майор і кролячими своїми очима поглянув на Гепарда. — Ви про полонених, пане старший наставнику?

Гепард не відповів. Штаб-дикобраз знову начепив пенсне і взявся пояснювати. Це, бачте, полонені, але до нас вони, бачте, жодного стосунку не мають. Захоплені у вчорашньому бою єгерями. Не маючи транспортних засобів, а також через брак особового складу для належної охорони…

— Гаґ, — промовив Гепард. — Відведи їх і здай Кліщеві. Тільки спершу нехай допитає…

Я клацнув затвором і пішов до багаття. Покурюють, тварюки, і хлищуть щось із кружок. Морди у всіх задоволені, лисніють. Це ж треба, яка мерзота… А цей, білявий, дикобраза по спині поплескує, а дикобраз, бовдур без мізків, скотина, радий-радесенький, ірже та головою крутить. П'яні вони, чи що?

Я підійшов до них упритул. Дикобрази помітили мене ще здалека, разом замовкли та почали тихенько розповзатися хто куди. А в деяких, напевно, ноги потерпли від страху: як сиділи, так і сидять, витріщивши очі, тільки пащеки пороззявляли. А смугасті — то ті аж сірими зробилися: знають нашу емблему щуроїди, чули!

Я наказав їм підвестися. Вони встали. Знехотя. Я наказав їм вишикуватись. Вишикувались, подітись нікуди. Білявий почав був щось белькотіти по-нашому — я ткнув його стволом між ребра, і він замовк. Так вони мені й пішли — один за другим, похнюпившись, заклавши руки за спину. Щурі. Та навіть запах від них якийсь щурячий… Двоє — кремезні чолов'яги, плечисті, а двоє, мабуть, з останнього набору, хирляві шмаркачі, трішки, може, старші за мене.

Я полонених ненавиджу. Що це, розумієш, за така слизота — пішов на війну, а потрапив у полон? Ні, я розумію, звичайно: що з них візьмеш, зі щуроїдів, а все-таки гидко, як собі хочете… Ну от, прошу: один шмаркач зігнувся вдвоє, і вивертає його. Вперед, вперед, з-змііне молоко! Другий почав. Тьху! І як вони, ці пацюки, близьку смерть чують

— ну як справжні щурі. І зараз вони ж ну на все готові — зрадити, продати, піти в рабство…

— Бігом марш! — гаркнув я по-їхньому.

Побігли. Повільно біжать, погано. Білявий цей накульгує. Важко поранений, значить, ногу в лазні підвернув. Нічого, дошкутильгаєш.

Добігли ми до того краю села, а там і вантажівки — хлопці побачили нас, закричали, засвистіли. Я вибрав калюжу побільше, поклав полонених мармизами в багнюку і підійшов до передньої вантажівки, де Кліщ. А Кліщ уже мені назустріч вистрибує — морда весела, вусики під носом сторчма, в зубах кістяний мундштук за модою старшого курсу.

— Ну, що скажеш, брате-смертнику? — каже він мені.

Я йому доповідаю: таке, мовляв, і таке, мовляв, становище, а полонених обов'язково спершу допитати. І вже від себе:

— Про мене не забудь, Кліще, — кажу. — Все-таки я їх сюди привів…

— Це ти про ошийник? — розгублено запитує він, а сам озирається.

— Авжеж! Хто ж їх сюди привів?

— Не бачу ось я — на чому. Не вести ж їх у ліс…

— А на палях?

— Можна, звісно, й на палях… Тільки навіщо? — Він поглянув на мене. — А якщо без паль? Візьмешся?

Ну от. Так я й знав. Вічно мені не таланить. Що я — винуватий, абощо, що мого веденого при штабі залишили? А одному — як? Мені й сили забракне. До вечора буду опинатись, а потім ще відмиватися цілу ніч.

— Ти ж знаєш, — сказав я Кліщеві. — Я ж веденого не маю.

— А сам? — питає він. — Шнурка з собою маєш?

Тут мене азарт розібрав.

— А потримаєш? — питаю.

А він на мене глянув, і мені відразу серце впало.

— Кошеня… — каже. — Ти тут розважатися будеш, а Гепард там один? Ану бери три двійки та шуруй до Гепарда! Рухом!

Робити було нічого. Не судилося, значить, не пощастило. Поглянув я на своїх смугастиків востаннє, закинув автомат за спину та й гаркнув з усієї сили:

— Пер-рша, друга, третя двійки — до мене!

Кошенята горохом посипалися з вантажівки: Заєць із Півнем, Носань із Крокодилом, Снайпер із цим… як його… не звик я ще до нього, його тільки-тільки з Піґтанської школи до нас перевели — вбив він там когось не того, от його й до нас.

Я вже давно помітив, та нікому не кажу: завалить Кіт під гарячу руку якого-небудь цивільного — негайно наказ по частині. Такого-то і такого-то, кличка така-то за скоєння кримінального злочину розстріляти. І таки виведуть на плац, поставлять перед строєм найкращих друзів, дадуть

по ньому залп, тіло закинуть у вантажівку на предмет ганебного поховання, а потім чуєш — бачили його хлопці або на операції, або в іншій частині… І правильно, по-моєму.

Ну, скомандував я "бігом", і пострибали ми назад до Гепарда. А Гепард там часу не марнує. Дивлюся — назустріч нам жердина оця, штаб-майор, підтюпцем порошить, а за ним колона, штук п'ятдесят дикобразів з лопатами та киркомотиками, бухають чоботиськами, спітнілі, тільки пара від них валить. Це, значить, погнав їх Гепард нову позицію копати, справжню, для нас. Під домом навпроти медчастини, дивлюся, лопати вже миготять, і стоїть ракето-мет, та й взагалі рух у селі, як на головному проспекті в день тезоіменитства[2], — дикобрази так і миготять, і жодного не видно, щоби був із порожніми руками: або зі зброєю, але таких мало, а більшість тягнуть на собі ящики з боєприпасами та станки для кулеметів.

Гепард побачив нас — виявив задоволення. Двійки Зайця і Снайпера відразу послав у джунглі в передовий дозір, Носаня з Крокодилом залишив при собі для зв'язку, а мені сказав:

— Гаґ. Ти — найкращий у загоні ракетометник, і я на тебе надіюсь. Бачиш оцих тарганів? Бери їх собі. Встановиш ракетомет на тій околиці, вибери позицію приблизно там, де зараз вантажівки. Добряче замаскуйся, відкриєш вогонь, коли я підпалю село. До дії, Кіт.

Коли я все це почув, я не те що пострибав, а просто-таки полетів до своїх тарганів. Ці таргани мої разом з ракетометом загрузли у брудній вибоїні посеред дороги і збиралися, мабуть, всю війну там прововтузитись. Ледве лапами ворушать, грижоносці. Ну, я одному в вухо, другому копняка, третього прикладом між лопаток, закричав так, що в самого у вухах задзвеніло, — запрацювали мої таргани по-справжньому, майже як люди. Ракетомет із вибоїни на руках винесли і — марш-марш — покотили дорогою, аж колеса завищали, аж багнюка полетіла, і — в іншу вибоїну. Тут уже довелось і мені впрягтися. Ні,

хлопці, дикобразів теж можна примусити працювати, треба тільки знати — як.

Отож, становище у мене було таке. Позицію я вже обрав — пригадалися мені неподалік від вантажівок густі такі руді кущики та плоска низовинка за ними, де можна було легенько вритися у землю так, що жодний диявол з боку джунглів не побачить. А я відтіль все бачитиму: і дорогу до самісіньких джунглів, і всю сільську околицю, якщо попруть просто через хати, і болото ліворуч, якщо бронепіхота звідти сунеться… І подумав я ще, що треба буде не забути попросити у Кліща кілька двійок для прикриття з цього боку. Ракет у мене в лотках двадцять штук, якщо тільки ці писарі дорогою сюди їх не повикидали, аби полегшити ношу… ну, це ми зараз побачимо, а в будь-якому випадку, щойно окопаємося, треба буде послати тарганів за поповненням. Страх як не люблю, коли в бою доводиться економити. Це вже тоді не бій, а казна-що… Часу вистачить до сутінків, а коли вони в сутінках попруть, спалахне це дике село, і будуть вони всі в мене як на долоні — бий на вибір. Не пошкодуєш, Гепарде, що на мене понадіявся!..

Ось цю останню думку я машинально додумав, уже лежачи на спині, а в сірому небі наді мною, як дивні птахи, летіло якесь палаюче клоччя. Ні пострілу, ні вибуху я не почув, а зараз і взагалі нічого не чув. Оглух. Не знаю, скільки часу збігло, а потім я сів.

Із джунглів по четверо в ряд виповзають бронеходи, плюють вогнем та розгортаються у бойове віяло, а за ними виповзає наступна четвірка. Село горить. Над окопами дим, ані душі не видно. Похідна кухня поруч із факторією перекинута, вариво з неї розлилося бурим місивом, парує. Ракетомет мій теж перекинутий, а таргани лежать у канаві купою один на другому. Одне слово, зайняв я зручну позицію, змііне молоко!

Тут накрило нас другою чергою. Знесло мене в канаву, перекинуло через голову, повен рот глини, очі забило землею. Тільки на ноги підвівся — третя черга. І пішло, і пішло…

Ракетомет ми все-таки на колеса поставили, скотили у канаву, і один бронехід я спалив. Тарганів стало вже двоє, куди подівся третій — невідомо.

Потім — відразу, без переходу — я опинився на дорозі. Попереду ціла купа смугастиків — близько, зовсім близько, поруч. На їхніх клинках криваво виблискував вогонь. Над вухом у мене оглушливо торохкотів кулемет, у руці був ніж, а біля ніг моїх хтось смикався, піддаючи мені під коліна...

Потім я старанно, як на полігоні, наводив ракетомет у сталевий щит, який насувався на мене з диму. Мені навіть чулася команда інструктора: "По бронепіхоті... бронебійним..." І я ніяк не міг натиснути на спуск, бо в руці моїй знову був ніж...

Потім раптом настав перепочинок. Були вже сутінки. Виявилося, що ракетомет мій цілий, і сам я теж цілий, довкола мене зібралася ціла купа дикобразів, чоловік десять. Усі вони курили, і хтось тицьнув мені до рук флягу. Хто? Заєць? Не знаю... Пам'ятаю, що на тлі палаючої хати за тридцять кроків чорніла дивна постать: всі сиділи або лежали, а цей стояв, і складалося таке враження, нібито він чорний, але голий... Не було на ньому одягу — ні шинелі, ні куртки. Чи не голий все-таки?.. "Зайцю, хто це там стирчить?" — "Не знаю, я не Заєць". — "А де Заєць?" — "Не знаю, ти пий, пий..."

Потім ми копали, поспішали як могли. Це було вже якесь інше місце. Село було вже тепер не збоку, а попереду. Тобто села більше не було взагалі — купи головешок, зате на дорозі палали бронеходи. Багато. Кілька. Під ногами хлюпотіла болотяна юшка... "Оголошую тобі подяку, молодець, Коте..." — "Даруйте, Гепарде, я щось погано розумію. Де всі наші? Чому тільки дикобрази?.." — "Все гаразд, Гаґу, працюй, працюй, хоробрий брате, усі цілі, всі в захваті від тебе..."

…Ага! Вліпив! Прямісінько в тупе рило. Задкує, осідає на корму, викидає в чорне небо сніп іскор. Біжать, біжать! "Коте, праворуч. Праворуч! А-ап!.." Праворуч нічого не бачу, та й не дивлюсь. Розвертаю туди ствол, і раптом з чорно-червоної муті просто в лице злива рідкого вогню. Все відразу спалахує — і трупи, і земля, і ракетомет. І якісь кущі. І я. Боляче. Пекельний біль. Як барон Треґґ…

Калюжу мені, калюжу! Та ж тут калюжа була! Вони в ній лежали! Я їх туди поклав, змііїне молоко, а їх у вогонь треба було класти, у вогонь! Нема калюжі… Земля горіла, земля диміла, і хтось раптом з нелюдською силою вибив її в мене з-під ніг…

Розділ II

Біля Гаґового ліжка сиділо двоє. Один — сухорлявий, з широкими кістлявими плечима, з великими кістлявими лапами. Він сидів, закинувши ногу на ногу, обхопивши коліно маслакуватими пальцями. На ньому був сірий светр з вільним коміром, вузькі сині штани незрозумілого покрою, не формені, та червоно-сірі плетені сандалі. Обличчя було гостре, засмагле, з приємною твердістю в рисах, світлі примружені очі, сиве волосся — безладною, але водночас якоюсь акуратною копицею. З кутика в кутик великого тонкогубого рота пересувалася соломинка.

Інший був добряк у білому халаті. Обличчя в нього було рум'яне, молоде, без жодної зморшки. Дивне якесь обличчя. Тобто не саме обличчя, а вираз. Як у святих на давніх іконах. Він дивився на Гаґа з-під світлого чуба, який звисав на чоло, й усміхався, наче іменинник. Дуже був чимось задоволений. Він і заговорив першим.

— Як ми почуваємося? — поцікавився він.

Гаґ уперся долонями в ліжко, зігнув ноги в колінах і легенько переніс зад до узголів'я.

— Нормально… — сказав він здивовано.

Нічого на ньому не було, навіть простирадла. Він поглянув на свої ноги, на знайомий шрам вище коліна, помацав груди і відразу ж відчув під пальцями те, чого раніше не було: два заглиблення під правим соском.

— Ого! — сказав він, не стримавшись.

— І ще одна в боці, — зауважив добряк. — Вище, вище…

Гаґ намацав шрам у правому боці. Потім він швидко оглянув голі руки.

— Стривайте… — пробурмотів він. — Я ж горів…

— Ще й як! — скрикнув рум'яний і руками показав — як. Виходило, що Гаґ горів, як бочка з бензином.

Сухорлявий у светрі мовчав, роздивляючись Гаґа, і було в його погляді щось таке, від чого Гаґ підтягнувся і промовив:

— Дякую вам, пане лікарю. Довго я був без пам'яті?

Рум'яний добряк чомусь перестав усміхатись.

— А що ти пам'ятаєш останнє? — запитав він майже улесливо.

Гаґ наморщився.

— Я підбив… Ні! Я горів. Вогнемет, напевно. І я побіг шукати воду… — Він замовчав і знов обмацав шрами на грудях. — Тієї ж миті мене, мабуть, і підстрелили… — сказав він невпевнено. — Потім… Він замовк і

глянув на сухорлявого. — Ми їх затримали? Так?.. Де я? В якому шпиталі?

Однак сухорлявий не відповів, і знову заговорив добряк.

— Та як тобі сказати… — Мовби у скруті, він із силою погладив себе по круглих колінах. — А ти сам як думаєш?

— Винуватий… — сказав Гаґ і спустив ноги з ліжка. — Невже так багато часу минуло? Півроку? Чи рік… Скажіть мені прямо, — почав вимагати він.

— Та що там час… — сказав рум'яний. — Часу ж пройшло тільки п'ять діб.

— Скільки?

— П'ять діб, — повторив рум'яний. — Правильно? — запитав він, звертаючись до сухорлявого.

Той мовчки кивнув. Гаґ посміхнувся поблажливо.

— Ну гаразд, — сказав він. — Ну добре. Вам, лікарям, видніше. Зрештою, яка різниця… Я би тільки хотів знати становище на фронті і коли я зможу повернутись у стрій…

Сухорлявий мовчки пересовував соломинку з одного кутика рота до другого.

— Я ж можу сподіватися знову потрапити до своєї групи… у столичну школу.

— Навряд, — сказав рум'яний.

Гаґ тільки глянув на нього і знову став дивитися на сухорлявого.

— Та ж я — Бійцівський Кіт, — сказав він. — Третій курс… Маю подяки. Маю одну особисту подяку від його високості…

Рум'яний захитав головою.

— Це несуттєво, — сказав він. — Не в цьому справа.

— Як це — не в цьому справа? — сказав Гаґ. — Я — Бійцівський Кіт! Ви що, не знаєте? Ось! — Він підняв праву руку і показав — знову ж таки сухорлявому — татуювання під пахвою. — Якщо ви спробуєте запхати мене куди-небудь каптером, будете відповідати! Мені потискав руку його високість, особисто! Його високість подарував мені…

— Та ні, ми віримо, віримо, знаємо! — замахав на нього руками рум'яний, але Гаґ обірвав його:

— Пане лікарю, я розмовляю не з вами! Я звертаюся до пана офіцера!

Тут рум'яний чомусь фиркнув, затулив обличчя долонями і захихотів тонким огидним сміхом. Гаґ спантеличено дивився на нього, потім перевів погляд на сухорлявого. Той нарешті заговорив:

— Не зважай, Гаґ. — Голос в нього був глибокий, значущий, відповідний до обличчя. — Але ти справді не уявляєш свого становища. Ми не можемо відправити тебе зараз до столичної школи. Швидше за все, ти взагалі ніколи більше не потрапиш до школи Бійцівських Котів…

Гаґ відкрив і знову закрив рота. Рум'яний перестав хихотіти.

— Але ж я почуваюся… — прошепотів Гаґ. — Я цілком здоровий. Чи я каліка? Скажіть мені відразу, пане лікарю, я не каліка?

— Ні-ні, — швидко сказав рум'яний. — Руки-ноги в тебе у повному порядку, а що стосується психіки… Хто такий був Ганг Гнук, ти пам'ятаєш?

— Так точно… Це був учений. Стверджував множинність заселених світів… Імперські фанатики повісили його за ноги і розстріляли з арбалетів… — Гаґ зам'явся. — От точної дати я не пам'ятаю, винуватий. Але це було до першого алайського повстання…

— Дуже добре! — похвалив рум'яний. — А як ставиться до вчення Ганґа сучасна наука?

Гаґ знову зам'явся.

— Не можу сказати точно… Причин заперечувати немає. В нас у школі на заняттях практичною астрономією прямо про це не говорилося. Говорилося тільки, що Айґон, Пірра… та інші… Какга, наприклад… Такі ж планети, як наша… Так, правильно! На Айґоні є атмосфера, відкрита видатним основоположником алайської науки Гріддом, тож там цілком може існувати життя…

Він перевів подих і з тривогою поглянув на сухорлявого.

— Дуже добре, — знову сказав рум'яний. — Ну, а як на інших зірках?

— Даруйте, що — на інших зірках?

— Біля інших зірок може існувати життя?

Гаґ укрився потом.

— Н-ні… — промовив він. — Ні, оскільки там безповітряний простір. Не може.

— А якщо біля якої-небудь зірки є планети? — невблаганно наполягав лікар.

— А! Тоді може, звичайно. Якщо біля зірки є планета з атмосферою, на ній цілком може бути життя.

Рум'яний із задоволенням відкинувся на спинку крісла і глянув на сухорлявого. Тоді сухорлявий вийняв соломинку з рота і зазирнув Гаґові прямо у душу.

— Гаґу, ти ж — Бійцівський Кіт? — сказав він.

— Так! — Гаґ прибрав молодецького вигляду.

— А Бійцівський Кіт є бойова одиниця сама в собі, — у голосі сухорлявого задзвенів військовий метал, — здатна впоратися з будь-якою можливою та неможливою несподіванкою, так?

— І обернути її, — підхопив Гаґ, — на честь і славу його високості герцога та його дому!

Сухорлявий кивнув.

— Сузір'я Жука, знаєш?

— Так точно! Екліптикальне сузір'я з дванадцяти яскравих зірок, видиме в літню пору року. Альфою Жука є…

— Стій. Сьому Жука знаєш?

— Так точно. Оранжева зірка…

— …біля якої, — перервав його сухорлявий, піднявши маслакуватий палець, — знаходиться планетна система, невідома поки що алайській астрономії. На одній із цих планет є атмосфера. Багато мільярдів років тому на ній виникло життя. Крім того, на ній існує цивілізація розумних істот, котра значно випередила цивілізацію Гіганди. Ти на цій планеті, Гаґу.

Запала мовчанка. Гаґ,увесь підібравшись, чекав продовження. Сухорлявий і лікар пильно дивились на нього. Мовчанка затягувалась. Нарешті Гаґ не витримав.

— Я зрозумів, пане офіцер, — доповів він. — Продовжуйте, будь ласка.

Лікар крякнув, а сухорлявий моргнув кілька разів поспіль.

— А-а, — сказав він спокійно. — Він вирішив, що ми продовжуємо випробування психіки і тепер даємо йому ввідну, — пояснив він лікареві. — Це не ввідна, Гаґу. Це насправді так і є. Я працював на вашій планеті, на Гіганді, в північних джунглях герцогства. Випадково я опинився біля тебе під час бою. Ти лежав на землі й горів, до того ж ти був смертельно поранений. Я переніс тебе на свій зореліт… це такий спеціальний апарат для подорожей між зірками… і доставив сюди. Тут ми тебе вилікували. Це все не ввідна, Гаґу. Я не офіцер і, звісно, не алаєць. Я — землянин.

Гаґ у задумі пригладив волосся.

— Є гадка, пане офіцере, що я знаю вашу мову та умови життя на цій планеті. Чи ні?

Знову запала мовчанка. Потім сухорлявий сказав, усміхнувшись:

— Ти, здається, уявив себе на заняттях із диверсійно-розвідувальної підготовки…

Гаґ теж дозволив собі усміхнутись.

— Не зовсім так, пане офіцере.

— А як же?

— Я гадаю… я сподіваюся, що командування удостоює мене пройти спецперевірку для того, аби прийняти нове, досить відповідальне призначення. Я пишаюся, пане офіцере. Докладу всіх зусиль, щоби виправдати…

— Послухай, — сказав раптом рум'яний лікар, повертаючись до сухорлявого. — А може, так і залишити? Створити умови нічого не вартує. Адже ти кажеш, що знадобиться тільки три-чотири місяці!

Сухорлявий захитав головою і почав щось говорити рум'яному незрозумілою мовою. Гаґ із навмисно розгубленим виглядом роззирався. Приміщення було незвичайне. Прямокутна кімната, гладкі кремові стіни, стеля розкреслена в шахову клітинку, причому кожна клітинка світиться зсередини червоним, оранжевим, блакитним, зеленим. Вікон нема. Дверей також чомусь не було помітно. Біля узголів'я ліжка у стіні якісь кнопки, над кнопками — довгі прозорі віконечка, які світяться рівним, дуже чистим зеленим світлом. Підлога чорна, матова… і крісла, в яких сидять ці двоє, ніби ростуть із підлоги, а може, складають із нею одне ціле. Гаґ непомітно погладив підлогу босою стопою. Дотик був приємний, ніби до м'якої теплої тварини…

— Гаразд, — сказав нарешті сухорлявий. — Одягайся, Гаґу. Я тобі дещо покажу… Де його одяг?

Рум'яний, повагавшись ще секунду, нахилився кудись убік і витягнув ніби зі стіни плаский прозорий пакет. Тримаючи його в опущеній руці, він знову заговорив із сухорлявим і розмовляв досить довго, а сухорлявий дедалі енергійніше крутив головою і врешті забрав пакет у рум'яного і жбурнув його Гаґові на коліна.

— Одягайся, — наказав він знову.

Гаґ обережно оглянув пакет з усіх боків. Пакет був з якогось прозорого матеріалу, оксамитового на дотик, а всередині було щось дуже чисте, м'яке, легке, біле з блакитним. І раптом пакет сам по собі розпався, розсипався танучими у повітрі сріблястими іскрами, і на ліжко впали, розгортаючись, короткі блакитні штани, біла з блакитним куртка і ще щось.

Гаґ із кам'яним обличчям почав усе це на себе одягати. Раптом рум'яний сказав голосно:

— Та, може, мені все-таки піти з вами?

— Не треба, — сказав сухорлявий.

Рум'яний сплеснув білими м'якими руками:

— Ну що в тебе за вдача, Корнію? Що це за пориви інтуїції! Адже, здавалось би, все розписали, про все домовились…

— Як бачиш, не про все.

Гаґ натягнув зовсім невагомі сандалі, які напрочуд підійшли на його ногу. Він став, ізсунув п'яти та нахилив голову.

— Я готовий, пане офіцере.

Сухорлявий оглянув його.

— Ну що, подобається тобі це? — запитав він.

Гаґ сіпнув плечем.

— Звісно, я віддав би перевагу формі…

— Обійдешся без форми, — пробурчав сухорлявий, підіймаючись.

— Слухаюсь, — сказав Гаґ.

— Подякуй лікареві, — сказав сухорлявий.

Гаґ чітким рухом повернувся до рум'яного з обличчям святого, знову зсунув п'яти і нахилив голову.

— Дозвольте подякувати вам, пане лікарю, — сказав він.

Той мляво махнув рукою.

— Та йди вже… Коте…

Сухорлявий уже йшов, прямуючи просто в глуху стіну.

— До побачення, пане лікарю, — сказав Гаґ весело. — Сподіваюсь, тут ми більше не побачимось, а почуєте ви про мене тільки добре.

— Ох, сподіваюся… — відгукнувся рум'яний з явним сумнівом.

Та Гаґ більше не став із ним розмовляти. Він наздогнав сухорлявого саме тієї миті, коли в стіні перед ними не розчинилися, а якось просто

з'явилися прямокутні двері, і вони ступили в коридор, теж кремовий, теж порожній, теж без вікон і дверей і теж незрозуміло як освітлений.

— Що ти зараз сподіваєшся побачити? — запитав сухорлявий.

Він ступав широко, вимахуючи цибатими ногами, але стопи ставив з якоюсь особливою м'якістю, котра вмить нагадала Гаґові незрівнянну ходу Гепарда.

— Не можу знати, пане офіцере, — відповів Гаґ.

— Називай мене Корнієм, — сказав сухорлявий.

— Зрозуміло, пане Корнію.

— Просто — Корній…

— Так точно… Корній.

Коридор непомітно перетворився на сходи, які вели вниз плавною широкою спіраллю.

— Отже, ти не проти того, щоб опинитися на іншій планеті?

— Спробую впоратися, Корнію.

Вони майже бігли вниз сходами.

— Зараз ми знаходимось у шпиталі, — казав Корній. — За його стінами ти побачиш багато несподіваного, навіть страшного. Але врахуй, тут ти в цілковитій безпеці. Які б дивні речі ти не побачив, вони не можуть загрожувати тобі й не можуть вчинити шкоди. Ти мене розумієш?

— Так, Корнію, — сказав Гаґ і знову дозволив собі усміхнутись.

— Постарайся сам розібратися, що до чого, — продовжував Корній. — Якщо чогось не розумієш — обов'язково запитуй. Відповідям можеш вірити. Тут не брешуть.

— Слухаюсь… — відповідав Гаґ із найсерйознішим виглядом.

Тут нескінченні сходи закінчилися, і вони вилетіли в широкий світлий зал із прозорою передньою стіною, за якою було повно зелені, жовтів пісок доріжок, виблискували на сонці химерні металеві конструкції. Кілька чоловіків у яскравому і, відверто скажемо, легковажному одязі гомоніли про щось посеред залу. І голоси їхні личили їхньому одягу — невимушені, голосні до непристойності. І раптом вони разом замовкли, неначе їх хтось вимкнув. Гаґ помітив, що всі вони дивляться на нього… Ні, не на нього. На Корнія. Усмішки сповзали з облич, обличчя застигали, погляди опускались — і от уже ніхто більше не дивиться на Корнія, взагалі ніхто більше не дивиться в їхній бік, а Корній знай собі йде мимо них у цілковитій тиші, немов нічого цього і не помітивши.

Він зупинився перед прозорою стіною і поклав руку Гаґові на плече.

— Як тобі це подобається? — запитав він.

Величезні, в багато обхватів, зморшкуваті стовбури, клуби, хмари, цілі хмарища сліпучої, пронизливої зелені над ними, жовті рівні доріжки, а вздовж них — темно-зелений чагарник, непроникно густий, сяючий яскравими, неправдоподібно бузковими квітами, і раптом із плямистої від сонця тіні на піщану площадку виступив дивовижний, зовсім неможливий звір, що складався мовби тільки з ніг та шиї, зупинився, повернув маленьку голову і глянув на Гаґа величезними оксамитовими очима.

— Неймовірно… — прошепотів Гаґ. Голос у нього зірвався. — Чудово зроблено!

— Зеброжирафа, — незрозуміло і водночас ніби й зрозуміло пояснив Корній.

— Для людини небезпечний? — діловито поцікавився Гаґ.

— Я ж тобі вже казав: тут нема нічого ні небезпечного, ні загрозливого.

— Я розумію: тут — нема. А там?

Корній покусав губу.

— Тут — це і є там, — сказав він.

Але Гаґ уже не чув його. Він вражено дивився, як піщаною доріжкою мимо зеброжирафи, зовсім поруч із нею, йде чоловік. Він побачив, як зеброжираф схилив нескінченну шию, ніби пістрявий шлагбаум опустився, а чоловік, не спиняючись, потріпав тварину по чубку і пішов далі, повз споруду зі скрученого шпичастого металу, повз райдужне пір'я, що висіло просто в повітрі, піднявся кількома пласкими східцями та крізь прозору стінку увійшов у зал.

— Між іншим, це також інопланетянин, — сказав Корній упівголоса. — Його тут вилікували, і скоро він повернеться на свою планету.

Гаґ сухо глитнув, проводжаючи очима видужалого інопланетянина. Той мав дивні вуха. Себто, точно кажучи, вух майже не було, а голий череп неприємно вражав великою кількістю якихось гуль та вузлуватих гребінчастих виступів. Гаґ знову глитнув і поглянув на зеброжирафу.

— Хіба… — почав він і замовк.

— Так?

— Перепрошую, Корнію… Я думав… Я думав… це все… Ну, оце все, за стіною…

— Ні, це не кіно, — з відтінком нетерпіння в голосі сказав Корній. — І не вольєр. Це все насправді, і так тут усюди. Хочеш погладити його? — запитав він раптом.

Гаґ весь напружився.

— Слухаюся, — сказав він осілим голосом.

— Та ні, як не хочеш — не треба. Просто ти маєш зрозуміти…

Корній раптом урвав себе. Гаґ підняв на нього очі. Корній дивився поверх його голови вглиб залу, де знов уже лунали голоси та сміх, і обличчя його несподівано й дивно змінилось. Новий вираз з'явився на ньому — суміш туги, болю і очікування. Гаґові вже доводилося бачити такі обличчя, та він не встиг згадати, де й коли. Він обернувся.

На тому боці залу під самою стіною стояла жінка. Гаґ навіть не встиг її як слід роздивитися — за мить вона щезла. Але вона була в червоному, мала вугільно-чорне волосся та яскраві, здається сині, очі на білому обличчі. Нерухомий язик червоного полум'я на кремовому фоні стіни. І відразу — нічого. А Корній сказав спокійно:

— Ну що ж, ходім…

Обличчя в нього було як і раніше, немов нічого й не сталося. Вони йшли вздовж прозорої стіни, а Корній казав:

— Зараз ми опинимось у зовсім іншому місці. Опинимося, розумієш? Не перелетимо, не переїдемо в інше місце, а просто опинимось там, май на увазі…

Позаду голосно зареготали на кілька голосів. Гаґ,спалахнувши, озирнувся. Ні, сміялися не з нього. На них взагалі ніхто не дивився.

— Заходь, — сказав Корній.

Це була кругла будка на зразок телефонної, тільки стінки вона мала не прозорі, а матові. До будки вели двері, і звідти тягло запахом, який буває після сильної грози. Гаґ несміливо ступив досередини, Корній втиснувся слідом, і дверний проріз зник.

— Я потім поясню тобі, як це робиться, — говорив Корній. Він неквапно натискав клавіші на невеликому пульті, вмонтованому у стіну. Такі пульти Гаґ бачив на арифметичних машинах у бухгалтерії школи. — Ось я набираю шифр, — продовжував Корній. — Набрав… Бачиш зелений вогник? Це означає, що такий шифр доцільний, а фініш вільний. Тепер вирушаймо… Ось ця червона кнопка…

Корній натиснув на червону кнопку. Щоб не впасти, Гаґ учепився за його светр. Підлога ніби зникла на мить, а потім з'явилася знову, і за матовими стінками раптом стало світліше.

— Все, — сказав Корній. — Виходь.

Залу не було. Був широкий, яскраво освітлений коридор. Літня жінка у блискучій, наче ртуть, накидці відійшла набік, даючи їм дорогу, суворо зміряла поглядом Гаґа, поглянула на Корнія — обличчя її раптом здригнулося, вона квапливо пірнула в будку, і двері за нею щезли.

— Прямо, — сказав Корній.

Гаґ пішов прямо. Тільки зробивши кілька кроків, він тихенько перевів подих.

— Одна мить — і ми за двадцять кілометрів, — сказав Корній у нього за спиною.

— Вражаюче… — відгукнувся Гаґ. — Я не знав, що ми вміємо такі речі…

— Ну, припустимо, ви ще не вмієте… — заперечив Корній. — Сюди, праворуч.

— Ні, я мав на увазі — в принципі… Я розумію, все засекречено, але для армії…

— Проходь, проходь. — Корній підштовхнув його у спину.

— Для армії така штука незамінна… Для армії, для розвідки…

— Так, — промовив Корній. — Зараз ми перебуваємо в готелі. Це мій номер. Я тут жив, поки тебе лікували.

Гаґ роззирнувся. Кімната була велика і цілком порожня. Жодних слідів меблів. Замість передньої стіни — блакитне небо, інші стіни різнокольорові, підлога біла, стеля, як і у шпиталі, в різноколірну клітинку.

— Давай поговоримо, — сказав Корній і сів.

Він мав би впасти своїм сухорлявим задом на цю білу підлогу. Але підлога випнулася назустріч його падаючому тілу, немовби обтекла його й перетворилася на крісло. Щойно цього крісла не було. Воно просто

миттєво виросло. Прямо з підлоги. Просто на очах. Корній закинув ногу на ногу, звично обхопивши маслакуватими пальцями коліно.

— Ми тут багато сперечалися, Гаґу, — промовив він, — як із тобою бути. Що тобі розповісти, що від тебе приховати. Як зробити, щоб ти, Боже борони, не звихнувся…

Гаґ облизнув пересохлі губи.

— Я…

— Пропонувалося, наприклад, залишити тебе на ці три-чотири місяці непритомним. Пропонувалося загіпнотизувати тебе. Багато різних дурниць пропонувалось. Я був проти. І ось чому. По-перше, я вірю в тебе. Ти — сильний, тренований хлопець, я бачив тебе в бою і знаю, що ти можеш багато чого витримати. По-друге, для всіх буде краще, якщо ти побачиш наш світ… нехай навіть тільки шматочок нашого світу. Ну, а по-третє, я тобі чесно скажу: ти мені можеш знадобитися.

Гаґ мовчав. Ноги йому задерев'яніли, закладені за спину руки він стиснув з усієї сили, до болю. Корній раптом подався вперед і сказав, немов заклинаючи:

— Нічого страшного з тобою не сталося. Нічого страшного з тобою не станеться. Ти в цілковитій безпеці. Ти просто здійснюєш подорож, Гаґу. Ти в гостях, розумієш?

— Ні, — сказав Гаґ хрипко.

Він повернувся і пішов просто в блакитне небо. Спинився. Подивився. Стиснуті кулаки його побіліли. Він зробив крок назад, другий, третій і задкував доти, поки не вперся лопатками.

— Отже… я вже там? — сказав він хрипко.

— Отже, ти вже тут, — сказав Корній.

— Яке ж у мене завдання?.. — запитав Гаґ.

Розділ III

Коротше кажучи, хлопці та дівчата, влип я так, як до мене не влипав ще, мабуть, жоден Бійцівський Кіт. От сиджу я зараз на розкішній галявині по шию у м'якій травці-муравці. Довкола мене — благодать, справжній курорт на озері Заґґута, тільки самого озера немає. Дерева — ніколи таких не бачив: листя зелене-зелене, м'яке, шовковисте, а на гілках висять здоровенні плоди — грушами називаються — смакота, і їж скільки влізе. Ліворуч від мене діброва, а просто переді мною дім. Корній каже, що сам його своїми руками збудував. Можливо, не знаю. Знаю тільки, що коли мене призначили на варту біля мисливського будиночка його високості, так, там теж був дім — розкішний будинок, і будували його ве-е-ликі голови, але куди йому до цього. Перед будинком басейн, вода чиста, як побачиш — пити хочеться, купатися страшно. А довкола — степ. Там я ще не був. І поки що не кортить. Не до степу мені зараз. Мені би зараз зрозуміти, якою мовою я думаю, зміїне молоко! Бо ж від самого народження ніяких мов, крім рідної алайської, я не знав. Військовий розмовник — це, звісно, не в рахунок: всілякі там "руки вгору", "лягай", "хто командир" і таке інше. А тепер от ніяк не можу второпати, яка ж мова мені рідна — ця-от їхня російська чи алайська. Корній каже, що цю російську в кількості двадцяти п'яти тисяч слів та різних там ідіом[3] у мене запхали за одну ніч, поки я спав після операції. Не знаю. Ідіома… Як це буде алайською? Не знаю.

Ні, я ж спочатку що подумав? Спецлабораторія. Такі в нас є, я знаю. Корній — офіцер нашої розвідки. Дуже схожий. І готують вони мене для якогось особливо важливого завдання. Може, інтереси його високості розповсюдились на інший материк. А може, чорт забирай, і на іншу планету. Чому б і ні? Що я знаю?

Я навіть, дурень, спочатку думав, що все довкола — декорація. А потім день тут живу, другий — ні, хлопці та дівчатка, не виходить. Це місто — декорація? Синє це громаддя, що з'являється час від часу на обрії, — декорація? А жеровисько? Показати хлопцям це жеровисько — не повірять, не буває такого жеровиська. Береш тюбик, ніби із зубною пастою, витискаєш на тарілку, і на тобі — забулькотіло, засичало, і тут треба схопити другий тюбик, його тиснути, і ахнути ти не встиг, як на тарілці перед тобою — величезний шмат підсмаженого м'яса, весь золотистий, дух від нього… ех, що там казати! Це, хлопці та дівчатка, не декорація. Це м'ясо. Або, скажімо, нічне небо: всі сузір'я перекошені. 1 Місяць. Теж декорація? Чесно кажучи, він на декорацію якраз досить-таки схожий. Особливо як високо. Але на сході — дивитися страшно! Величезний, розбухлий, червоний, повзе з-за дерев… Який я вже тут день, п'ятий, чи що, а досі мене від цього видовища дрож проймає.

От і виходить, що справи кепські. Могутні вони тут, падлюки, могутні, простим оком видно, і супроти них, супроти всієї цієї моці я тут один. І ніхто ж у нас про них нічого не знає, ось що найстрашніше. Ходять вони по нашій Гіганді, як у себе вдома, знають про нас усе, а ми про них — нічого. З чим вони до нас прийшли, що їм у нас треба? Страшно… Як уявиш собі все їхнє чортовиння — всі ці миттєві стрибки на сотні кілометрів без літаків, без машин, без залізниць… ці їхні споруди, вищі за хмари, неможливі, неймовірні, як поганий сон… кімнати-самобранки, їжа прямо з повітря, лікарі-чудодії… А сьогодні вранці — наснилось мені, абощо? — Корній просто з басейну без нічого, в самих плавках, злетів у небо, як птах, розвернувся над садом і зник за деревами…

Я про це як згадав, продерло мене до самих печінок. Зірвався, пробігся галявиною, грушку зжер, щоби заспокоїтися. А я ж тут усього тільки п'ятий день! Що я за п'ять днів міг тут побачити? От хоч би ця галявина. В мене вікно просто на неї виходить. І от недавно прокидаюся вночі через якесь хрипке нявкання. Коти б'ються, чи що? Та вже знаю, що не коти. Підкрався до вікна, визирнув. Стоїть. Просто посеред галявини. Що — не розумію. Ніби трикутне, величезне, біле. Поки я очі

продер, дивлюся — тане в повітрі. Як мара, слово честі. Вони в них так і називаються: "привиди".

Я на ранок у Корнія запитав, а він каже: це, каже, наші зорельоти класу "привид" для перельотів середньої дальності, двадцять світлових років і ближче. Уявляєте? Двадцять світлових років — це в них середня дальність! А до Гіганди, між іншим, усього вісімнадцять...

Ні-і, від нас їм тільки одне може знадобитися: раби. Хтось таки у них тут мусить працювати, хтось таки цю їхню благодать забезпечує... От Корній мені весь час товче: учись, придивляйся, читай, через три-чотири місяці, мовляв, додому повернешся, почнеш будувати нове життя, те, се, війна, каже, через три-чотири місяці закінчиться, ми, каже, цією війною зайнялися і найближчим часом з нею покінчимо. Тут-то я його і впіймав. Хто ж, кажу, в цій війні переможе? А ніхто не переможе, відповідає. Буде мир, і все. Та-ак... Усе зрозуміло. Це, значить, щоб ми матеріалу даремно не марнували. Щоб усе було тихо-мирно, без усіляких там обурень, повстань, кровопролить. Це як пастухи не дають бикам битися та калічитися. Хто в нас для них небезпечний — тих приберуть, хто потрібний — тих куплять, і підуть вони набивати трюми своїх "привидів" алайцями та шуроїдами впереміш...

Корній от, щоправда... Нічого не можу із собою вдіяти: подобається він мені. Макітрою розумію, що інакше бути не може, що тільки таку людину вони й могли до мене приставити. Головою розумію, а ненавидіти його не можу. Наслання якесь. Вірю йому як телепень. Слухаю його, розвісивши вуха. А сам знаю, що от-от почне він мені навіювати і доводити, що їхній світ — прекрасний, а наш — поганий, і що наш світ треба було би переробити за зразком їхнього, і що я їм у цій справі мушу допомогти, як хлопець розумний, вольовий, сильний, цілком придатний для справжнього життя...

Та що там, він уже і почав потроху. Він усіх видатних людей, на яких ми молимося, вже полити брудом устиг. І фельдмаршала Браґга, й Одноокого Лиса, великого шефа розвідки, і на його високість натякнув

був, та тут я його, звичайно, відразу урвав… Усім від нього перепало. Навіть імперцям — це, значить, щоб показати, які вони тут неупереджені. І тільки про одного він говорив добре — і про Гепарда. Схоже, він знав його особисто. 1 цінував. У цьому чоловікові, каже, загинув великий педагог. Тут, каже, йому б ціни не було… Гаразд.

Хотів я зупинитися, та не встиг — почав думати про Гепарда. Ех, Гепард… Ну гаразд, хлопці загинули, Заєць, Носань… Кіт на міні підірвався… нехай. Для того й народили нас на світ. А от Гепард… Я ж батька майже не пам'ятаю, мати — ну що мати? А от тебе я ніколи не забуду. Я ж слабкий до школи прийшов — голод, котятину жер, самого мало не з'їли, батько з фронту повернувся без рук, без ніг, користі з нього ніякої, все на горілку вимінював… А в казармі що? У казармі теж не з медом, пайки самі знаєте які. І хто мені свої консерви віддавав? Стоїш уночі днювальним, жерти хочеться — аж зуби риплять; раптом з'явиться як з-під землі, рапорт вислухає, буркне шось, всуне у руку кусень хліба з кониною — свій таки кусень, за тиловою нормою, — і нема його… А як у марш-кидку він мене двадцять кілометрів на загривку ніс, коли я від слабкості звалився? Мене ж мали хлопці нести, та вони б і раді, але самі падали через кожних десять кроків. А за інструкцією як? Не може йти — не може служити. Греби додому, під смердючі сходи, на котів полювати…

Так, не забуду я тебе, Гепарде. Загинув ти, як нас учив гинути, так і сам загинув. Ну, а якщо вже я вцілів, тож і жити я тепер мушу, не зганьбивши твоєї пам'яті. А як жити? Влипнув я, Гепарде. Ох і влипнув я! Де ти там зараз? Напоум, підкажи…

Вони ж мене тут купити хочуть. Перш за все врятували мені життя. Вилікували, як новенького зробили, навіть жодного зуба дірявого не залишилось — нові виросли, чи що? Далі. Годують на забій, знають, волоцюги, як у нас зі жрачкою важко. Лагідні слова говорять, симпатичну людину приставили…

Тут він мене покликав: час обідати.

Всілися ми за столом у вітальні, взяли ті ж таки тюбики, накрутили собі їжі. Корній спорудив щось дивне — цілий клубок прозорих жовтуватих ниток — щось на зразок здохлого болотяного їжака, — все це залив коричневим соусом, зверху лежать шматочки чи то м'яса, чи то риби, і пахне… не знаю навіть — чим, але міцно пахне, їв він чомусь паличками. Затиснув дві палички між пальцями, тарілку підніс до самого підборіддя та й ну кидати все це до рота. Кидає, а сам мені підморгує. Гарний у нього, значить, настрій. Ну, а в мене від усіх моїх думок, та й від грушок, напевно, апетиту майже не лишилося.

Зробив собі м'яса. Вареного. Хотів тушкованого, а вийшло варене. Нічого, їсти можна, і на тому дякую.

— Добряче я сьогодні попрацював, — повідомив Корній, наминаючи свого їжака. — А ти що поробляв?

— Та так. Нічого особливого. Купався. У траві сидів.

— У степ ходив?

— Ні.

— І дарма. Я ж тобі кажу: там для тебе багато цікавого.

— Я сходжу. Потім.

Корній доїв їжака та знов узявся за тюбики.

— Придумав, де тобі хотілось би побувати?

— Ні. Тобто так.

-Ну?

Що б йому такого збрехати? Нікуди мені зараз не хотілося, мені б тут, з оцим будинком розібратись, і я бовкнув:

— На Місяці…

Він здивовано поглянув на мене.

— Які проблеми? Нуль-кабіна — в саду, довідник із шифрами я тобі дав… Набирай номер та вирушай.

Здався мені цей Місяць.

— І вирушу, — сказав я. — От тільки калоші взую…

Сам не знаю, звідки ця фразочка в мене взялася. Ідіома, напевно, яка-небудь. Засадили вони її мені в мізки, і тепер вона час від часу в мене вистрибує.

— Що-що? — запитав Корній, скинувши брови.

Я промовчав. Тепер от на Місяць треба. Якщо вже сказав, значить, доведеться. А чого я там не бачив? Взагалі-то, звісно, поглянути не завадить… Подумав я, скільки мені ще тут потрібно побачити, і в очах мені потемніло. І це ж тільки побачити! А треба ще запам'ятати, укласти все в макітрі цеглинка до цеглинки, а в макітрі й так усе перемішалося, ніби я тут сто років уже вештаюсь, і всі ці сто років удень і вночі мені показують якесь божевільне кіно без початку й кінця. Він же нічого від мене не приховує. Нуль-транспортування? Будь ласка! Пояснює про нуль-транспортування. І ніби зрозуміло пояснює, моделі показує. Моделі розумію, а як працює нуль-кабіна — ні, хоч кілок на голові теши. Викривлення простору, зрозумів? Або, скажімо, про цю їжу з тюбиків. Три години мені пояснював, а що в голові лишилося? Субмолекулярне стискання. Ну, ще розширення. Субмолекулярне стискання — це,

звичайно, добре і навіть чудово. Хімія. А от звідки шмат смаженого м'яса береться?

— Ну чого засумував? — запитав Корній, витираючись серветкою. — Важко?

— Макітра болить, — сказав я зі злістю.

Він гмикнув і почав прибирати зі столу. Я, звісно, як і годиться, попхався йому допомагати, та тут у них і одному робити нічого. Всього й прибирання: посеред столу лючок відкрити й усе туди поспихати, а вже закривати й не треба, само закриється.

— Ходімо кіно подивимося, — сказав він. — Один мій знайомий чудову стрічку зробив. У старовинному стилі, плоску, чорно-білу. Тобі сподобається.

— Про що? — запитав я мляво. Ніякого кіно мені не хотілося. Мені було не до кіно. І так навкруги суцільне кіно. У стилі божевільної маячні. Кольорове і випукле.

— Про війну теж є, — сказав він. — Щоправда, події там відбуваються в середньовіччі…

Одним словом, довелось мені відразу сісти і дивитися це кіно. Веремія якась. Про кохання. Кохають там одне другого двоє аристократів, а батьки проти. Є там, звичайно, кілька місць, де б'ються, але всі на мечах. Знято, щоправда, чудово, в нас так не вміють. Там якщо один другого штрикнув мечем, то вже без обману: лезо зі спини на три пальці вилізло і ніби навіть димиться… От їм ще, мабуть, для чого потрібні раби. Занудило мене від цієї думки, я ледве витримав до кінця. До того ж курити хотілося дико. Корній, як і Гепард, куріння не схвалює. Запропонував навіть вилікувати від цієї звички, та я не погодився: від

мене первісного одне це, може, тільки й залишилося… Словом, попросив я дозволу піти до себе. Почитати, кажу. Про Місяць. Повірив. Відпустив.

І зайшов я до своєї кімнати, ніби додому повернувся. Я її відразу, як приїхав, для себе переобладнав. Теж, між іншим, намордувався. Корній мені, звичайно, все пояснив, та я, звичайно, нічого до пуття не зрозумів. Стою посеред кімнати і репетую, як псих: "Стілець! Хочу стілець!" Тільки потім потроху пристосувався. Тут, виявляється, репетувати не треба, а треба тільки тихесенько уявити собі цей стілець в усіх подробицях. От я і уявив. Навіть шкіряна оббивка на сидінні продерта, а потім акуратно залатана. Це коли Заєць, пригадую, після походу відразу сів, а потім устав і зачепився за оббивку гачком від кішки. Та й усе інше я влаштував так, як у Гепарда в кімнатці: ліжко металеве із зеленою вовняною ковдрою, тумбочка, залізний ящик для зброї, столик із лампою, два стільці та шафа для одягу. Двері зробив як у людей, стіни — на два кольори, оранжевий і білий, кольори його високості. Замість прозорої стіни зробив одне вікно. Під стелею почепив лампу з бляшаним абажуром…

Звісно, все це декорація: ні бляхи, ні заліза, ні дерева — нічого цього насправді нема. І зброї в мене, звичайно, ніякої в залізному ящику нема — лежить там один-єдиний мій автоматний патрон, який у кишені куртки завалявся. І на тумбочці нічого нема. В Гепарда стояла фотографія жінки з дитиною — розповідали, що дружини з донькою, сам він про це ніколи не говорив. Я теж хотів поставити фотографію. Гепарда. Яким я його востаннє бачив. Але нічого в мене з цього не вийшло. Напевно, Корній правильно пояснив, що для цього слід бути художником чи там скульптором.

А загалом мені моя комірка подобається. Я тут відпочиваю душею, бо в інших кімнатах — як у чистому полі, все наскрізь прострілюється… Щоправда, подобається вона тут тільки мені. Корній подивився, нічого не сказав, але, по-моєму, він залишився невдоволений. Та це ще півбіди. Хочете вірте, хочете ні, але ця моя кімната сама собі не подобається. Чи самому будинку. Чи, зміїне молоко, тій невидимій силі, яка всім тут

керує. Трішки відвернеш увагу, зирк — стільця немає. Або лампи під стелею. Або залізний ящик перетвориться на таку нішу, в якій вони свої мікрокниги тримають.

От і зараз. Дивлюсь — нема тумбочки. Тобто тумбочка є, але не моя тумбочка, не Гепардова, та й взагалі не тумбочка. Казна-що — якась напівпрозора споруда. Дякувати Богу, хоч сигарети в ній залишились як були. Рідні мої, саморобні. Ну, сів я на свій улюблений стілець, закурив сигаретку і цю саму споруду знищив. Чесно скажу — із задоволенням. А тумбочку повернув на місце. І навіть номер пригадав: 0064. Вже й не знаю, що цей номер означає.

Ну, сиджу я, курю, дивлюсь на свою тумбочку. На душі стало спокійніше, в кімнаті моїй приємна напівтемрява, вікно вузьке, відстрілюватися з нього добре у випадку чого. Було б чим. І став я думати: що б це мені на тумбочку покласти? Думав-думав і надумав. Зняв я з шиї медальйон, відкрив кришечку і вийняв портрет її високості. Обростав я його рамкою, як зумів, прилаштував посередині, закурив нову сигаретку, сиджу й дивлюсь на прекрасне обличчя Діви Тисячі Сердець. Усі ми, Бійцівські Коти, до самої нашої смерті — її лицарі та захисники. Усе, що є в нас хорошого, належить їй. Ніжність наша, доброта наша, жалість наша — все це в нас від неї, для неї та в ім'я неї.

Сидів я так, сидів і раптом спохопився: та в якому ж це я вигляді перед нею знаходжуся? Сорочка, штанці, голоручка-голоніжка… Тьху! Я підстрибнув так, що навіть стілець упав, розкрив шафу, зірвав із себе весь цей синьо-білий мотлох і натягнув своє рідне — бойову маскувальну куртку і маскувальні штани. Сандалі геть, на ноги — важкі руді чоботи з короткими халявами. Підперезався ременем, аж подих забило. Шкода, берета нема — мабуть, геть берет згорів, на попіл, навіть оці не змогли відновити. А може, я його сам загубив у цій метушні… Подивився я у дзеркало. Оце інша річ: не хлопчисько шмаркатий, а Бійцівський Кіт — гудзики горять, Чорний Звір на емблемі зуби шкірить у вічній люті, пряжка ременя точно на пупі, як влита. Ех, берета нема!..

І тут я раптом помітив, що репетую я Марш Бойових Кошенят, репетую на все горло, до хрипоти, і на очах у мене сльози. Доспівав до кінця, очі втер і завів спочатку, вже впівголоса, просто для задоволення, від найпершого рядочка, від якого завжди серце щемить: "Хай даль кривавиться і багрянцем цвіте", і до останнього, найвеселішого: "Бійцівський Кіт ніде не пропаде". Ми там ще один куплет придумали самі, але такий куплет у тверезому стані, та ще й маючи перед очима портрет Діви, виконувати ніяк неможливо. Гепард, пам'ятаю, Крокодилові вуха привселюдно нам'яв за цей куплет…

Зміїне молоко! Знову! Знову ця лампа на якийсь ідіотський світильник перетворилась. Ну що ти з нею поробиш… Спробував я цей світильник знову на лампу перетворити, а потім плюнув і знищив зовсім. Відчай мене охопив. Ну де мені з ними впоратись, коли я з власною кімнатою впоратись не можу! Із будинком цим проклятущим… Підняв я стілець і знов усівся. Будинок. Як собі хочете, хлопці та дівчатка, а з будинком цим усе негаразд. Здавалось би, простіше простого: стоїть двоповерховий будинок, поруч діброва, довкола на двадцять п'ять кілометрів голий степ, як дошка, в будинку двоє — я та Корній. Все. Так от, хлопці та дівчатка, виявляється, не все.

По-перше — голоси. Говорить хтось, і не один, і не радіо яке-небудь. По всьому дому голоси. І не те щоб уночі — серед білого дня. Хто говорить, з ким говорить, про що говорить — нічого не зрозуміло. Причому, завважте, Корнія в домі в цей час нема. Теж, між іншим, питання: куди він щезає… Хоча, здається, на це питання я відповідь знайшов. Страху набрався, але знайшов. А було так.

Позавчора сиджу я біля вікна і спостерігаю за нуль-кабіною. Вона навскіс, наприкінці піщаної доріжки, кроків за п'ятдесят. Потім чую — в глибині будинку ніби грюкнули двері, і відразу — тиша, і відчуваю я, що знову залишився в домі сам. Так, міркую, отже, він іде не через нуль-кабіну. І тут мене як обухом по голові вдарило: двері! Де ж це, крім моєї кімнати, в нашому домі двері, що можуть грюкати?

Вистрибнув я з кімнати, спустився на перший поверх. Сунувся туди, сюди — коридор якийсь світлий, вікно вздовж стіни… ну, це як завжди в них. І раптом чую — кроки. Не знаю, що мене зупинило. Причаївся, стою, не дихаю. Коридор порожній, у дальньому кінці двері, звичайні, фарбовані… Як я їх раніше не помічав — не збагну. Як я коридору цього раніше не помічав — теж не розумію. Ну, менше з тим. Головне — кроки. Кілька чоловік. Ближче, ближче, і от — у мене навіть серце стислось — прямісінько зі стіни посередині коридору виходять один за другим троє. Зміїне молоко! Імперські парашутисти, у повному бойовому, у цих своїх розмальованих комбінезонах, автомат під пахвою, сокирка ззаду… Я відразу ліг. Бо самісінький, і нічого нема — голі руки. Озирнуться — пропав. Не озирнулись. Протупотіли в дальній кінець коридору до тих самих дверей, і нема їх. Двері грюкнули, як від протягу, і все. Ну, хлопці та дівчатка… Як рвонув я до себе в кімнату — і тільки там опам'ятався…

Досі не розумію, що б це могло означати. Тобто тепер зрозуміло, як Корній з дому щезає. Через ці самі двері. А от звідки тут щуроїди взялися, та ще й у повному бойовому?.. І що це за двері?

Жбурнув я недопалок на підлогу, подивився, як підлога його в себе всмоктує, і підвівся. Страшнувато, звичайно, але треба ж колись починати. А як починати, то з цих дверей. У саду на галявині, з грушею за щокою, воно, звісно, приємніше… або, скажімо, марші виспівувати, зачинившись у кімнаті… Вистромив я голову за двері і прислухався. Тихо. Але Корній — у себе. Може, це навіть і краще. У випадку чого заволаю щодуху — порятує. Спустився я в цей коридор, іду навшпиньки, навіть руки розпростав. Я до цих дверей цілу вічність добирався. Пройду десять кроків, спинюсь, послухаю — і далі. Дійшов. Двері як двері. Нікельована ручка. Приклав вухо — нічого не чути. Натиснув плечем. Не відчиняються. Взявся за ручку, потягнув. Знову не відчиняються. Цікаво. Витер я з лоба піт, озирнувся. Нікого. Знову взявся за ручку, знову потягнув, і тут двері почали відчинятися. Від страху чи від несподіванки я їх, клятущі, знову зачинив. У макітрі моїй порожнеча, і тільки одна малесенька думка там стрибає, як горошина в бензобаку: не лізь,

дурню, не пхай носа, тебе не займають, і ти не займай… І тут із мене цю останню думку вибило.

Дивлюсь: просто на стіні обіч дверей маленькими акуратними літерами написано алайською "означає". Тобто там взагалі-то багато чого було написано, всього загалом шість рядочків, але все інше була математика, до того ж така математика, що я в ній лише плюси та мінуси розібрав. Це виглядало так: чотири рядочки цієї самої математики, потім слово "означає", підкреслене двома рисками, а потім ще два рядки формул, обведені жирною рамкою, на ній у нього грифель розкришився, у того, хто писав. Оце так… У бідолашній моїй голові, у порожньому моєму бензобаку, така тут товкотнеча почалася, що я й про двері забув. Виходить, я не один тут, є ще алайці? Хто? Де? Чому я вас не бачив досі? Навіщо ви це написали? Знак подаєте? Кому? Мені? Та я ж математики не знаю… Чи цю математику ви розвели лише про людське око? Нічого я не встиг цього разу доміркувати, бо почув, як мене кличе Корній. Я ніби несповна розуму зірвався з місця і навшпиньки влетів до себе. Будь-як упав на стілець, закурив і схопив якусь книжку. Корній внизу гаркнув ще кілька разів, а потім чую — стукає в двері.

Це в нього, між іншим, правило: хоч він і в своєму домі, але ніколи не ввійде не постукавши. Це мені подобається. Ми до Гепарда теж завжди стукали. Але зараз мені було не до цього. "Ввійдіть", — кажу і зображаю на обличчі найможливішу задуму, ніби я так зачитався, що нічого не бачу і не чую.

Він зайшов, спинився на порозі, притулився до одвірка і дивиться. З обличчя нічого не зрозуміти. Тут я вдав, що спохопився, і пригасив недопалок. Тоді він заговорив.

— Ну, як Місяць? — питає.

Я мовчу. Сказати мені нічого. У таких-от випадках мені завжди здається, що він паплюжити мене почне, але цього ніколи не буває. Так от і зараз.

— Ходім, — каже. — Я тобі щось покажу. А потім, може, і на Місяць змотаємося.

Знову цей Місяць! Я, напевно, вже скоро полисію від цього Місяця.

— Слухаюсь, — кажу. І про всяк випадок запитую: — Накажете переодягтися?

— А тобі в цьому не гаряче? — запитує він.

Я лише всміхнувся. Не зумів стриматися. Оце так запитаннячко!

— Ну, вибач, — каже він, ніби мої думки підслухав. — Ходім.

І повів він мене, куди раніше ніколи не водив. Ні-і, хлопці та дівчатка, я з цим домом ніколи не розберуся. Я навіть і не знав, що в цьому домі таке є. У вітальні він ткнувся в стіну поруч із книжковою нішею — і відчинилися дверцята, а за дверцятами виявилися сходи вниз, у підвал. Виявляється, будинок цей має ще цілий поверх, під землею, такий самий розкішний та освітлений начебто денним світло, але це не для помешкання. У нього там щось на зразок музею. Величезна кімната, і чого там тільки нема!

— Розумієш, Гаґу, — каже він мені з якимось дивним виразом — із сумом, чи що? — Я ж раніше працював космозоологом, досліджував життя на інших планетах. Ех, які то були чудові часи! Скільки світів я побачив, і в кожному новому світі безліч дивовижних таємниць — усієї людської історії не вистачить, напевно, щоб ці таємниці розгадати до кінця… От подивись-но! — Він схопив мене за рукав і поволік у кут, де на чорній лакованій підставці був розчепірений якийсь дивний скелет

завбільшки із собаку. — Бачиш, він має два хребти. Звір із Ністагми. Коли ми взяли перший екземпляр, то подумали спершу, що це якесь каліцтво. Потім другий такий же, третій… Виявилося, що на Ністагмі мешкає ціла нова галузка тваринного світу — двохордові. їх нема більше ніде… та й на Ністагмі тільки один вид. Звідки він узявся? Чому? Відтоді збігло п'ятдесят років — ніхто на ці питання так і не відповів… Або оце…

І пішов, і пішов. Тягав мене від скелета до скелета, руками розмахував, голос підвищував — я таким його ще не бачив. Напевно, він таки добряче полюбляв усю цю свою космозоологію. Або в нього були з нею пов'язані якісь особливі спогади.

Не знаю. З того, що він мені розповідав, я, звісно, мало що зрозумів і мало що запам'ятав, та й, взагалі, особливо не напружувався. Яке мені до всього цього діло? Втішно було тільки на нього дивитись, а вже ці звірюки!.. В нього їх, напевно, штук сто. Або скелети, або повністю, ніби вплавлені в такі величезні прозорі брили (як я розумію — для особливої збереженості), або просто опудала, як у мисливському будиночку його високості, а то — самі тільки голови або шкури.

От у другому залі в нього — ми як туди зайшли, я навіть позадкував — уся стіна справа завішена однією шкурою. Змііне молоко!

Завдовжки метрів двадцять, завширшки метрів три, а то й усі чотири, аж на стелю краєм залізає. І вся ця шкура вкрита чи то пластинами, чи то лускою, і кожна лусочка — як добряче блюдо, і кожна сяє чистісіньким смарагдовим світлом з червоними вогниками, так що вся зала від цієї шкури здається ніби зеленкуватою. Я отетерів, очей не можу відірвати від цього сяйва. Це ж треба, що на світі буває! А голівка маленька, як мій кулак, і очей не видно, а до рота пальця не встромиш — як це воно харчувало таку тушу, незрозуміло…

Потім дивлюсь — у кінці залу ніби ще одні двері. До темного приміщення. Підійшли ближче — так, хлопці та дівчатка, це,

виявляється, не двері. Це, виявляється, пащека роззявлена. Їй-Богу, двері.

І навіть не до кімнати двері, а, скажімо, до гаража. Або, може, до ангара. Називається ця звірюка — тахорг, і добувають її на планеті Пандора. А Корній повз неї неуважно так пройшов, так наче то черепаха якась або, приміром, жаба. А голова ж — як два вагони добрячі, в пащеці усю нашу школу розмістити можна. Це ж який тоді має бути тулуб при такій-от голові! І як його було добувати! З ракетомета, мабуть…

Ну, що там ще було? Ну, всілякі там птахи, комахи величезні… Нога мені запам'яталася. Стоїть посеред залу нога. Теж залита в цей прозорий матеріал. Ну, страшна нога, звичайно. Вища за мене зростом, вузлувата, як старе дерево, кігті — вісім штук, такі в дракона Гугу зображають, кожний кіготь як шабля… Гаразд. Прикметно що? Виявляється, крім такої-от ноги або, скажімо, хвоста, в жодному музеї нічого від цього звіра нема. Водиться він на планеті Яйла, і скільки вже там років за ним не полюють, а повністю його здобути так і не змогли. Кулі його не беруть, гази його не беруть, із будь-якої пастки він вибирається, мертвими їх узагалі ніколи не бачили, а добувають ось так — частинами. В них, виявляється, пошкоджені частини просто відвалюються, якийсь час ще нібито живуть — шкребуться там чи смикаються, — ну, потім, звісно, завмирають… Ну, нога. Я перед цією ногою стояв з роззявленою пащекою, мов той тахорг. Великий все-таки Творець…

Ну, ходимо ми ось так, ходимо, Корній розповідає, гарячкує, а мені вже все це трохи набридло, і почав я знову думати про своє. Спочатку про цей напис у коридорі, як мені з ним бути і які я з нього висновки маю зробити, а потім мене знову чомусь звернуло на Корнія. Чому це, думаю, він сам живе? Багатий же чоловік, заможний. Де в нього дружина, де діти? Взагалі-то, якась жінка у нього є.

Вперше я її ще у шпиталі бачив, вони там через увесь зал переморгувались. А потім вона й сюди до нього приходила. Тобто як вона приходила, я не бачив, але от як він її проводжав, до самої нуль-кабіни довів, — все це на моїх очах відбувалося. Тільки він з нею справжнього щастя не має. Він їй: "Я чекаю тебе щодня, щогодини, завжди". А вона йому: "Ненавиджу, мовляв, щодня, щогодини..." — чи щось на зразок цього. Бачили? А чого тоді приходила, питається? Тільки засмутила людину до краю. Вона в цю кабіну — фр-р-р! — і як не було, а він стоїть, бідолаха, і на обличчі у нього знову ця туга з болем навпіл, як тоді у шпиталі, і я нарешті пригадав, у кого такі обличчя бачив: у смертельно поранених, коли вони кров'ю стікають... Ні, у нього в особистому житті невдача, я вже до чого стороння людина — простим оком бачу... Може, він тому і працює вдень і вночі, аби відволіктися. І бзік цей зоологічний у нього через це... Випустить він мене коли-небудь із цього підвалу, чи так і будемо тут все життя ходити? Ні, не відпускає. Знову щось пояснювати почав. Хоч половину ми вже оглянули? Мабуть, оглянули...

Ну й ну, жила собі вся ця звірина, поживала за тисячі світлових років від цього місця. Горя не знала, хоч мала, звісно, свої турботи і клопоти. Прийшли, запхали в мішок і — до цього музею. З науковою метою. І ми ось теж — живемо, боремось, історію творимо, ворогів ненавидимо, себе не жаліємо, а вони дивляться на нас і вже готують мішок. З науковою метою. Або ще з якою-небудь. Яка нам, зрештою, різниця? І може, стояти нам усім у таких-от підвалах, а вони будуть біля нас руками розмахувати і сперечатися: чому ми такі, і звідки взялися, і навіщо. І до того мені раптом рідними зробилися всі ці звірюки... Ну, не рідними, звичайно, а як би це сказати... От, кажуть, під час повеней чи там, скажімо, коли пожежа в джунглях, хижаки з травоїдними рятуються пліч-о-пліч і стають аж ніби друзями, навіть допомагають одне одному, я чув. От і в мене з'явилося таке саме відчуття. І, як на гріх, саме цієї миті я побачив скелет.

Стоїть у кутку скромно, без якогось там особливого підсвічування, невелика росточком — нижча за мене. Людина. Череп, руки, ноги. Що я,

скелетів людських не бачив? Ну, може, грудна клітка ширша, ручки такі маленькі, між пальчиками ніби перетинки, і ніжки кривуваті. Однаково — людина.

Мабуть, щось із моїм обличчям тут зробилося, бо Корній раптом спинився, подивився пильно на мене, потім на скелет, потім знов на мене.

— Ти що? — питає. — Не розумієш чогось?

Я мовчу, вирячився на цей скелет, а на Корнія намагаюся не дивитися. Таж я чекав чогось такого. А Корній каже спокійно:

— Та-а-ак, це той самий знаменитий псевдогомо, теж знаменита загадка природи. Ти вже де-небудь прочитав про нього?

— Ні, — сказав я, а сам міркую: зараз він мені усе пояснить. Він дуже добре мені все пояснить. Та от чи варто вірити?

— Це дивовижна історія, — сказав Корній, — і якоюсь мірою трагічна. Розумієш, ці істоти мали би виявитися розумними. За всіма законами, які нам відомі, мали би. — Тут він розвів руками. — Але — не виявилися. Скелет — дрібничка, я тобі потім фотографії покажу. Страшно! Минулого століття наукова група на Магорі відкрила цих псевдогомо. Довго намагалися вступити з ними в контакт, спостерігали їх у природних умовах, досліджували й прийшли до висновку, що це тварини. Це звучало парадоксом, але факт залишався фактом: тварини. Відповідно, з ними й обходились як із тваринами: тримали у звіринці, при необхідності забивали, анатомували, препарували, брали скелети і черепи для колекцій. Як-не-як ситуація з точки зору науки унікальна. Тварина повинна бути людиною, але людиною не є. І от ще через кілька років на Магорі знаходять порожнє місто. Надпотужна цивілізація. Зовсім не схожа ані на нашу земну, ані на вашу — небачена, цілком фантастичної фактури, але безсумнівна. Уявляєш, який це був жах? З

першовідкривачів один збожеволів, другий застрелився… І тільки ще через двадцять років знайшли! Виявилося: так, є на планеті розум. Але зовсім нелюдський. Настільки несхожий ні на нас, ні на вас, ні, скажімо, на леонідян, що наука просто не могла навіть припустити можливість такого феномену… Так… Це була трагедія. — Він раптом якось занудьгував і пішов із залу, немов забувши про мене, та на порозі спинився і сказав, дивлячись на скелет у куті: — А зараз є гіпотеза, що це ось — штучні істоти. Розумієш, магоряни їх створили самі, змоделювали, чи що. Але для чого? Ми ж так і не змогли знайти з магорянами спільної мови… — Тут він глянув на мене, ляснув по плечу і сказав: — Такі от справи, хоробрий брате. А ти кажеш — космозоологія…

Навіть не знаю, правду він мені розповів чи вигадав усе, щоб остаточно мені мізки замутити, але тільки бажання розмахувати руками та викладати мені про всілякі загадки природи в нього після цього зникло. Пішли ми з музею геть. Він мовчить, я теж, в душі у мене якийсь курник нечищений, і таким чином прийшли ми до нього в кабінет. Він усівся у своє крісло перед екранами, дістав із повітря келих зі своєю улюбленою шипучкою, почав тягнути через соломинку, а сам дивиться немов крізь мене. В кабінеті у нього, крім цих екранів та ненормальної кількості книг, нічого, взагалі-то, й нема. Навіть стола в нього нема. Досі не можу збагнути, що він робить, коли йому якийсь папірець треба, скажімо, підписати. І нема у нього в кабінеті ні картин, ні фотографій, ні прикрас яких-небудь. А він же заможний чоловік, міг би собі дозволити. Я б на його місці, якщо, скажімо, готівки бракує, шкуру б оту смарагдову загнав, прислугу найняв би, статуй усюди порозставляв би, килимів поначіплював би — знай наших… Щоправда, що з нього візьмеш — холостяк. А може, йому й за посадою не дозволено розкошувати. Що я про його посаду знаю? Нічого. Але чомусь він музей у підвалі тримає…

— Послухай, Гаґу, — каже він раптом, — а тобі ж, напевно, нудно тут, га?

Захопив він мене цим питанням зненацька. Хто його знає, як тут треба відповідати. Та й взагалі — звідки я знаю, нудно мені тут чи ні?

Тоскно — це так. Незатишно — так. Місця собі не знаходжу — так. А нудно?.. От людині в окопі під обстрілом — сумно? Йому, хлопці та дівчатка, нудьгувати ніколи. І мені тут нудьгувати поки що ніколи.

— Аж ніяк, — кажу. — Я своє становище розумію.

— Ну і як же ти його розумієш?

— Цілковито перебуваю у вашому розпорядженні.

Він усміхнувся.

— У моєму розпорядженні… Добре, не будемо про це. Я, як ти бачиш, не можу приділяти тобі весь свій час. Та ти, по-моєму, цього особливо і не прагнеш. Намагаєшся триматися від мене якнайдалі…

— Аж ніяк, — заперечую я ввічливо. — Ніколи не забуду, що ви мій рятівник.

— Рятівник? Гм… До порятунку ще далеко. А от чи не хочеш ти познайомитися з одним цікавим суб'єктом?

У мене серце тьохнуло.

— Як накажете, — кажу.

Він подумав.

— Мабуть, накажу, — сказав він, підіймаючись. — Мабуть, це буде корисно.

І з цими незрозумілими словами підійшов до дальньої стіни, щось там зробив, і стіна розкрилася. Я глянув і позадкував. Що стіни в них тут

щохвилини відчиняються і зачиняються — до цього я вже звик, і це мені вже набридло. Але ж я що думав? Думав, він мене з цим математиком хоче познайомити, а там — змііїне молоко! — стоїть там, хлопці та дівчатка, такий собі долдон на два з половиною метри зростом, плечиська, ручиська, шиї катма, а морда закрита нібито заборолом, такою собі густою матовою решіткою, а з боків головища стирчать чи то фари, чи то вуха. Я чесно скажу: якби не був у мундирі, то дав би такого драла. Чесно. Я б і в мундирі драла дав, але ноги заніміли. А тут цей долдон на додачу ще й промовляє густим басом:

— Привіт, Корнію.

— Привіт, Драмбо, — каже йому Корній. — Виходь.

Той виходить. І знову — чого я чекав? Що від його кроків увесь будинок затруситься. Чудовисько ж, статуя! А він вийшов, як повітрям виплив. Ні звуку, ні шурхоту — щойно стояв у ніші, а тепер стоїть посеред кімнати й ці свої вуха-фари на мене навів. Я відчуваю: за лопатками в мене стіна, і відступати далі нікуди. А Корній сміється, волоцюга, та каже:

— Та ти не бійся, не бійся, Бійцівський Коте! Це ж робот! Машина!

Дякую, думаю. Полегшало мені від того, що це машина, аякже!

— Таких ми тепер більше не робимо, — каже Корній, погладжуючи долдона по ліктю і здмухуючи з нього якісь там пилинки. — А от мій батько з такими ходив і на Яйлу, і на Пандору. Пам'ятаєш Пандору, Драмбо?

— Я все пам'ятаю, Корнію, — басує долдон.

— Ну от, познайомтесь, — каже Корній. — Це Гаґ,хлопець із пекла. На Землі новачок, нічого тут не знає. Переходиш у його розпорядження.

— Чекаю ваших наказів, Гаґу, — басує долдон і ніби на знак вітання піднімає широченну свою долоню під самісіньку стелю.

Взагалі-то, все скінчилося добре. А глибокої ночі, коли будинок спав, я прокрався до того самого коридору і під математичними формулами написав: "Хто ти, друже?"

Розділ IV

Коли вони вийшли до занедбаної дороги, сонце вже підбилось високо над степом. Роса висохла, жорстка коротка трава шурхотіла і похрустувала під ногами. Міріади коників сюрчали довкола, гострий гіркий запах піднімався від нагрітої землі.

Дорога була дивна. Зовсім пряма, вона виходила з-за каламутно-синього обрію, розтинала круг землі навпіл і заходила знову за каламутно-синій небокрай, туди, де цілодобово, вдень і вночі, щось дуже далеке та велике невиразно спалахувало, мерехтіло, рухалося, надималося й опадало. Дорога була широка, вона матово відсвічувала на сонці, і полотно її ніби лежало поверх степу масивною, у кілька сантиметрів завтовшки, заокругленою по краях смугою якогось щільного, але не твердого матеріалу. Гаґ ступив на неї і, дивуючись із несподіваної пружності, кілька разів легенько підстрибнув на місці. Це, звичайно, не був бетон, але це не був і прогрітий сонцем асфальт. Щось на зразок дуже щільної гуми. Від цієї гуми йшла прохолода, а не задушливий жар розпеченого покриття. І на поверхні дороги не було помітно ніяких слідів, навіть пилюки не було на ній. Гаґ нахилився і провів рукою по гладенькій, майже слизькій поверхні. Подивився на долоню. Долоня залишилася чистою.

— Вона дуже всохлася за останні вісімдесят років, — прогудів Драмба. — Коли я бачив її востаннє, вона мала завширшки більше двадцяти метрів. І тоді вона ще рухалася.

Гаґ зіскочив на землю.

— Рухалася? Як рухалася?

— Це була саморухома дорога. Тоді було багато таких доріг. Вони оперізували всю земну кулю, і текли вони — з боків повільніше, в центрі дуже швидко.

— У вас не було автомобілів? — запитав Гаґ.

— Були. Я не можу вам сказати, чому люди захопилися створенням таких доріг. Я маю тільки опосередковану інформацію. Це було пов'язано з очищенням середовища. Саморухомі дороги очищали. Вони забирали з атмосфери, з води, із землі все зайве, все шкідливе.

— А чому вона зараз не рухається? — запитав Гаґ. — Ти не можеш її ввімкнути?

— Ні. Дорогами керували зі спеціальних центрів. Найближчий був досить далеко звідси. Та, мабуть, цих центрів більше немає. Стали непотрібні. Я бачу, все дуже змінилося. Раніше на цій дорозі були юрби людей. Тепер нікого нема. Раніше в цьому небі в кілька обріїв ішли, ішли потоками літальні апарати. Тепер у небі порожньо. Раніше обабіч дороги стояла пшениця у мій зріст. Тепер це степ.

Гаґ слухав з напіврозкритим ротом.

— Раніше через мої рецептори, — продовжував Драмба монотонним голосом, — по всьому діапазону щосекунди проходили сотні радіоімпульсів. Тепер я не відчуваю нічого, крім атмосферних розрядів. Спочатку мені здалося навіть, що я захворів. Але тепер я знаю: я такий, як і був. Змінився світ.

— Може, світ захворів? — запитав Гаґ жваво.

— Не розумію, — сказав Драмба.

Гаґ відвернувся і задивився туди, де обрій спалахував і ворушився. "Дідька лисого, — похмуро подумав він. — Аякже, захворіють вони!"

— А там що? — запитав він.

— Там Антонів, — відповів Драмба. — Це місто. Вісімдесят років тому його не було видно звідси. Це було сільськогосподарське місто.

— А зараз?

— Не знаю. Я постійно викликаю інформаторій, але мені ніхто не відповідає. Змінилися засоби зв'язку, Гаґу. Усе змінилося.

Гаґ дивився на загадкове мерехтіння, і раптом із-за обрію виникло щось неймовірно велике, схоже на косе вітрило неймовірних розмірів, майже таке саме сіро-блакитне, як небо, можливо — трохи темніше, повільно та велично описало дугу, ніби годинникова стрілка по циферблату, і знову зникло, розчинилось у туманному мареві. Гаґ перевів подих.

— Бачив? — запитав він пошепки.

— Бачив, — сказав Драмба пригнічено. — Не знаю, що це таке. Раніше такого не було.

Гаґ мерзлякувато пересмикнув плечима.

— Користі від тебе... — пробурчав він. — Гаразд, пішли додому.

— Ви хотіли відвідати ракетодром, — нагадав Драмба.

— Пане! — різко сказав Гаґ.

— Не розумію…

— Коли звертаєшся до мене, будь добрий додавати "пане"!

— Зрозуміло, пане.

Якийсь час вони йшли мовчки. Коники сухими бризками розліталися з-під ніг. Гаґ скоса поглядав на безшумного колоса, який плавно похитувався поруч із ним. Він раптом помітив, що довкола Драмби, зовсім як нещодавно довкола дороги, тримається своя атмосфера — свіжості та прохолоди. Та й зроблений був Драмба із чогось схожого: такий самий щільно-пружний, і так само матово відсвічували кисті його рук, що стирчали з рукавів синього комбінезона. І ще Гаґ помітив, що Драмба весь час тримається так, щоби бути між ним та сонцем.

— Розкажи-но мені ще раз про себе, — наказав Гаґ.

Драмба повторив, що він — робот-андроїд номер такий-то з експериментальної серії експедиційних роботів, сконструйований тоді-то (близько ста років тому — нічого собі дідуньо!), задіяний тоді-то. Працював у таких-то експедиціях, на Яйлі зазнав серйозної аварії, був частково зруйнований; реконструйований та модернізований тоді-то, але більше в експедиціях участі не брав…

— Минулого разу ти казав, що п'ять років простояв у музеї, — перебив його Гаґ.

— Шість років, пане. У Музеї історії відкриттів у Любеку.

— Гаразд, — пробурчав Гаґ. — А потім вісімдесят років ти стирчав у цій ніші в Корнія…

— Сімдесят дев'ять, пане.

— Добре-добре, нічого мене виправляти… — Гаґ помовчав. — Нудно, напевно, було стояти?

— Я не знаю, що таке "нудно", пане.

— Ну, а що ти там робив?

— Стояв, чекав наказів, пане.

— Наказів… Але зараз ти хоч радий, що тебе випустили?

— Не розумію вашого запитання, пане.

— Оце так бовдур… Утім, це нікого не цікавить. Ти мені краще от що скажи. Чим ти відрізняєшся від людей?

— Я всім відрізняюся від людей, пане. Хімією, принципом системи керування та контролю, призначенням.

— Ну і яке в тебе, у бовдура, призначення?

— Виконувати всі накази, які я здатен виконати.

— Хе!.. А в людей яке призначення?

— Люди не мають призначення, пане.

— Долдон ти, хлопче! Село. Що ти тямиш у справжніх людях?

— Не розумію запитання, пане.

— А я тебе ні про що і не питаю поки що.

Драмба промовчав.

Вони крокували степом, дедалі більше відхиляючись від прямої дороги до будинку, бо Гаґові стало раптом цікаво подивитися, що за споруда стирчить на невеликому пагорбі праворуч. Сонце було вже високо, над степом тремтіло розпечене повітря, задушливий гострий запах трави та землі все посилювався.

— Отже, ти готовий виконати будь-який мій наказ? — запитав Гаґ.

— Так, пане. Якщо це в моїх силах.

— Ну, добре… А якщо я накажу тобі одне, а… м-м-м… хто-небудь ще — зовсім протилежне? Тоді що?

— Не зрозумів, хто віддає інший наказ.

— Ну… м-м-м… Та все одно хто.

— Це не все одно, пане.

— Ну, наприклад, Корній…

— Я виконаю наказ Корнія, пане.

Деякий час Гаґ мовчав. "Ах ти ж, тварюка, — думав він. — Паскудь яка".

— А чому? — запитав він нарешті.

— Корній старший, пане. Індекс соціальної значущості в нього набагато вищий.

— Що ще за індекс?

— На ньому більше відповідальності перед суспільством.

— А ти звідки знаєш?

— Рівень інформованості в нього значно вищий.

— Ну то й що?

— Чим вищий рівень інформованості, тим вищий рівень відповідальності.

"Вдатно, — подумав Гаґ. — Не прискіпаєшся. Все правильно. Я тут як дитя мале. Ну, ми ще побачимо..."

— Так, Корній — видатна людина, — сказав він. — Мені до нього, звичайно, далеко. Він усе бачить, усе знає. От ми зараз ідемо з тобою, балакаємо, а він, либонь, кожне наше слово чує. Як що не так, він нам дасть...

Драмба мовчав. Біс його знає, що відбувалося у його вухастій макітрі. Морди, можна сказати, нема, очей нема — нічого не зрозуміти. І голос постійно однаковий...

— Правильно я кажу?

— Ні, пане.

— Як так — ні? По-твоєму, Корній може чогось не знати?

— Так, пане. Він ставить запитання.

— Зараз, чи що?

— Ні, пане. Зараз я не маю з ним зв'язку.

— Що ж він, по-твоєму, не чує, що ти зараз говориш? Чи що я тобі кажу? Та він, якщо хочеш знати, навіть наші думки чує! Не те що розмови…

— Зрозумів вас, пане.

Гаґ подивився на Драмбу з ненавистю.

— Що ти зрозумів, роздовбайло?

— Зрозумів, що Корній має у своєму розпорядженні апаратуру для сприйняття думок.

— Хто тобі сказав?

— Ви, пане.

Гаґ зупинився і сплюнув спересердя. Драмба теж відразу спинився. Ех, заїхати б йому поміж вуха, але ж не дістанеш. Це ж треба, який бовдур! Чи прикидається? Спокійніше, Коте, спокійніше! Холоднокровність і витримка.

— А до мене ти цього не знав, чи що?

— Ні, пане. Я нічого не знав про існування такої апаратури.

— То ти що ж, дикобразе, хочеш сказати, що така велика людина, як Корній, не бачить нас зараз і не чує?

— Прошу уточнити: апаратура для сприйняття думок існує?

— Звідки я знаю? Та й не треба апаратури! Ти ж умієш передавати зображення, звук…

— Так, пане.

— Передаєш?

— Ні, пане.

— Чому?

— Не маю наказу, пане.

— Хе… Наказу не маєш, — пробурчав Гаґ. — Ну, чого став? Пішли! Якийсь час вони йшли мовчки. Потім Гаґ сказав:

— Слухай, ти! Хто такий Корній?

— Не розумію питання, пане.

— Ну… яка в нього посада? Чим він займається?

— Не знаю, пане.

Гаґ знову спинився.

— Тобто як це не знаєш?

— Не маю інформації.

— Таж він твій власник! Ти не знаєш, хто твій власник?

— Знаю.

— Хто?

— Корній.

Гаґ зціпив зуби.

— Дивно якось у тебе виходить, Драмбо, друже, — сказав він скрадливо. — Корній — твій господар, ти вісімдесят років у його домі і нічого про нього не знаєш?

— Не так, пане. Мій перший господар — Ян, батько Корнія. Ян передав мене Корнію. Це було тридцять років тому, коли Ян відійшов від справ, а Корній звів будинок на місці Янового табору. Відтоді Корній — мій власник, але я з ним ніколи не працював і тому не знаю, чим він займається.

— Угу… — промовив Гаґ і рушив далі. — Значить, ти про нього взагалі нічого не знаєш?

— Це не так. Я знаю про нього дуже багато.

— Розповідай, — почав вимагати Гаґ.

— Корній Янович. Зріст — сто дев'яносто два сантиметри, вага за непрямими даними — близько дев'яносто кілограмів, вік за непрямими даними — близько шістдесяти років, індекс соціальної значущості за непрямими даними — близько нуля дев'яти…

— Зачекай, — ошелешено сказав Гаґ. — Заткнися на хвилинку. Ти про діло говори, що ти мені бубониш!

— Не зрозумів наказу, пане, — негайно озвався Драмба.

— Н-ну… наприклад, одружений чи ні, яка освіта… діти… Зрозумів?

— Відомостей про Корнієву дружину не маю. Про освіту — теж. — Робот зробив паузу. — Маю інформацію про сина: Андрій, близько двадцяти п'яти років.

— Про дружину нічого не знаєш, а про сина, виходить, знаєш?

— Так, пане. Одинадцять років тому отримав наказ перейти в розпорядження підлітка, за непрямими даними віком чотирнадцяти років, якого Корній називав "сином" та "Андрієм". Перебував у його розпорядженні чотири години.

— А потім?

— Не зрозумів запитання, пане.

— Потім ти його бачив коли-небудь?

— Ні, пане.

— Зрозумі-і-ло, — задумливо промовив Гаґ. — Ну і чим ви з ним займалися ці чотири години?

— Ми розмовляли. Андрій розпитував мене про Корнія.

Гаґ спіткнувся.

— Що ти йому розповів?

— Усе, що знав: зріст, вагу. Потім він мене урвав. Почав вимагати, щоб я розповів йому про роботу Яна на інших планетах.

Оце так. Отже, такі справи. Ну, та це нас не стосується. Але який бовдур! Уже про дім його і запитувати нема чого, зрозуміло, що нічого не знає. Всі плани мої зруйнував, волоцюга… Для чого ж все-таки Корній мені його підсунув? Невже я помиляюсь? От диявол, як же мені його перевірити? Мені ж і кроку не можна буде ступити, якщо я його не перевірю!

— Нагадую, — подав голос Драмба, — що ви збиралися йти додому.

— Ну, збирався. А в чому справа?

— Ми дедалі більше відхиляємось від оптимального курсу, пане.

— Тебе не спитали, — сказав Гаґ. — Я хочу подивитися, що це там за штука на пагорбі…

— Це обеліск, пане. Пам'ятник над братською могилою.

— Кому? — із жвавістю запитав Гаґ.

— Героям останньої війни. Сто років тому археологи виявили в цьому пагорбі братську могилу.

Подивимося, подумав Гаґ і додав ходу. Зухвала і навіть страшна річ спала йому на думку. Ризиковано, подумав він. Ох, відірвуть мені макітру! А за що? Звідки мені знати, що до чого? Я тут людина нова, нічого цього не розумію і не знаю… Та й не вийде, мабуть, нічого. Та якщо вийде… Якщо вийде — тоді гарантія. Гаразд, спробуємо.

Пагорб був невисокий, метрів двадцять — двадцять п'ять, і ще на стільки ж височіла над ним гранітна плита, відполірована до блиску з одного боку і грубо стесана з усіх інших. На полірованій поверхні вирізано було напис — старовинними літерами, яких Гаґ не знав. Гаґ обійшов обеліск і повернувся у тінь. Сів.

— Рядовий Драмба! — сказав він неголосно.

Робот повернув до нього вухасту голову.

— Коли я кажу "рядовий Драмба", — так само тихо промовив Гаґ,— треба відповідати: "Слухаю, пане капрале".

— Зрозумів, пане.

— Не зрозумів, а так точно, і не пане, а пане капрале! — закричав Гаґ і зірвався на ноги. — Пане капрале, зрозуміло? Селянське корито!

Гаґ підійшов до нього впритул, узявся в боки і знизу вгору втупився у непроникну матову решітку.

— Я з тебе зроблю солдата, друже, — промовив він лагідно-зловісним голосом. — Як стоїш, волоцюго? Струн-ко!

— Не зрозумів, пане капрале, — монотонно прогудів Драмба.

— За командою "струнко" треба зімкнути п'яти і розвернути носки, випнути груди чимдалі вперед, притиснувши долоні до стегон і випнувши лікті... Ось так. Непогано... Рядовий Драмба, вільно! За командою "вільно" потрібно відставити ногу і закласти руки за спину. Так. Вуха мені твої не подобаються. Вуха можеш опустити?

— Не зрозумів, пане капрале.

— Ось ці штуки свої, які стирчать, можеш опустити за командою "вільно"?

— Так, пане капрале. Можу. Але буду гірше бачити.

— Нічого, потерпиш… Ану, давай спробуємо… Рядовий Драмба, струнко! Вільно! Струнко! Вільно!..

Гаґ повернувся в тінь обеліска і сів. Нічого сказати, таких солдатів хоча би взвод. На льоту схоплює. Він уявив собі взвод таких от драмб на позиції біля того сільця. Облизав сухі губи. Так, такого диявола, напевно, і ракетою не проб'єш. Я тільки от чого не розумію: думає цей долдон чи ні?

— Рядовий Драмба! — гаркнув він.

— Слухаю, пане капрале.

— Про що думаєш, рядовий Драмба?

— Чекаю наказів, пане капрале.

— Молодець! Вільно!

Гаґ витер пальцями крапельки поту, що виступили на верхній губі, та сказав:

— Віднині ти є солдатом його високості герцога Алайського. Я — твій командир. Усі мої накази для тебе закон. Ніяких роздумів, ніяких запитань, ніякої балаканини! Ти зобов'язаний захоплено думати про ту хвилину, коли настане щаслива мить скласти голову в ім'я слави його високості…

Лобуряка, мабуть, половини не розуміє, ну та й добре. Важливо втовкмачити в його макітру основи. Дурість із нього вибити. А розуміє він там чи не розуміє — справа десята.

— Усе, чого тебе навчали раніше, забудь. Я твій учитель! Я твій батько і твоя мати. Тільки мої накази мають виконуватись, тільки мої слова можуть бути для тебе наказом. Усе, про що я говорю з тобою, все, що я тобі наказую, є військовою таємницею. Що таке таємниця — знаєш?

— Ні, пане капрале.

— Гм… Таємниця — це те, про що маємо знати тільки я і ти. І його високість, ясна річ.

Трохи я переборщив, подумав він. Рано. Село ж глухе. Ну гаразд, далі видно буде. Треба його зараз поганяти. Нехай з нього сім потів зійде, з волоцюги.

— Стр-рунко! — скомандував він. — Рядовий Драмба, тридцять кіл навколо пагорба — бігом руш!

І рядовий Драмба побіг. Біг він легко і якось дивно, не за статутом та й узагалі не по-людськи — не біг навіть, а летів величезними стрибками, надовго зависаючи в повітрі, і при цьому, як і раніше, тримав долоні притиснутими до стегон. Гаґ,напіврозкривши рота, стежив за ним. Отакої! Це було схоже на сон. Цілком безшумний напівбіг-напівліт, ні тупоту, ні хрипкого дихання, і не спіткнеться ж ні разу, а там же горбки, каміння, нори… навіть постав йому на голову казанок з водою — не розхлюпає жодної краплі! Який солдат! Ні, хлопці та дівчатка, який солдат!

— Швидше! — гаркнув він. — Ворушись, неміч тарганяча.

Драмба змінив алюр. Гаґ заморгав: у Драмби зникли ноги.

Замість ніг під цілком вертикальним тулубом видно було тепер тільки туманне мерехтіння, як у пропелера на високих обертах. Земля не витримувала, за велетом потяглася, темніючи та заглиблюючись на очах, вирита борозна, та з'явився звук — шелесткий свист розітнутого повітря та дрібний шурхіт осідаючої землі. Гаґ ледве встигав повертати голову. І раптом усе скінчилося. Драмба знову стояв перед ним по стійці "струнко" — нерухомий, величезний, і дихав прохолодою. Ніби і не біг зовсім.

Та-ак, подумав Гаґ. Із такого зженеш піт, аякже... Але до тями я його привів чи ні? Гаразд, ризикнемо. Він глянув на обеліск. Огидно це, ось що. Солдати ж лежать... Герої. За що вони там воювали, з ким воювали — цього я до пуття не зрозумів, але як вони воювали — я бачив. Дай, Боже, нам усім так воювати в наш останній час. Ох, не дарма Корній показав мені ці фільми. Ох, не дарма... В душі у Гаґа ворухнувся забобонний жах. Невже цей лукавий Корній ще тоді передбачив таку-от мою хвилину? Та ні, дурниці, нічого він не міг передбачити, бо не Господь він Бог усе-таки... Просто хотів тоненько мені натякнути, з чиїми нащадками я маю справу... А вони тут лежать. Скільки віків уже вони тут лежать, і ніхто їх не тривожив. Були б вони живими — не допустили би, шугонули би мене звідси... Ну гаразд, а якби це були щуроїди? Ні, мабуть, однаково гидко... І потім, що за дурня: щуроїди — боягузи, смердючки. А то ж солдати були, я ж на власні очі бачив! Тьху, бодай тебе, навіть нудить... А якби тут Гепард стояв поруч? Доповів би я йому про своє рішення — що б він мені сказав? Не знаю. Знаю тільки, що його також занудило б. Тут кожного занудило б, якщо він, звичайно, людина, а не мішок гною. Та й хіба мало від чого солдата нудить? Кишки з шосе зішкрябувати — теж нудило... Ні, Коте, кишки — це інша річ. А тут — символ! Честь!

Він глянув на Драмбу. Драмба стояв по стійці "струнко", байдуже поводячи очима-вухами. А що ж мені залишається? Думка ж правильна! Гиденька — не заперечую. Слизька. Комусь іншому та в інший час я б за таку думку сам по пиці дав би. А мені подітись нікуди. Мені така нагода, може, ніколи більше не випаде. Відразу все перевірю. І цього дурня

перевірю, і спостереження свої... Тут в тому і вся справа, що гидко. Тут би ніхто не втримався, відразу за руку мене вхопив би, якби міг. Гаразд, годі слинити. Я це не задля власного задоволення задумав. Я не паразит який-небудь. Я — солдат і роблю свою солдатську справу як умію. Простіть мені, хоробрі браття. Якщо можете.

— Рядовий Драмба! — промовив він тремтячим голосом.

— Слухаю, пане капрале.

— Наказ! Звалити цей камінь! Виконуй!

Він відскочив убік, не відчуваючи під собою ніг. Як би тут був окоп, він стрибнув би в окоп.

— Рухом! — заверещав він, зриваючи голос.

Коли він розмружився, Драмба вже стояв, нахилившись, перед обеліском. Величезні руки-лопати ковзнули по граніту й занурилися у пересохлу землю. Гігантські плечі заворушилися. Це тривало секунду. Робот завмер, і Гаґ раптом із жахом помітив, що його могутні ноги немовби запливають, скорочуються на очах, перетворюючись на короткі, товсті, розплющені внизу тумби. А потім пагорб здригнувся. Почувся пронизливий скрип, і обеліск ледь помітно похилився. І тоді Гаґ не витримав.

— Стій! — зарепетував він. — Відставити!

Він кричав ще щось, уже не чуючи самого себе, лаючись російською та алайською, ніякої потреби не було у цьому крикові, і він уже це розумів і все ж кричав, а Драмба стояв перед ним по стійці "струнко", монотонно повторюючи: "Слухаю, пане капрале, слухаю, пане капрале..."

Потім він опам'ятався. Дерло в горлянці, все тіло боліло. Спотикаючись, він обійшов обеліск довкола, торкаючись до граніту тремтячими пальцями. Все було як раніше, тільки при основі, під незрозумілим написом, зяяли дві глибокі діри, і він почав гарячково забивати в них землю підборами.

Розділ V

Всю ніч я не міг заснути. Крутився, вертівся, курив, у сад висовувався, щоби прохолодитися. Нерви, видно, розгулялися після всього. Драмба стирчав у куті й світився в темряві. Кінець кінцем я його вигнав — просто так, щоби лють зірвати. До голови лізли всілякі нісенітниці, картинки всілякі, що не стосувалися до справи. А тут ще це ліжко підле — я вже засік, що воно постійно норовить перетворитися на таке собі м'яке ложе, на яких тут усі, напевно, сплять, до того ж, падлюка, заміряється мене заколисувати. Як немовля.

Взагалі-то не в тому біда, що я заснути не міг, — я по три доби можу не спати, і нічого мені не робиться. А головне, що я думати не міг по-людськи. Нічого не тямив. Домігся я вчора свого чи не домігся? Можу я Драмбі тепер довіряти чи ні? Не знаю. Стежить за мною Корній чи ні? Знову-таки не знаю. Вчора після вечері зазирнув я до нього в кабінет. Сидить він перед своїми екранами, на кожному екрані — по пиці, а то й по дві, а він з усіма цими пиками розмовляє. Мене як ножем штрикнули. Уявив я собі, як скаженію там на пагорбі, істерику закочую, а він сидить собі тут у прохолоді, дивиться на все це через екран і хихоче. І ще, може, Драмбі радирує: давай, мовляв, дозволяю... Ні, про себе я точно знаю, що я б так не міг. Щоб на моїх очах оскверняли святиню мого народу, а я при цьому хихикав би та на екранчик дивився — ні, в мене б так не вийшло. Я вам не щуроїд.

Але ж і Корній ніби не щуроїд! Я на всяких щуроїдів надивився, і на наших, алайських, і на імперських, а такого бачити не доводилось. Та з іншого боку, що я про нього знаю? М'яко стеле, смачно годує... а більше й нічого. А якщо в нього таке завдання, сказано йому: будь-якою,

мовляв, ціною… Не знаю, не знаю. Недавно, коли я повернувся, він мене спочатку зустрів як завжди, потім придивився, насторожився й почав розпитувати, що та як. Батько рідний, та й годі. Я йому знову набрехав, що макітра болить. Від степових запахів. Та він, по-моєму, мені не повірив. Не виявив цього, звісно, але не повірив. А я цілий вечір за ним стежив: буде він Драмбу допитувати чи ні. Ні, не допитував. Навіть не глянув на нього… Ох, хлопці та дівчатка, бідолашна моя голова! Хоч лягай на спинку, і хай несе, куди несе.

Так промарудився я аж до світанку. Лягав, зривався, кружляв по кімнаті, знову лягав, у вікно витикався, макітру в сад звішував, і кінець кінцем мене, видно, зморило — задрімав я, поклавши вухо на підвіконня. Прокинувся весь у поту і відразу почув те саме хрипке нявкання — мррряу-мррряу-мррряу, — немов самого диявола ангели небесні душать голіруч у пеклі, і мені в обличчя війнуло з саду гарячим, немов шипучим вітром. Я ще очей як слід не розплющив, а вже сиджу на підлозі, рукою намацую автомат і визираю поверх підвіконня, як поверх бруствера. І цього разу я все побачив, як це в них робиться, від самого початку й до самого кінця.

Над моєю круглою галявиною, праворуч від басейну, загорілась у сутінках яскрава цятка, і потекло від неї вниз та в сторони ніби рідке світло, ще прозоре, ще кущі крізь нього видно, а воно все тече, тече і ось уже заповнило величезний такий конус на зразок хімічної банки у чотири метри заввишки, заповнило й відразу почало тверднути, застигати, тьмяніти, і от уже стоїть на галяві їхній зореліт класу "привид", яким я його вперше побачив. І тиша. Первісна. Навіть птахи замовкли. Над галявиною — світанкове сіро-блакитне небо, навколо галявини — чорні кущі та дерева, а посеред галявини — це сріблясте чудовисько, і ніяк я не можу второпати, чи то воно істота, чи то воно щось неживе.

Потім щось слабко тріснуло, розкрилась у ньому чорна паща, дзенькнуло, засичало, і вибралася звідти людина. Тобто це я спочатку подумав, що людина: воно мало руки, ноги. Голову. Усе воно було якесь

чорнувате, чи що… чи закоптило його, чи воно обгоріло… і все було обвішане зброєю. Я такої зброї, хлопці та дівчатка, ніколи не бачив, але з першого погляду зрозумів, що це саме зброя. Вона звисала у прибульця з обох плечей та з пояса і брязкала та дзенькала на кожному кроці. По боках він не дивився, а рушив просто до сходів, як до власного дому, і йшов якось дивно, але я не відразу зрозумів, у чому справа, бо очей не міг відірвати від його обличчя. Воно в нього теж було чорнувате, обгоріле, блищало і відсвічувало, і раптом він підняв обидві руки та почав його з себе здирати, як маску, — та це, мабуть, і була маска, бо він за дві секунди впорався з нею і з розмаху пожбурив її на землю. І тут мене пройняло потом удруге, бо під цим чорним, обгорілим, липким та лакованим у нього виявилося друге обличчя, вже не людське — біле, як камінь, безносе, безгубе, а очі — як блюдця і світяться. Я на це обличчя тільки глянув і відразу зрозумів: не можу. Почав дивитися йому на ноги — ще гірше. Бо ж у нього чому така дивна хода була? Він по цій густій траві, по твердій землі йшов, як ми з вами йшли б сипучими пісками чи, скажімо, трясовиною — щокроку провалювався по кісточки, а то й глибше. Не тримала його земля, подавалася…

Біля сходів він призупинився на секунду й разом струсив із себе всю свою амуніцію. Забряжчала вона, загриміла, а він увійшов у двері — і знову тиша. І порожньо. Як у маренні. І зорельота вже нема, так ніби й не було ніколи. Тільки чорні діри від галявини до дому та купа небаченої зброї біля сходів. Усе.

Дуже мені захотілося протерти очі, вщипнути себе за стегно й таке інше, але я цього робити не став. Бо ж я Бійцівський Кіт, хлопці та дівчатка. Я від себе всю цю ману відмів. Не вперше. Я тільки головне залишив: зброю! Вперше я тут побачив зброю. Я навіть одягатися не став — як був, в одних трусах, гайнув через підвіконня з другого поверху.

Роса була рясна, ноги мої вмить стали мокрі вище колін, і пройняла мене остуда — чи то від цієї вогкості, чи то, знову ж таки, від нервів. Біля сходів я присів навпочіпки і прислухався. Тихо, по-нормальному

тихо, по-вранішньому. Пташки завовтузилися, цвіркун якийсь сюрчав. Мені до цього діла не було, я голоси чекав почути. Ні, не чутно голосів. Адже в цьому домі завжди так: не має бути голосів — галасують, бурмочуть, перелаюються, причому хто — невідомо, бо Корнія вдома нема, волочиться десь, дідька потішає. А от коли, як зараз, повинні люди — чи навіть нехай не зовсім люди, — але повинні ж вони вітатися, один одного по спинах ляскати, гукати щось вітальне! Ні, тут у них буде тиша. Могила. Ну гаразд.

І от сиджу я навпочіпки і дивлюсь на ці штуки, які перед і мною лежать, навіть на вигляд важелезні, гладкі, маслянисті, надійні. Ніколи я таких не бачив ані на малюнках, ані в кіно. Великої, певно, вбивчої сили апарати, та от біда, незрозуміло, з якого боку до них підступитися, за яке місце їх брати і на що в них натискати. І навіть доторкатися до них якось боязко: того й дивися — гахне, кісток не позбираєш.

Словом, я розгубився, і це було погано, бо насправді мені слід було зразу вхопити що-небудь і рвати кігті. Ну, Гаґу, давай! Швидше! Ось цю коротеньку: ствол є, замість дула, щоправда, скельце якесь, зате й рукоятка ніби є, два пласких магазини з боків ствола стирчать… Все. Не маю більше часу. Потім розберусь. Протягнув я руку і обережно взявся за рукоятку. І тут сталася зі мною дивна річ.

Узявся я, значить, за рукоятку. Рубчаста така, тепла. Пальці зімкнув. Тягну на себе. Обережно, щоб не брязнуло. Вагу навіть відчув. А в кулаці — нічого. Сиджу, як п'яний, дивлюсь на порожній кулак, а машинка ця як лежала на сходинці, так і лежить. Я зопалу хвать її впоперек — і знов під пальцями метал, тверде, важке. Рвонув на себе — знову нічого.

І захотілося мені тут закричати на весь голос. Ледве стримався. Глянув на долоню — долоня в мастилі. Витер її об траву, підвівся. Розчарування, звичайно, страшне. Все в них враховано, все розраховано, завбачено, в гадів. Переступив я через цю купу непридатного для мене заліза і пішов у дім. Бачу: в холі, у куті, стовбичить Драмба. Заворушив своїми вухами, втупився, а мені на нього й дивитись було гидко. І вже

хотів я піднятися до себе, як раптом подумав, а що, як… Кінець кінцем, хіба не однаково, чиї руки триматимуть машинку, мої чи цього долдона?

— Рядовий Драмба, — сказав я неголосно.

— Слухаю, пане капрале, — відгукнувся він, як і належить.

— Ану ходи за мною.

Вийшли ми знов на сходи. Зброя лежить, нікуди не поділась.

— Подай мені ось цю, крайню, — кажу. — Тільки обережно.

— Не зрозумів, пане капрале, — гуде цей бовдур.

— Чого ти не зрозумів?

— Не зрозумів, що саме наказано подати.

Провались ти! Мені-то звідки знати, як це називається?

— Як називаються ці предмети? — запитую.

Драмба запрацював вухами і рапортує:

— Трава, пане капрале. Сходи…

— А на сходах? — запитую я і відчуваю, що мене мороз по шкірі починає продирати.

— На сходах пил, пане капрале.

— А ще?

Вперше Драмба загаявся з відповіддю. Довго мовчав. У нього, видно, також шестерня за шестерню зайшла, як і в мене.

— Також на сходах присутні: пан капрал, рядовий Драмба, чотири мурахи… — Він знову загаявся. — А також усілякі мікроорганізми.

Він їх не бачив! Розумієте? Не бачив! Мікроорганізми він бачив, а залізяки ці метрової довжини бачити йому не годилося. Йому їх бачити не годилося, а мені — брати. Все, все передбачили! І тут я від досади, не подумавши, махнув босою ногою по найбільшій залізяці, що на сходах валялася. Завив я, палець відбив зовсім, ніготь зламав. А залізяка як лежала, так і лишилася лежати. Все. Це вже було останньою краплею. Зашкутильгав я до себе, зубами скрегочу, мало не плачу, кулаки стиснув. Прийшов, повалився на ліжко, і охопив мене такий відчай, якого не відчував я аж від того дня, коли прийшов у звільнення додому й побачив, що не те що хати моєї — всього кварталу нема, одна обгоріла цегла громадиться і душить гаром. Здалось мені в ці чорні хвилини, що ні до чого я не здатний, нічого я не можу тут зробити, в цьому ситому і лукавому світі, де кожен мій крок розраховано і передбачено на сто років наперед. І цілком може бути, що кожну мою дію, котру я ще тільки збираюся здійснити, вони вже знають, як припинити чи обернути собі на користь.

І щоб розігнати морок, я почав пригадувати найсвітліше, найщасливіше, що було в моєму житті, і згадав той морозний ясний день, стовпи диму, які здіймалися в зелене небо, і тріск полум'я, що пожирало руїни, сірий від сажі сніг на площі, закоцюблі трупи, понівечений ракетомет у величезній воронці… а герцог іде вздовж нашої шеренги, ми ще не встигли охолонути, очі ще заливає піт, дуло автомата обпікає пальці, а він іде, важко спираючись на руку ад'ютанта, і сніг рипить під його м'якими червоними чобітками, і кожному з нас зазирає у вічі і тихо говорить слова подяки та схвалення. А потім він зупинився. Просто перед і мною. І Гепард, якого я не бачив, — я нікого не бачив, крім герцога, — назвав моє ім'я, і герцог поклав мені руку на плече і якийсь час дивився мені прямо у вічі, і обличчя у нього було

жовте від утоми, посічене глибокими зморшками, а зовсім не гладеньке, як на портретах, повіки червоні та запалені, і повільно рухалася важка, погано виголена щелепа. І все ще тримаючи свою праву руку в мене на плечі, він підняв ліву і клацнув пальцями, і ад'ютант квапливо вклав у ці пальці чорний кубик, а я все ще не вірив своєму щастю, не міг повірити, але герцог промовив низьким хрипким голосом: "Розтули пащу, Кошеня..." — і я замружився і розтулив рота з усієї сили, відчув на язиці шкарубке й сухе і почав жувати. Волосся мені стало сторч під шоломом, з очей покотилися сльози. Це був особистий жувальний тютюн його високості, наполовину з вапном та сушеною гірчицею, а герцог плескав мене по плечу й казав розчулено: "О ці шмаркачі! Мої вірні, непереможні шмаркачі!.."

І тут я впіймав себе раптом на тому, що посміхаюся на всю морду. Ні-і, панове, ще не все закінчено. Вірні, непереможні шмаркачі не підведуть. Не підводили там, не підведуть і тут. Повернувсь я на бік і заснув, чим і скінчилася ця моя пригода.

Ця скінчилася, зате інші почалися, бо тиха наша хатинка раптом заворушився. Раніше було як? Поснідаємо ми з Корнієм, потеревенимо хвилин двадцять про те, про се, і все, аж до обіду я сам. Хочеш — спи, хочеш — книжки читай, хочеш — голоси в домі слухай. А тут — не знаю, чи то хтось цей їхній гадючник розворушив, чи то в них перепочинок якийсь закінчився, та тільки стало в нашому будиночку тісно.

А почалося все з того, що вирушив я до цього коридору подивитись, як там моє листування. Чесно кажучи, нічого нового я побачити не сподівався, однак дивлюся — хо! — відгукнувся мій математик. Відразу під моїм питанням цими ж акуратненькими маленькими літерами було виведено: "Твої друзі у пеклі". Отакої! Що ж це виходить? "Хто ти, друже?" — "Твої друзі у пеклі". Отже, їх тут кілька... Чому ж не пишуть, хто вони? Бояться? І чому у пеклі? Нормальній людині тут, звісно, не солодко доводиться, але — у пеклі... Я глянув на ці фарбовані двері. Може, там в'язниця? Або що-небудь гірше? Що ж ви, хлопці, путнього нічого не написали? Ні-і, цей коридорчик треба взяти під нагляд. Та це

потім, а що мені зараз написати? Щоб вони відразу все про мене зрозуміли… Ч-чортяка, не знаю я цієї математики. Може, в них у цій формулі все зашифровано. Напишу-но я їм, хто я, щоб вони знали, з ким мають справу і на що я здатний. Напишу я їм… Я дістав припасений недогризок олівця і нашкрябав друкованими літерами: "Бійцівський Кіт ніде не пропаде". Дуже мені сподобалось, як я це вигадав. Будь-кому зрозуміло, що я — Кіт, що я бадьорий і готовий до дій. Парашутистів цих я в гробі бачив, нічого вони мені тут не зроблять. А якщо це пастка і затіяв цю перекличку Корній — що ж, будь ласка, нічого такого я не написав.

Гаразд. За коридорчиком цим ми постежимо. А зараз прийшла пора поглянути, що ж у них за цими дверима. Недовго думаючи, взявся я за ручку й потяг її на себе. Відчинилися. Я думав — там кімната якась буде, чи коридор, чи сходи… ну що в людей за дверима буває? Так от, там нічого цього не було. Камера там була. Три на три. Стіни чорні, матові. У стіні навпроти стирчить кругла червона кнопка. І все. Нічого більше в цій камері не було. Я коли цю камеру побачив — відразу перехотів туди заходити. Та ну їх, думаю, к бісу, чого я у цьому склепі не бачив? Кнопок червоних я не бачив, чи що?

Стою я в нерішучості і раптом чую ззаду — голоси. Близько. Можна сказати, поруч. Ну, думаю, здається, влип. Причинив двері, зуби стиснув, обертаюсь. Передньому по горлянці та — в сад, думаю, а там шукай вітру в полі…

Але виявилось, що це не парашутисти. Вивертає у коридор із-за рогу якийсь чоловік з візком, з такою собі платформою на колесах. Я запхав руки в кишені й отакенькою лінькуватою ходою подався назустріч. Коридор широкий, розминемося спокійно. А він уже близенько зі своїм візком. Глянув на нього — зміїне молоко! — чорний! Мені спершу навіть здалося, що в нього взагалі голови немає, потім, звісно, придивився і бачу: є голова. Але чорна! Не тільки волосся, а й щоки, вуха, чоло, а губи червоні, товстезні, білки очей так і виблискують, і зуби теж. Це ж з якої планети його занесло сюди такого? Я притиснувся до стіни, щосили

намагаючись дати дорогу, — проходь, мовляв, не затримуйся, тільки не чіпай… Але не так все склалося. Звісно ж, він разом зі своїм візком зупиняється біля мене, осліплює мене своїми білками та зубами і хрипким нутряним голосом промовляє:

— По-моєму, це типовий алаєць…

Я глитнув, киваю.

— Так, — кажу. — Алаєць я.

І він починає розмовляти зі мною алайською, але вже не хрипким басом, а приємним таким, нормальним голосом — тенором або, я не знаю там, баритоном.

— Ти, — каже, — напевно, Гаґ. Бійцівський Кіт.

— Так точно, — кажу.

— Ти, — запитує, — з Центру зараз?

Ну що я йому відповім?

— Аж н-ніяк, — кажу. — Я сам собою…

Я вже розгледів його і бачу, що чоловік як чоловік. Ну, чорний… Ну то й що? У нас на островах голубі живуть, і ніхто їм в ніс не тицяє. Одягнений нормально, як усі тут одягаються, — сорочка навипуск, короткі штани. Тільки чорний. Весь.

— Ти, може, Корнія шукаєш? — запитує він.

Співчутливо так запитує. Зовсім як Корній.

— Вигляд у тебе якийсь скуйовджений, — каже.

— Та ні, — відповідаю я з досадою. — Це я спітнів просто. Гаряче тут у вас…

— А-а… Так ти б мундир свій скинув, чого ти в ньому прієш… А Корнія ти поки що краще не шукай, Корній зараз страшенно заклопотаний…

Чисто так розмовляє алайською, між іншим, грамотно, і вимова в нього така столична, з придихом. Стильно розмовляє. Ну, пояснює він мені щось про Корнія, де зараз Корній і чим він займається, а я все позираю на його візок і, чесно вам скажу, хлопці та дівчатка, нічого вже не чую, що він там мені говорить.

Значить, так. Ну, візок — він і є візок, не в візку справа. А от на цьому візку лежить у нього величезний, нібито шкіряний мішок. Шкіряний і ззовні ніби маслом облитий, коричневий такий, неначе куртка бронехідника. Зверху він, значить, гладенький, без жодної зморшки, а внизу весь якийсь зім'ятий, весь у зморшках і складках. І ось там, у цих самих зморшках і складках, я ще від самого початку помітив якийсь рух. Спершу думав — видалося. Потім… Одним словом, там було око. Відірвіть мені руки-ноги — око! Якась складка там розсунулась тихенько, і глянуло на мене велике кругле темне око. Сумне таке й уважне. Ні, хлопці та дівчатка, дарма я сьогодні в цей коридор пішов. Воно, звісно, Бійцівський Кіт є бойова одиниця сама собою й таке інше, та все ж таки про такі зустрічі в статуті жодним словом не йдеться…

Стою я, тримаюся за стінку і знай собі товчу: "Так точно… Так точно…" А сам думаю: забери ти це від мене, ну, справді, чого ти тут стоїш? І зрозумів мій чорний, зрозумів, що мені треба перепочити. Каже хрипким басом:

— Звикай, алайцю, звикай… Ходімо, Джонатане!

А потім по-алайськи нормальним голосом:

— Ну, бувай здоровий, хоробрий брате... Ух як тебе скрутило. Та не бійся ти, не бійся, Бійцівський Коте! Це ж не джунглі...

— Так точно, — сказав я сто сорок восьмий раз.

Блиснув він своїми білками та зубами на прощання і рушив з візком далі по коридору. Подивився я йому вслід — зміїне молоко! — візок той котиться сам собою, а він поруч із ним чимчикує сам собою, зовсім окремо, і вже знов лунають голоси: один, значить, хрипкий бас, а другий — нормальний, але розмовляють вони вже обидва якоюсь невідомою мовою. І на лопатках у цього чорного напис півколом: ГІГАНДА. Нічогенька така зустріч, га? Ще одна така зустріч, і я у власні чоботи ховатися почну. "Звикай, алайцю, звикай". Не знаю, може, я колись і звикну, але в найближчі п'ятдесят років ви мене в цей коридор медяником не заманите... Додивився я, як вони в цей склеп втиснулися, зачинили за собою двері, та й пішов геть від цього паскудного місця. Тримаючись за стіну.

Від цього самого дня стало в нашому будиночку тіснувато. Сунуть хмарою. Через нуль-кабіну прибувають по двоє, по троє. Ночами й особливо під ранок від "привидів" у саду суцільний нявкіт стоїть. Деякі вивалюються просто з чистого неба — один у басейн торохнув, коли я вранці купався, теж влаштував мені свято. І всі вони до Корнія, і всі вони гелгочуть різними мовами, й у всіх у них справи, й у всіх невідкладні. До холу вийдеш — гелгочуть. До їдальні зайдеш попоїсти — сидять по двоє, по троє, їдять і знову ж таки гелгочуть, причому одні попоїли — інші звідкись приходять... Я на це просто дивитися не міг: скільки вони хазяйського добра марнують, хоч би з собою приносили, чи що... Невже не розуміють, що на всіх не настачиш? Совісті люди не мають, ось що я вам скажу. Щоправда, треба все ж віддати їм належне: мішків з очима я серед них більше не помітив. Були серед них, звичайно, досить моторошні екземпляри, але щоб уже повен міх — ні, таких більше не було. І на тім спасибі. Я день терпів, два терпів, а потім від цього

нашестя, чесно скажу, хлопці та дівчатка, просто втік. Візьмеш зранку Драмбу — і на стави кілометрів за п'ятнадцять від цього прохідного двору. Я там стави знайшов, розкішне місце, очерети, прохолода, качок сила-силенна…

Звісно, може, я вчинив неправильно, виявив легкодухість. Напевно, я мав би там серед них вештатися, нипати, підслуховувати там, підглядати, мотати на вус. Але, хлопці та дівчатка, я ж і старався. Сядеш де-небудь у кутику в вітальні, рота роззявиш, вуха розвісиш — ні чорта не зрозуміти. Гелгочуть незрозумілими мовами, креслять якісь криві, розмотують одне в одного перед носом якісь рулони голубого паперу з позначками, одного разу навіть карту імперії вивісили, добру годину по ній пальцями повзали… вже, здавалось би, чого простіше — карта, а так я й не зрозумів, чого вони одне від одного домагалися, чого не поділили… Одне я, хлопці та дівчатка, зрозумів: щось у нас там коїться або от-от має скоїтись. Тому весь цей гадючник і заворушився.

Коротше кажучи, вирішив я надати ініціативу супротивникові. Розібратися в ситуації я не вмію, завадити їм ніяк не можу, і залишається мені розмірковувати приблизно так: якщо вони мене тут тримають — значить, я їм для чогось потрібен, а якщо я їм потрібен, то що б вони там не затівали, а рано чи пізно до мене звернуться. Отоді ми й подивимося, як діяти. А поки що будемо на стави ходити, Драмбу муштрувати й чекати — може, щось підвернеться.

І, між іншим, підвернулось.

Якось іду я на сніданок. Дивлюся — за столом Корній. І до того ж сам. Останніми днями я рідко бачив Корнія, та й то довкола нього завжди люд юрмився. А тут сидить сам, молоко сьорбає. Ну, привітав я його, сідаю навпроти. І дивно мені якось стало — скучив я за ним, чи що? Тут уся штука, мабуть, крилася в його обличчі. Гарне в нього все-таки обличчя. Є в ньому щось дуже мужнє і водночас, навпаки, дитяче, чи що? Словом, обличчя людини без усяких там потаємних намірів. Такому і не хочеться вірити, а віриш. Розмовляємо ми з ним, а я повсякчас собі

нагадую: обережно, Коте, другом він тобі аж ніяк не може бути, нема чого йому бути твоїм другом, а якщо він не друг — значить, ворог… І тут він раптом каже ні з того ні з сього:

— А чому ти, Гаґу, ніколи ні про що мене не питаєш?

Отакої — не питаю його ні про що. А де ж мені його про щось питати, коли я цілими днями його не бачу? І чомусь мені так гірко стало і страшенно закортіло сказати йому прямо: "А щоб брехні менше слухати, друже лукавий". Та я, звичайно, цього не сказав. Пробурмотів тільки:

— Чому не ж питаю? Питаю…

— Розумієш, — каже він, і тон у нього такий, неначе він просить у мене вибачення, — я ж не можу тобі довгі лекції читати. По-перше, я не маю на це часу, сам бачиш. І хотів би з тобою більше часу проводити, та не виходить. А по-друге, лекції — це, як на мене, нудота рідкісна. Хіба цікаво слухати відповіді на питання, яких ти не ставив? Чи ти, може, думаєш інакше?

Я розгубився, замугикав щось самому собі незрозуміле, і тут завалюють до їдальні двоє, а за ними ще й третій. Сяють усі троє, як начищені мідні чайники. І ніби втрьох несуть крихітну круглу коробочку та з цією коробочкою — прямісінько до Корнія.

— Вона? — каже Корній, піднімаючись їм назустріч.

— Вона, — відповідають вони мало не хором і відразу замовкають.

Я давно помітив, що в присутності Корнія вони не гелгочуть. У присутності Корнія вони тримаються як належить. Корній, видно, жартувати не любить.

Так. Наминаю я якусь нібито рибу, запиваю гарячим пійлом, а Корній бере цю коробочку двома пальцями, відкриває її обережно й дістає з неї вузьку червону стрічку. Ці троє дихати перестали. В їдальні тиша, і чути тільки, як гелгочуть у вітальні. Корній цю червону стрічку роздивився уважно — просто так і на світло, — а потім сказав неголосно:

— Молодці. Розмножте і роздайте.

І пішов з їдальні. Лише біля самих дверей спохопився, повернувся до мене і сказав:

— Вибач, Гаґу. Нічого не можу вдіяти.

Я лише плечем смикнув — мені що… будь ласка! Ну, з оцих трьох двоє пострибали за Корнієм, а третій залишився і почав акуратно вкладати цю червону стрічку назад у коробочку. Я сиджу злий, ненавиджу їсти у присутності сторонніх. Але він на мене ніби й не зважає. Він прямує через усю їдальню в кут, де в Корнія стоїть якась шафа не шафа, скриня не скриня… одним словом, ящик, поставлений на попа. Я цей ящик бачив сто разів і ніколи не звертав на нього уваги. А він підходить до цього ящика і зсовує зверху якусь шторку, і в стінці ящика утворюється яскраво освітлена ніша. Він кладе свою коробочку в цю нішу і опускає шторку. Лунає коротке гудіння, на ящику спалахує жовте око. Цей тип знову піднімає шторку… і тут, хлопці та дівчатка, я їсти перестав. Бо дивлюсь — а в ніші вже дві коробочки. Цей тип знов опускає шторку — знов загуділо, знов загорілося жовте око, підіймає він шторку — чотири коробочки. І пішов, і пішов… Я сиджу і тільки очима лупаю, а він — шторку вгору, шторку вниз, гудок, жовте око, шторку вгору, шторку вниз… І за хвилину в нього цих коробочок назбиралась ціла ніша. Вигріб він їх відтіля, порозпихав по кишенях, підморгнув мені й вискочив геть.

Знову я нічого не второпав. Та тут жодна нормальна людина не второпала б. Але я одне зрозумів: це ж треба, яка машина! Я встав — і

до ящика. Оглянув його з усіх боків, навіть спробував ззаду зазирнути, проте голова не пролізла, тільки вухо прищемив. Гаразд. А шторка піднята, і ніша ця так світлом і сяє мені у вічі. Змііне молоко! Я озирнувся і хап зі столу зіжмакану серветку… Скотив її в кульку між долонями і жбурнув у нішу — здалека жбурнув про всяк випадок, мало там чого. Ні, все нормально. Лежить собі папірець, нічого йому не робиться. Тоді я обережненько узявся за цю шторку та потягнув її вниз. Шторка легенько зрушилась, просто-таки сама пішла. Клац! І, як і належить, загуділо, загорілася жовта лампа. Ну, Кіт! Потягнув я шторку вгору. Справді. Дві паперові кульки. Я їх звідти виделкою обережно вигріб, дивлюсь — однакові. Тобто однаковісінькі! Відрізнити абсолютно неможливо. Я їх і так дивився, і сяк, і на просвіт — навіть, дурило, понюхав… Однакові.

Що ж це виходить? Золотий би мені зараз, і я ходив би в мільйонерах. Почав я нишпорити по кишенях. Ну, не золотий, думаю, то хоча б гріш мідний… Нема гроша. І тут намацую я свій єдиний патрон. Унітарний патрон калібру вісім і одна десята. Ні, навіть у цю мить я ще не усвідомлював, що тут до чого. Просто подумав: коли вже грошей немає, то хоч патронів нароблю, вони теж грошей варті.

І тільки як у ніші переді мною заблищало міддю шістнадцять штучок, тільки тоді до мене нарешті дійшло: шістнадцять патронів — та це ж ціла обойма! Повний магазин, хлопці та дівчатка!

Стою я перед цим ящиком, дивлюся на свої патрончики, і такі цікаві думки в голові моїй блукають, що я негайно спохопився і роззирнувся довкіл, чи не підслуховує та не підглядає хто за мною. Гарну машину вони собі тут придумали, годі й казати. Корисна машина. Багато всякого добра я в них побачив, але таку ось корисну річ тільки вдруге бачу. (Перша — це Драмба, звичайно.) Ну що ж, дякую. Зібрав я патрончики свої, зсипав їх у кишеню куртки, відтягнули вони мені кишеню, і відчув я, хлопці та дівчатка, ніби, засяяло нарешті щось переді мною вдалині.

Машинкою цією я потім ще не раз користувався. Збільшував потроху запас патронів; гудзик у мене відірвався — і я про всяк випадок гудзиків собі формених два комплекти наробив; ну й ще там дещицю. Спочатку я остерігався, та потім геть знахабнів: вони поряд за столом їдять та гелгочуть, а я стою собі біля ящика та знай клацаю шторкою. І хоч би хто увагу звернув! Безпечний люд, важко зрозуміти, як це вони збираються нашою планетою керувати при такій своїй безпечності. Та їх у нас складаними ножичками різати будуть. Адже ж я тут просто в них на очах міг би всю їхню секретну документацію скопіювати. Була б документація… Вони ж на мене ну зовсім ніякої уваги не звертали. Хочеш підслуховувати — підслуховуй, хочеш підглядати — підглядай… Так, дехто гляне неуважно, всміхнеться тобі і — знову гелготіти. Аж прикро навіть, змііне молоко! Все ж таки я — Бійцівський Кіт його високості, не шпана яка-небудь дрібна, переді мною такі-от шпаки з тротуару сходили ще й капелюха знімали… Щоправда, не кожного дня знімали, а тільки в дні тезоіменитства, та байдуже. Так і кортіло мені стати якось у дверях і гаркнути по-гепардівськи: "Стр-рунко! Очі на мене, неміч тарганяча!" Тоді б заметушились! Потім я, звичайно, заборонив собі на ці теми міркувати. Я не маю права свою гідність принижувати. Навіть подумки. Нехай усе іде як іде. Мені самому всіх їх по стійці "струнко" все одно не переставити. Та й немає переді мною такого завдання…

Корній мій у ці дні геть змарнів. Мало того, що йому це гелготіння треба було регулювати, так ще й звалилися на нього особисті неприємності. Всього я, звичайно, не знаю, та от якось повернувсь я під вечір зі ставів — стомлений, спітнілий, ноги гудуть, — викупався й завалився у траву під кущами, де мене ніхто не бачить, а я всіх бачу. Тобто бачити особливо не було кого — хто залишався, ті всі сиділи в Корнієвому кабінеті, була в них там чергова нарада, — а в саду було порожньо. І тут двері нуль-кабіни розчиняються, й виходить звідти чоловік, якого я досі тут ніколи не бачив. По-перше, одяг на ньому. Котрі наші — вони все більше в комбінезонах або в барвистих таких сорочках із написами на спині. А цей — не знаю навіть, як визначити. Щось таке на ньому строге, статечне. Матеріальчик сірий, зрозумів? — стильний, і

відразу видно, що не кожному такий по кишені. Аристократ. По-друге, обличчя. Тут я пояснити вже зовсім не вмію. Ну, волосся чорне, очі сині — не в цьому справа. Нагадав він мені чимось того рум'яного лікаря, який мене відходив, хоч цей був зовсім не рум'яний і вже ніяк не добряк. Вираз однаковий, чи що?.. В наших такого виразу я не бачив, наші або веселі, або заклопотані, а цей… ні, не знаю, як сказати.

Словом, вийшов він із кабіни, пройшов так рішучо повз мене і — в дім. Чую: гелготіння в кабінеті враз затихло. Хто ж це такий до нас завітав, гадаю. Вище начальство? В цивільному? І стало мені страх як цікаво. От, думаю, взяти б такого в заручники. Велику справу можна було би прокрутити… І почав я собі уявляти в усіх подробицях, як я цю справу прокручую, — уява, значить, у мене розігралася. Потім спохопився. В кабінеті вже знову гелготять, і тут на сходи виходять двоє — Корній і цей самий аристократ. Спускаються і повільно рухаються доріжкою назад до нуль-кабіни. Мовчать. В аристократа обличчя замкнуте, рот у лінійку стиснутий, голову несе високо. Генерал, хоч і молодий. А Корній мій голову звісив, дивиться під ноги й губи кусає. Засмучений.

Я лиш устиг подумати, що й на Корнія тут, видно, знайшлась управа, як вони зупиняються зовсім неподалік від мене, і Корній каже:

— Ну що ж… Дякую, що прийшов.

Аристократ мовчить. Лише плечима легенько повів, а сам дивиться вбік.

— Ти знаєш, я завжди радий бачити тебе, — каже Корній. — Нехай навіть отак, нашвидкуруч. Я ж розумію, ти дуже заклопотаний…

— Не треба, — каже аристократ з прикрістю. — Не треба. Давай краще прощатися.

— Давай, — каже Корній.

І з такою покорою він це сказав, що мені аж страшно стало.

— І ось що, — каже аристократ. Твердо так каже, неприємно. — Мене тепер довго не буде. Мати залишається сама. Я вимагаю: облиш її мучити. Раніше я про це не говорив, бо раніше я був поруч і… Одним словом, роби що хочеш, але мучити її облиш!

Корній щось сказав, майже прошепотів — так тихо, що я не вловив його слів.

— Можеш! — каже аристократ з притиском. — Можеш поїхати, можеш зникнути… Всі ці… всі ці твої заняття … З якого дива вони цінніші за її щастя?

— Це зовсім різні речі, — каже Корній з якимось тихим відчаєм. — Ти просто не розумієш, Андрію…

Я мало не підстрибнув у кущах. Ну зрозуміло ж — ніякий це не начальник і не генерал. Це ж його син, вони навіть схожі!

— Я не можу поїхати, — продовжує Корній. — Я не можу зникнути. Це нічого не змінить. Ти думаєш: око не бачить, душа не болить. Це не так. Постарайся зрозуміти: несила тут щось зробити. Це доля. Розумієш? Доля.

Цей самий Андрій задер голову, поглянув на батька зневажливо, ніби плюнути в нього хотів, аж раптом його аристократичне обличчя жалібно затремтіло — от-от заридає, він якось недоладно махнув рукою і, нічого не кажучи, щодуху попрямував до нуль-кабіни.

— Бережи себе! — гукнув йому вслід Корній, але того вже не було.

Тоді Корній повернувся й пішов у дім. На сходах він постояв якийсь час — не менше хвилини, напевно, стояв, наче збираючись із силами та думками, — потім розпростав плечі і тільки після цього переступив через поріг.

Такі от справи! Напосілися на чоловіка. І дружина ця, і син — обидва гарні. І чого напосілися? Незрозуміло ж, що їм від нього треба. Гаразд, не моє це діло. Тільки шкода його. Я б, звісно, на його місці накидав цьому синочкові плюхів, щоб знав своє місце і не встрявав, та тільки на Корнія це не схоже. Тобто не схоже, щоб він кому-небудь міг плюхів накидати… вірніше, плюхів він накидати міг би, по-моєму, кому завгодно, сила та спритність у нього неймовірні. Бачив я раз, як вони вовтузились біля басейну — Корній, а проти нього троє його цих… ну, офіцерів, абощо… Як він їх кидав! Це ж любо було глянути. Тож стосовно плюхів ви будьте спокійні. Але тут справа в тому, що без крайньої потреби він нікому плюхів не стане накидати… не те що плюхів, різкого слова від нього не почуєш… Хоча, з іншого боку, звичайно, був один випадок… Якось раз поткнувся я до нього в кабінет — не пам'ятаю, навіщо. Чи то книжку якусь узяти, чи то стрічку для проектора. Одним словом, того дня йшов дощ. Поткнувся і потрапив раптом у цілковиту пітьму. Я навіть засумнівався. Не було ще такого, щоб я в оцьому домі посеред білого дня потрапляв у темне приміщення. Може, мене помилково до якоїсь комірчини занесло? І раптом звідти, з пітьми, голос Корніїв:

— Проженіть ще раз від самого початку…

Тоді я ступив крок уперед. Стіна за мною затяглась, і стало геть темно, як у нічному тирі. Я витягнув перед себе руки, щоб не торохнутись об що-небудь, двох кроків не ступив — заплутався пальцями в якійсь матерії. Я навіть здригнувся від несподіванки. Що ще за матерія? Звідки вона тут, у кабінеті? Ніколи її тут раніше не було. І раптом чую голоси, і щойно я ці голоси зачув, то про матерію і думати забув, і завмер, і дихати перестав.

Я відразу зрозумів, що розмовляють імперською. Я це їхнє хурли-мурли де хочеш упізнаю, сипіння це пискляве. Розмовляли двоє: один — нормальний щуроїд, так би й різонув його з автомата, а другий… ви, хлопці та дівчатка, не повірите, я спершу сам не повірив. Другий був Корній. Ну справді — його голос. Тільки розмовляв він, по-перше, по-імперському, а по-друге, на таких басах, яких я досі не те щоб від Корнія — взагалі на цій планеті ні від кого не чував. Це, хлопці та дівчатка, був справжній допит, от що це було. Я цих допитів набачився, знаю, як там розмовляють. Тут помилки бути не може. Корній йому так люто: гррум-ттрум-бррум! А той, боягуз паскудний, йому у відповідь жалібно: хурли-мурли, хурли-мурли… Зраділо моє серце, чесне слово.

Розумів от, на жаль, я лише з п'ятого на десяте, та й те, що розумів, до мене якось не доходило по-справжньому. Виходило ніби, що цей щуроїд — не простий солдат чи, скажімо, міщанин, а якесь велике цабе. Може, маршал, а може, й міністр. І їхня розмова постійно велася про корпуси та про армії, а також про становище в столиці. Тобто я це збагнув тому, що слова "корпус", "армія", "столиця" мені знайомі, а вони весь час повторювались. І ще мені було зрозуміло, що Корній постійно натискає, а щуроїд хоч і звивається, хоч і підлабузнюється, але чогось не договорює, смугастик, крутить, падлюка. Корній гримів усе лютіше, щуроїд пищав усе жалібніше, і особисто мені було цілком зрозуміло, що от саме зараз і треба було би вліпити як слід, — я навіть весь уперед подався, торкаючись носом тканини, що відокремлювала мене від допитної, щоби нічого не пропустити, коли ця сволота завищить і почне викладати, чого від нього домагаються. Але щуроїд раптом зовсім замовк — зомлів, чи що? — а Корній сказав звичайним голосом, по-російськи:

— Досить непогано, Вальдемаре, ви вільні. Тепер спробуємо підсумувати. По-перше…

Так я, хлопці та дівчатка, й не дізнався, що там було по-перше. Засвітили мені в чоло з такою силою, що мені стало світло в цій темряві, і очуняв я, хлопці та дівчатка, вже у вітальні. Сиджу на підлозі, очима

лупаю, а наді мною стоїть, потираючи плече, оцей самий Вольдемар, здоровенний дядько, макітра під самісіньку стелю, обличчя в нього розгублене й засмучене, дивиться він на мене з-під стелі та й каже — чи то докірливо, чи то винувато:

— Ну що ж ти, голубчику? Чого ж ти там стирчав у темряві? Звідки ж мені було знати? Ти вже даруй мені, будь ласка… Не вдарився?

Я помацав обережно своє перенісся — є в мене там перенісся чи його вже нема, — так-сяк підвівся і кажу:

— Ні, — кажу. — Не вдарився. Мене вдарили — це було.

Розділ VI

Коли Драмба закінчив сполучний хід до коректувального пункту, Гаґ зупинив його, зістрибнув у траншею та пройшовся по позиції. Відрито було на славу. Траншея повного профілю із трішки скошеними назовні ідеально рівними стінками, із щільно утрамбованим дном, без усілякої там пухкої земельки та іншого сміття, все точно за наукою, вела до вогневої — ідеально круглої ями діаметром два метри, від якої відходили в тил укриті колодами бліндажі для боєприпасів і для обслуги. Гаґ глянув на годинник. Позиція була цілком відрита за дві години десять хвилин. І яка позиція! Такою могла пишатись його високості Інженерна академія. Гаґ озирнувся на Драмбу. Рядовий Драмба бовванів над ним і над краєм траншеї. Його величезні долоні були притиснуті до стегон, лікті відстовбурчені, вуха опущені, груди колесом, і від нього, змішуючись із запахом розритої землі, линула атмосфера свіжості та прохолоди.

— Молодець, — сказав неголосно Гаґ.

— Слуга його високості, пане капрале! — гаркнув робот.

— Чого нам ще бракує?

— Банки підбадьорливого та солоної рибки, пане капрале!

Гаґ усміхнувся.

— Так, — сказав він. — Я з тебе зробив солдата, з нехлюя.

Він узявся за край траншеї і одним рухом перекинув тіло на траву, потім піднявся, обтрусив коліна й ще раз оглянув позицію — тепер уже зверху. Так, позиція була на славу.

Сонце підбилося височенько, від роси не залишилося ні найменшого сліду, місяць блідим куснем танучого цукру висів над західним горизонтом, над туманними обрисами міста-чудовиська. Навколо міріадами коників стрекотів степ, рівний, рудо-зелений, на усьому своєму просторі однаковий та порожній, як океан. Його одноманітність порушувала лише хмаринка зелені вдалині, в якій червонів черепичний дах Корнієвого будинку. Навколо стрекотливий степ, напоєний пряними запахами, над ним чисте сіро-блакитне небо, а в центрі — він, Гаґ. І йому добре.

Добре, бо все далеко. Далеко звідси незбагненний Корній, безкінечно добрий, безкінечно терплячий, поблажливий, уважний, який неухильно, міліметр за міліметром втискав у душу любов до себе, і водночас нескінченно небезпечний, неначе бомба величезної сили, що загрожує вибухнути найнесподіванішої миті та рознести в клоччя Гаґів Всесвіт. Далеко звідси лукавий будинок, напханий небаченими і неможливими механізмами, небаченими і неможливими істотами впереміш із такими самими, як Корній, людьми-пастками, шумно киплячою безладною діяльністю без усілякої видимої розумної мети, а тому такий самий незбагненний і відчайдушно небезпечний для Гаґового Всесвіту. Далеко звідси увесь цей лукавий оманливий світ, де люди мають усе, чого лише можуть собі зажадати, а тому їхні бажання

збочені, цілі потойбічні і засоби вже нічим не нагадують людські.. І ще добре, що тут бодай ненадовго вдається забути про гнітючу непосильну відповідальність, про всі ці задачі, що ниють, наче виразка, в запаленій душі — невідкладні, необхідні і зовсім нерозв'язні. А тут — усе так просто й легко…

— Ого! — промовив Корній. — Оце так так!

Гаґ підстрибнув на місці й обернувся. Корній стояв по той бік траншеї, з веселим здивуванням оглядаючи позицію.

— Та ти фортифікатор[4], — сказав він. — Що це в тебе таке?

Гаґ помовчав, але діватись не було куди.

— Позиція, — неохоче буркнув він. — Для важкої мортири[5].

Корній був вражений.

— Для чого, для чого?

— Для важкої мортири.

— Гм… А де ти візьмеш мортиру?

Гаґ мовчав, дивлячись на нього спідлоба.

— Ну гаразд, це мене, зрештою, не стосується, — сказав Корній, зачекавши. — Даруй, якщо завадив… Я тут отримав деякі відомості і поквапився, щоби поділитися з тобою. Справа в тому, що ваша війна закінчилась.

— Яка війна? — тупо запитав Гаґ.

— Ваша. Війна герцогства Алайського з імперією.

— Вже? — тихо промовив Гаґ. — Таж ви казали — чотири місяці.

Корній розвів руками.

— Ну, вибач, — сказав він. — Помилився. Всі ми помилились. Але це, знаєш, добра помилка. Погодься, що ми помилились у потрібний бік… Упоралися за місяць.

Гаґ облизнув губи, підняв голову, знов опустив.

— Хто… — Він замовчав.

Корній чекав, спокійно дивлячись на нього. Тоді Гаґ знову підняв голову і, дивлячись йому прямо у вічі, сказав:

— Я хочу знати, хто переміг.

Корній дуже довго мовчав, з його обличчя нічого не можна було зрозуміти. Гаґ сів — не тримали ноги. Поруч із траншеї стриміла голова Драмби. Гаґ безглуздо витріщився на неї.

— Таж я тобі вже пояснював, — сказав нарешті Корній. — Ніхто не переміг. Точніше, всі перемогли.

Гаґ процідив крізь зуби:

— Пояснювали… Мало що ви там мені пояснювали. Я цього не розумію. В кого залишилося гирло Тари? Це, може, вам однаково, у кого воно залишилось, а нам не однаково!

Корній повільно похитав головою.

— Вам теж однаково, — стомлено сказав він. — Армій там більше немає — тільки цивільне населення…

— Ага! — сказав Гаґ. — Значить, щуроїдів звідти вибили?

— Таж ні… — Корній стражденно зморщився. — Армій взагалі більше не існує, розумієш? Із гирла Тари ніхто нікого не вибивав. Просто і алайці, й імперці покидали зброю та порозходились по домівках.

— Це неможливо, — сказав Гаґ спокійно. — Я не розумію, навіщо ви мені все це розповідаєте, Корнію. Я вам не вірю. Я взагалі не розумію, чого вам від мене треба. Навіщо ви мене тут тримаєте? Якщо я вам не потрібен — відпустіть. А якщо потрібен — кажіть прямо…

Корній закректав і з силою вдарив себе по стегну.

— Значить, так, — сказав він. — Нічого нового з цього приводу я тобі повідомити не можу. Бачу, що тобі тут не подобається. Знаю, що ти прагнеш додому. Але тобі доведеться ще потерпіти. Зараз у тебе на батьківщині надто важко. Розруха. Голод. Епідемії. А зараз ще й політична плутанина… Герцог, як і слід було чекати, начхав на все і втік, як останній боягуз. Покинув напризволяще не тільки країну…

— Не кажіть погано про герцога, — хрипко прогарчав Гаґ.

— Герцога більше нема, — холодно сказав Корній. — Герцог Алайський позбавлений влади. Втім, можеш утішитись: імператору теж не пощастило. Розстріляний у власному палаці…

Гаґ криво усміхнувся і знову закам'янів лицем.

— Відпустіть мене додому, — сказав він. — Ви не маєте права мене тут тримати. Я не військовополонений і не раб.

— Давай-но так, — сказав Корній. — Давай не будемо лаятися. Ти погано собі уявляєш, що там у вас робиться. А там такі, як ти, позбивали банди, всім їм кортить поставити скелет на ноги, а цього, крім них, уже ніхто не хоче. На них полюють, як на скажених псів, і вони приречені. Якщо тебе зараз відправити додому, ти, звичайно, приєднаєшся до такої банди, і тоді тобі кінець. І справа, між іншим, не лише в тобі, справа ще й у тих людях, яких ти встигнеш убити і замордувати. Ти небезпечний. І для себе, і для інших. Отак-от, якщо відверто.

Виявляється, Корній міг бути й таким. Перед Гаґом стояв боєць, і хватка в цього бійця була залізна, і бив він у саме яблучко. Що ж, за відвертість дякую. Значить, тепер так і будемо: ти мені сказав, але я тобі теж зараз скажу. Досить корчити із себе хлопчика у штанцях. Набридло.

— Значить, боїтеся, що я там буду небезпечний, — сказав Гаґ. Він вже більше не міг і не хотів стримуватися. — Що ж, воля ваша. Тоді дивіться, щоб я ТУТ не став небезпечним!

Вони стояли з боків траншеї, обличчям до обличчя, і спочатку Гаґ тріумфував, що йому вдалося викликати це холодне світіння у зазвичай до відрази добрих очах великого лукавця, а потім раптом зі здивуванням та обуренням виявив, що світіння це зникло, і знов у нього, сатани, усмішечка, і очі знову примружились по-батьківськи, зміїне молоко! І раптом Корній фиркнув, зареготав, поперхнувся, закашлявся, знову зареготав і закричав, розвівши руки:

— Кіт! Ну кіт і кіт! Дикий… Ду-умай! — сказав він Гаґові й постукав себе по потилиці. — Думай! Мізками ворушити треба! Невже ти тут дарма п'ятий тиждень стирчиш?

Тоді Гаґ різко повернувся і пішов у степ.

— Думай! — востаннє долинуло до нього.

Він ішов, не дивлячись під ноги, провалюючись у байбакові нори, спотикаючись, дряпаючи щиколотки колючками. Він нічого не бачив і не чув довкола, перед його очима стояло посічене зморшками землисте обличчя з безмірно стомленими, почервонілими очима, і в вухах лунав хрипкуватий голос: "Шмаркачі! Мої вірні, непереможні шмаркачі!" І ця людина, остання рідна людина, що залишилася живою, зараз десь рятувалася, переховувалася, мучилася, а її цькували, полювали на неї, як на скаженого вовка, смердючі орди обманутих, куплених, осатанілих від страху дикобразів. Бидло, потолоч, покидьки— без честі, без слави, без совісті… Брехня, брехня, не може цього бути! Лісові єгері, гвардія, десантники. Блакитні Дракони… що, вони теж продалися? Теж покинули? Таж у них нічого не було, крім Нього! Вони ж жили тільки для Нього. Вони помирали за Нього! Ні, ні, брехня, нісенітниця… Вони взяли його у сталеве кільце, наїжачилися багнетами, дулами, вогнеметами… це ж найкращі бійці у світі, вони розженуть і роздушать оскаженілу солдатню… О, як вони будуть їх гнати, палити, втоптувати у багно… А я — сиджу тут. Кіт! Паршиве щеня, а не Кіт! Підібрали бідолашненького, вилікували лапку, стрічкою прикрасили, а він знай собі махає хвостиком, молочко тепленьке хлепче і все примовляє "слухаюся" і "так точно"…

Він спіткнувся й упав усім тілом у колючу, суху траву і залишився лежати, затуливши голову від нестерпного сорому. Але ж сам! Сам-один проти всієї цієї махини! І хлопці, друзі мої в цьому лукавому пеклі, замовкли, котрий день не озиваються, ні рядочка, ні літери — може, їх уже й у живих нема… а може, здались? Невже ж я нічого не можу?

Він трусився як у лихоманці під пекучим сонцем, у мозку виникали, кружляли, проносились геть неможливі, неймовірні способи боротьби, втечі, звільнення… Весь жах був у тому, що Корній, звичайно ж, сказав правду. Недарма працювала його машина, недарма з'їхалися, сповзлися, злетілися сюди всі ці чудовиська з невідомих світів — зробили свою справу, розорили країну, занапастили все найкраще, що в ній було, обеззброїли, обезголовили…

Він не почув, як підійшов Драмба, але спітнілій спині під розпеченою сорочкою стало прохолодно, коли тінь робота впала на нього, і йому полегшало. Все ж таки він був не один. Він ще довго лежав долілиць, а сонце рухалось небом, і Драмба безшумно рухався поруч, оберігаючи його від спеки. Потім він сів. Голі ноги були посмуговані колючками. На коліно вистрибнув коник, безглуздо втупився зеленими крапельками очей. Гаґ гидливо змахнув його і завмер, роздивляючись руку. Кісточки пальців були обідрані.

— Коли це я? — промовив він уголос.

— Не можу знати, пане капрале, — відразу ж відгукнувся Драмба.

Гаґ оглянув другу руку. Теж у крові. Землю-матінку, значить, молотив. Породженницю всіх цих… спритників. Молодець Кіт. Тільки істерики мені й бракувало. Він озирнувся в напрямі будинку. Зелена хмарка ледь виднілася на горизонті.

— Багато зайвого я сьогодні напатякав, от що… — сказав він повільно. — Дикобраз ти, а не Кіт. Відлупити тебе нема кому. Погрожувати надумав, шмаркач… Ось чому Корній зайшовся…

Він поглянув на робота.

— Рядовий Драмба! Що робив Корній, коли я пішов?

— Наказав мені стежити за вами, пане капрале.

Гаґ гірко усміхнувся.

— А ти, звичайно, підкорився… — Він піднявся, підійшов до робота впритул. — Скільки тебе вчити, бовдуре, — прошипів він люто. — Кому ти підпорядковуєшся? Хто твій безпосередній начальник?

— Капрал Гаґ, Бійцівський Кіт його високості, — відкарбував Драмба.

— То як же ти, дикобразе безмозкий, можеш підкорятися ще комусь?

Драмба помовчав, потім сказав:

— Винуватий, пане капрале.

— Е-ех… — промовив Гаґ безнадійно. — Гаразд, бери мене на плечі. Додому.

Будинок зустрів його незвичною тишею. Будинок був порожній. Полетіли стерв'ятники. На падло. Гаґ передусім скупався в басейні, змив кров і пилюку, ретельно зачесався перед дзеркалом і, перевдягнувшись у свіже, рішуче рушив до їдальні. На обід він запізнився, Корній уже допивав свій сік. Він з удаваною байдужістю поглянув на Гаґа і знов опустив погляд у папку, що лежала перед ним. Гаґ підійшов до стола, кашлянув і промовив стиснутим голосом:

— Я поводився неправильно, Корнію. (Корній кивнув, не підіймаючи очей.) Я прошу у вас вибачення.

Говорити було неймовірно важко, язик ледве ворушився. Довелося зупинитися на секунду і міцно стиснути щелепи, щоби привести себе до ладу.

— Звичайно ж, я… я робитиму все так, як ви наказуєте. Я був неправий.

Корній зітхнув і відсунув від себе папку.

— Я приймаю твої вибачення… — Він побарабанив пальцями по столу. — Так. Приймаю. Щоправда, на жаль, я винуватий більше за тебе. Та ти сідай, їж…

Гаґ сів, не зводячи з нього настороженого погляду.

— Розумієш, ти ще молодий, тобі багато чого можна пробачити. Але я! — Корній потрусив у повітрі розчепіреними пальцями. — Старий дурень! Все-таки в моєму віці і з моїм досвідом час би вже знати, що є люди, які можуть витримати удар долі, а є люди, які ламаються. Першим розповідають правду, другим розповідають казки. Так що ти також прости мені, Гаґу. Давай-но постараємось забути цю історію. — І він знов узявся за папери.

Гаґ їв якесь місиво з м'яса й овочів, не відчуваючи ні смаку, ні запаху, наче вату жував. Вуха його палали. Дурниця якась знову виходила. Над усе хотілося закричати і торохнути кулаком по столі. Годі робити з мене щеня! Годі! Мене ударами долі не зламаєш, зрозуміло? Ми не з іржавого заліза!.. Це ж треба, як повернув, знову я всюди дурень… Гаґ налив собі у склянку кокосове молоко з оплетеної сулії. Взагалі кажучи, я й справді дурень. Він зі мною як із мужчиною, а я — наче баба. От і виходить — щеня і дурень. Не хочу про це думати. Не треба мені твоєї правди, не треба мені твоїх казок. Тобто за правду тобі, звичайно, дякую — я зараз хоч зрозумів, що чекати більше нема чого, що час діяти.

Вони раптом разом розсміялися, пригадавши, мабуть, якусь історію, пов'язану з нуль-кабіною.

— Так, — сказав хлопець. — Цього я навчився… Вмію… Але ви знаєте, Корнію, ми вирішили пробігтись до Антонова. Хлопці обіцяли показати мені щось у степу…

— А де вони? — Корній озирнувся.

— Зараз, напевно, підійдуть. Ми домовились, що я піду вперед, а вони мене доженуть.. Ви йдіть, Корнію, я й так вас затримав. Дуже вам дякую…

Вони раптом обнялися — Гаґ навіть здригнувся від несподіванки, — після чого Корній легенько відштовхнув хлопця і швидко пішов у будинок. Хлопець спустився зі сходів і пішов піщаною доріжкою, і тут Гаґ побачив, що він дуже шкутильгає, припадаючи на праву ногу. Ця нога в нього була явно коротша і тонша за ліву.

Кілька секунд Гаґ дивився йому вслід, а потім рвучко перекинув тіло через підвіконня, впав навкарачки й відразу ж пірнув у кущі. Він нечутно прямував за цим Данґом слідом, уже відчуваючи до нього несвідому неприязнь, цю гидливу відразу, яку він завжди відчував до людей калічних, неповноцінних і взагалі некорисних. Але цей Данґ був алайцем, причому, судячи з імені та вимови, — південним алайцем, а отже, алайцем першого ґатунку, і, хай там як, поговорити з ним було необхідно. Бо це був усе-таки шанс.

Гаґ наздогнав його вже в степу, виждавши мить, коли будинок до самісінького даху зник за деревами.

— Гей, друже! — тихо сказав він по-алайськи.

Данґ стрімко обернувся. Він навіть хитнувся на скаліченій нозі. Ляльковi очі його розплющилися ще ширше, і він позадкував. Усі фарби зникли з його худорлявого обличчя.

— Ти хто такий? — пробурмотів він. — Ти… цей… Бійцівський Кіт?

— Так, — сказав Гаґ. — Я — Бійцівський Кіт. Мене звати Гаґ. Із ким маю честь?

— Данґ, — обізвався той, помовчавши. — Вибач, я поспішаю…

Він повернувся і, накульгуючи ще сильніше, ніж раніше, пішов геть тією самою дорогою. Гаґ наздогнав його і схопив за руку вище ліктя.

— Зачекай… Ти що, розмовляти не хочеш? — здивовано промовив він. — Чому?

— Я поспішаю.

— Та облиш ти, встигнеш!.. Оце так картинка! Зустрілись у цьому пеклі два алайці — і щоб не поговорити? Що це з тобою? Здурів зовсім чи що?

Данґ спробував вивільнити руку, та де там! Він був зовсім хирлявий, цей недоносок із півдня.

Гаґ нічого не розумів.

— Послухай, друже… — почав він з усією проникливістю, на яку був здатен.

— У пеклі твої друзі! — крізь зуби процідив Данґ, дивлячись на нього з неприхованою ненавистю.

Від несподіванки Гаґ випустив його руку. На мить він навіть утратив мову. У пеклі твої друзі… Твої друзі — в пеклі… Твої друзі — в пеклі! Він навіть задихнувся від сказу та приниження.

— Ах ти… — сказав він. — Ах ти, продажна шкуро! Задушити, пошматувати тварюку…

— Сам ти шкура барабанна! — просичав Данґ крізь зуби. — Кат недобитий,убивця.

Гаґ, не розмахуючись, ударив його попід груди, і, коли хирляк зігнувся вдвоє, Гаґ,не втрачаючи дорогоцінного часу, з розмаху жахнув кулаком по білявій потилиці, підставивши коліно під обличчя. Він стояв над ним, опустивши руки, дивився, як той корчиться, захлинаючись кров'ю, в сухій траві, і думав: от тобі й союзничок, от тобі й друг у пеклі... В роті його була гіркота, і йому хотілося плакати. Він присів навпочіпки, підняв Данґову голову й повернув до себе його заюшене кров'ю обличчя.

— Погань... — прохрипів Данґ і схлипнув. — Кат... Навіть сюди...

— Навіщо це? — промовив похмурий голос.

Гаґ підвів очі. Над ним стояли двоє — якісь незнайомі з місцевих, теж зовсім молоді. Гаґ обережно опустив голову південця на траву і піднявся.

— Навіщо... — пробурмотів він. — Звідки я знаю — навіщо?

Він повернувся і пішов до будинку.

Ламаючи кущі та витоптуючи клумби, він навпростець пройшов до сходів, піднявся до себе, впав долілиць на ліжко і так пролежав до самого вечора. Корній кликав його вечеряти — він не пішов. Бубніли в домі голоси, лунала музика, потім затихло. Відсварилися горобці, лаштуючись на ніч у заростях плюща, завели нескінченних пісень цикади, в кімнаті ставало чимраз темніше й темніше. І коли зовсім стемніло, Гаґ піднявся, поманив за собою Драмбу і прокрався в сад. Він пройшов у найдальший закут саду, в густі бузкові хащі, всівся просто на теплу траву і сказав неголосно:

— Рядовий Драмба. Слухай уважно мої питання. Питання перше. По металу вмієш працювати?..

Розділ VII

За сніданком Корній не сказав мені жодного слова, навіть не глянув на мене. Ніби мене за столом і нема зовсім. Я, природньо, підібрався, чекаю, що буде, і на душі, треба сказати, гидко до краю. Весь час чи то вимитись хочеться, чи то взагалі здохнути. Ну, поїв я так-сяк, піднявся до себе, натягнув форму — не допомагає. Якось навіть гірше стало. Узяв портрет його високості — вислизнув він з моїх рук, закотився під ліжко, я й шукати не став. Сів перед віконцем, лікті на підвіконня поставив, дивлюсь у сад — нічого не бачу, нічого не хочу. Додому хочу. Просто додому, де все не так, як тут. Що за доля в мене собача? Нічого ж у житті не бачив. Тобто бачив, звичайно, багато, іншому стільки і не насниться, скільки я наяву бачив, а от втіхи — ані найменшої. Почав пригадувати, як герцог мене тютюном обдарував, — покинув, не помагає. Замість його обличчя постійно зринає цей хирляк, сухорлява його фізія, вся в кров'яці. А замість його голосу — зовсім інший голос, і він усе повторює: "Навіщо це? Навіщо це?" Звідки я знаю — навіщо?

Потім раптом розчинилися двері, увійшов Корній — як хмара, очі — блискавки, — ні слова не кажучи, жбурнув мені мало не в обличчя пачку якихось аркушів, і, знову нічого не кажучи, повернувся і пішов. І дверима гримнув. Я мало не завив від туги, копнув ці аркуші — по всій кімнаті розлетілися. Почав знов у сад дивитися — чорно перед очима, не можу. Підібрав аркуш, який був найближче, почав читати. Потім другий, потім третій… Потім зібрав усі, склав за порядком, почав читати знову.

Це все були звіти. Корнієві люди, які, як я розумію, були закинуті до нас, працювали там у нас: хто двірником, хто перукарем, а хто й генералом. І от вони, значить, доповідали Корнієві про свої спостереження. Чиста робота, годі й казати. Професіонали.

Ну, було там про цього хлопчину, про Данґа. Жив він, як і я, у столиці й навіть неподалік від мене, навпроти зоопарку. Батька його вбили ще під час першого Тарського інциденту. Він був науковцем, ловив у гирлі Тари якихось своїх наукових риб, ну, там його випадково й

порішили. Залишився він один із матір'ю. Як і я. Тільки мати його була інтелігентною і пішла в учительки, музику викладала. А він, між іншим, теж був хлопцем з головою. Премії всілякі у школі хапав, здебільшого — з математики. Він здібності мав великі, ніби як я до техніки, тільки більші. Коли почалася ця війна, він під час чи не першого бомбардування потрапив під бомбу, ребра йому потрощило, праву ногу назавжди скалічило.

І поки я, значить, брав Аріхаду, придушував повстання й ходив десантом у гирло Тари, він цілодобово лежав удома. Я не докоряю йому, він там намордувався, може, ще більше за мене: в їхній дім влучило дві бомби, його отруїло газами, всіх мешканців будинку потім виселили, залишилися вони вдвох із матір'ю в отій руїні — не знаю, чому мати не захотіла переїжджати. І от, значить, мати його щодня йшла на роботу, тепер уже не в музичну школу, а на патронний завод. Іноді на цілу добу йшла, іноді на дві. Залишить йому яку-небудь їжу, суп у ватник закутає, щоби він міг дотягтися, — сам він з ліжка майже не вставав — і піде. Але от одного разу вона пішла, та й не повернулася. Невідомо, що з нею сталося. Цей Данг уже геть загинався, коли на нього випадково вийшов Корніїв розвідник. Словом, моторошна історія, що й казати. Просто в центрі столиці гинув від голоду та холоду хлопець, причому великий математичний талант, навіть величезний, і всім на нього було начхати. Так би й здох, як собака під парканом, якби не цей тип. Ну, він раз до нього прийшов, другий прийшов, їжу йому носить. А хлопець візьми та й розколи його! Той тільки рота роззявив. А Данг йому щось на зразок ультиматуму: або ви мене звідси до себе візьмете, у ваш світ тобто, або я повішусь. Он, каже, петелька висить, бачите? Ну, Корній, звісно, віддав розпорядження… Така от історія.

Там ще багато чого було. Але здебільшого, звичайно, про можновладців. Було там і про герцога, і про Одноокого Лиса, і про пана фельдмаршала Брагга, про всіх там було. Як вони політику роблять, як вони розважаються у вільний час… Я періодично переставав читати, нігті гриз, щоби заспокоїтися. І про її високість теж було. Виявляється, гофмаршалом у палаці служила теж Корнієва людина, тож сумніватися

не доводиться. Це ж не те що для мене матеріали підбиралися. Це ж Корній їх з якоїсь справи насмикав, просто з м'ясом видирав. Ну, гаразд.

Склав я ці аркуші акуратною купкою, підрівняв, зважив на руці й знову ними по кімнаті пустив. Взагалі-то, якщо казати чесно, лишалось мені одне: куля в лоб. Хребет вони мені переламали, от що. Домоглися свого. Весь світ в очах перевернули сторч ногами. Як жити — не знаю. Навіщо жити — не розумію. Як тепер Корнієві в очі дивитись — і зовсім не відаю. Ех, думаю, розженуся я зараз по кімнаті, руки по швах і — у віконце, головою вниз. І всьому кінець, хоч тільки й другий поверх. Та тут якраз приперся Драмба, вимагає чергове креслення. Розхолодив він мене. А коли пішов, почав я вже спокійніше міркувати. Цілу годину сидів, нігті гриз, а потім пішов і скупався. 1 прийшло до мене якесь дивне полегшення. Ніби якийсь хворобливий пухир у моїй душі надувався, надувався, а тепер от луснув. Ніби я з якимись боргами розрахувався. Ніби я цим відчаєм своїм якусь провину перед кимось спокутував. Не знаю перед ким. І не знаю яку. І в голові у мене лише одне: додому, хлопці та дівчатка! По домівках! Усі мої борги, які ще залишилися, — всі вони там, удома.

За обідом Корній мені каже, не дивлячись, суворо, непривітно:

— Прочитав?

— Так.

— Зрозумів?

— Так.

На цьому наша розмова і скінчилася.

Після обіду зазирнув я до Драмби. Трудиться мій рядовий на повну котушку, тільки стружка летить. Весь у тирсі, в гарячому мастилі, руки

так і літають. Одне задоволення на нього дивитися. Швидко в нього справа просувалася — просто на диво. А мені тепер залишалося тільки одне: чекати.

Ну, чекати довелось недовго, днів два. Коли машинка була готова, я її склав у мішок, відніс до ставів, зібрав там і випробував з молитвою. Нічогенька собі машинка, молотить. Плюється, та все ж таки вона вийшла краща, ніж у наших повстанців, які робили свої шмар-кавки взагалі з обрізків водогінних труб. Ну, повернувся я, запхав її разом з мішком до залізного ящика. Готовий.

1 ось того самого вечора (я вже спати намилився) відчиняються двері, і стоїть у мене на порозі ця жінка. Дякувати Богу, я ще не роздягся — сидів на ліжку у формі та знімав чоботи. Правий зняв, та щойно взявся за лівий, дивлюся — вона. Я нічого навіть подумати не встиг, тільки глянув і, як був в одному чоботі, підхопився перед нею й виструнчився. Гарна вона була, хлопці та дівчатка, аж страх — ніколи я у нас таких не бачив, та й не побачу, напевно, ніколи.

— Вибачте, — каже вона, усміхаючись. — Я не знала, що тут ви. Я шукаю Корнія.

А я мовчу, як бовдур дерев'яний, і тільки очима її їм, та майже нічого не бачу. Очманів. Вона обвела поглядом кімнату, потім знову на мене подивилася — пильно, уважно, вже без усмішки, — ну, бачить, що пуття від мене ніякого, кивнула і вийшла, і двері за собою тихенько причинила. І чи вірите, хлопці та дівчатка, мені здалося, що після того, як вона пішла, в кімнаті відразу стало темніше.

Довго я стовбичив отак, в одному чоботі. Всі думки мої сплутались, нічогісінько я не тямив. Навіть не знаю, в чому ж тут справа: чи то освітлення було якесь особливе тієї миті, а може, й сама ця мить була для мене особливою, та я потім півночі все крутився і ніяк не міг опам'ятатися. Згадував, як вона стояла, як дивилася, що казала.

Зрозумів, звісно, що вона мені неправду сказала, що аж ніяк вона не Корнія шукала (знайшла, де шукати!), а зайшла сюди навмисно, на мене подивитись.

Ну, це байдуже. Інша думка мене у смертельну нудьгу загнала: зрозумів я, що довелося мені побачити в цю хвилину маленьку частинку справжнього великого світу цих людей. Адже Корній мене до цього світу не пустив, і правильно, напевно, зробив. Я б у цьому світі руки на себе наклав, бо це неможливо: бачити таке щохвилини і знати, що ніколи ти таким, як вони, не будеш і ніколи ти такого, як вони, не матимеш, а ти серед них, як сказано у священній книзі, до кінця днів своїх залишишся "бридкий, огидний і затхлий"... Словом, погано я спав тієї ночі, хлопці та дівчатка, можна сказати, що й зовсім не спав. А ледве засіріло, я вибрався у сад і заліг у кущах на своєму постійному спостережному пункті. Закортіло мені побачити її ще раз, розібратися, зрозуміти, чим це вона мене вчора так вразила. Бо ж бачив я її й раніше, з оцих-от самих кущів і бачив...

І от коли вони йшли доріжкою до нуль-кабіни, поруч, але не торкаючись одне одного, я дивився на неї і мало не плакав. Нічого знову я в ній не бачив. Ну, гарна жінка, не заперечую, — і все. В її синіх очах була порожнеча, і біля рота з'явилися зморшки.

Вони пройшли повз мене мовчки, і тільки біля самої кабіни вона, зупинившись, промовила:

— Ти знаєш, в нього очі вбивці...

— Він і є вбивцею, — тихо відповів Корній. — Професіонал...

— Бідолашний ти мій, — сказала вона і погладила його долонею по щоці. — Якби тільки я могла з тобою залишитися... але я справді не можу. Мені тут тоскно...

Я не став далі слухати. Це ж вони про мене говорили. Прокрався я до своєї кімнати, подивився у дзеркало. Очі як очі. Не знаю, чого їй треба. А Корній правильно їй сказав: професіонал. Тут соромитись нічого. Чого мене навчили, те й умію… І я всю цю історію від себе відкинув. У вас своє, у мене — своє. Моє діло зараз — чекати і дочекатися.

Як я три останні дні провів — не знаю. їв, спав, купався. Знову спав. З Корнієм ми майже не розмовляли. І не тому, що він не пробачив мені за цей випадок чи всяке там, ні. Просто він був дуже заклопотаний. Тепер уже до останньої межі. Навіть змарнів. Народ до нас знову занадився, так і пруть. Не повірите — дирижабль прилетів, цілу добу висів над садом, а під вечір як посипались із нього, як посипались… Та от що дивно — за весь цей час жодного "привида". Я вже давно помітив: "привиди" в них тут прибувають або пізно ввечері, або рано-вранці, не знаю вже чому. Тож удень я був як у тумані, ні на що уваги не звертав. А коли сонце зайде, зорями небо всіє, так я вже біля вікна з машинкою на колінах. А "привидів" нема, хоч ти лусни. Я чекаю, а їх нема. Я вже, чесно кажучи, тривожитися почав. Що це, думаю, навмисно? І тут він усе на сто років вперед розрахував?

За весь цей час тільки одна цікава подія і сталася. Останнього дня. Хроплю оце я перед своєю нічною вахтою, і раптом будить мене Корній.

— Чого це ти серед білого дня спати завалився? — питає він мене невдоволено, проте невдоволення це, бачу, якесь несправжнє.

— Спекотно, — кажу. — Зморило.

Зморозив, звичайно, спросоння. Цього дня якраз дощик моросив від самісінького ранку.

— Ох, розбестив я тебе, — каже він. — Ох, розбестив. У мене руки не доходять, а ти користаєш… Ходім! Ти мені потрібен.

Отакої, думаю. Знадобився. Ну, звичайно, підхоплююсь, ліжко доводжу до ладу, беруся за сандалії, і тут він мені видає:

— Ні, — каже. — Це облиш. Одягни форму. Та опорядись як слід… зачешись. Гевал гевалом, дивитись сором…

Ну, хлопці та дівчатка, думаю, моря горять, ліси течуть, мишка в камені втопилась. Форму йому. І так мені цікаво стало, що нема слів. Одягаюся, затягуюсь до упору, зачесався. Підборами клацнув. Слуга вашої ясновельможності. Він оглянув мене з голови до ніг, усміхнувся чогось, і пішли ми через увесь будинок до нього в кабінет. Він заходить першим, відступає на крок убік і чітко по-алайськи промовляє:

— Дозвольте, пане старший бронемайстре, відрекомендувати вам. Бійцевий Кіт його високості, курсант третього курсу Особливої столичної школи Гаґ.

Дивлюся — і в очах моїх потемніння, а в ногах дрож. Просто переді мною, як привид, сидить, розвалившись у кріслі, офіцер-бронехідник. Блакитний Дракон, "Вогонь на колесах" у натуральну величину, в похідній формі з усіма розпізнавальним знаками. Сидить, нога на ногу, черевики виблискують, шипами вишкірились, коричнева шкіряна куртка з підпалинами, з плеча звисає блакитний шнур — той ще вовчара, значить… І морда як у вовчари, палена пересаджена шкіра лисніє, голова побрита наголо, з коричневими від опіків плямами, очі як оглядові щілини, без вій… Долоні мої, хлопці та дівчатка, самі собою вперлися у стегна, а підбори так клацнули, як ніколи ще тут не клацали.

— Вільно, курсант, — промовляє він сиплим голосом, бере з попільнички сигаретку та затягується, не відриваючи від мене своїх оглядових щілин.

Я опустив руки.

— Кілька запитань, курсанте, — сказав він і поклав цигарку назад на край попільнички.

— Слухаю вас, пане старший бронемайстре!

Це не я кажу, це мій рот сам собою відбарабанює. А я цим часом думаю: що ж це таке, хлопці та дівчата? Що ж це коїться? Нічого не розумію. А він каже, нерозбірливо так, ковтаючи слова, я цю їхню манеру знаю:

— Чув, що його високість удостоїв тебе… а-а… жувальним тютюном із власної руки.

— Так, пане старший бронемайстре!

— Це ж за які… а-а… подвиги?

— Удостоєний як представник курсу після взяття Аріхади, пане старший бронемайстре!

Обличчя в нього байдужне, мертве. Що йому Аріхада? Знов узяв цигарку, оглянув тліючий кінчик, повернув у попільничку.

— Значить, був удостоєний… Якщо так, значить… а-а… після цього ніс вартову службу у ставці його високості…

— Тиждень, пане старший бронемайстре, — сказав мій рот, а голова моя подумала: ну, чого причепився? Чого тобі від мене треба?

Він раптом весь подався вперед.

— Маршала Нагон-Гіґа в ставці бачив?

— Так, бачив, пане старший бронемайстре!

Зміїне молоко! Який пан смалений знайшовся! Я з самим генералом Фраггою розмовляв, не тобі рівня, і той з другої моєї відповіді дозволив та наказав: без звань. А цьому, мабуть, як музика: "Пане старший бронемайстре". Новопідвищений, чи як? А може, з бидла вислужувався… оговтатися ніяк не може.

— Якби зараз маршала зустрів, упізнав би його?

Оце так запитаннячко! Маршал — він був такий низенький, неповороткий, очі в нього завжди сльозилися. Але це від нежиті. Якби в нього ока не було чи, скажімо, вуха… а так — маршал як маршал. Нічого особливого. У ставці їх багато, Фраґґа був ще з бойових…

— Не можу знати, — сказав я.

Він знов відкинувся на спинку крісла і знов узявся за цигарку. Не подобалася йому ця цигарка. Він її більше в руках тримав і обнюхував, ніж затягувався. Ну й не смалив би… он недопалок який величезний, а я махру курю…

Він підібрав під себе свої цибаті ноги, піднявся, підійшов до вікна і став спиною до мене зі своєю цигаркою — лише голубий димок піднімається з-за плеча. Думає. Мислитель.

— Ну добре, — каже зовсім вже нерозбірливо, і виходить в нього "нубре". — А чи нема в тебе… а-а… курсанте, старшого брата в нас у Блакитних бронехідцях?

Навіть морду не повернув. Так, трішки вухо в моєму напрямі нахилив. А в мене, між іншим, три брати було… могли б бути, та всі померли немовлятами. І така мене лють узяла, на все разом.

— Які в мене, змііне молоко, брати? — кажу. — Звідки в нас брати? Ми самі ледь живі…

Він швидко повернувся до мене, ніби його шилом штрикнули. Витріщився. Ну чисто бронехід! А я нібито у окопі сиджу… В мене по старій пам'яті шкіра на спині зіщулилася, а потім думаю: пішли ви всі зі своїми поглядами, теж мені — старший бронемайстер драної армії… Сам, мабуть, давав драла, все покинув, аж сюди додрапав, від своїх таки солдатів, певне, й рятувався… І відставляю я нахабно праву ногу, а руки заводжу за спину і дивлюся йому просто в оглядові щілини.

Півхвилини він, напевно, мовчав, а потім неголосно просипів:

— Як стоїш, курсанте?

Я хотів сплюнути, але втримався, звичайно, і кажу:

— А що? Стою як стою, з ніг не падаю.

І тут він рушив на мене через усю кімнату. Повільно, страшно. І не знаю я, чим би це все закінчилось, аж тут Корній зі свого кутка, де він весь цей час сидів з папірцями, подає раптом голос:

— Бронемайстре, друже мій, полегше… не заїжджайте…

І все. По обсмаленій морді пройшла якась судома, і пан старший бронемайстер, не дійшовши до мене, завернув до свого крісла. Готовий.

Скис Блакитний Дракон. Це тобі не комендатура. 1 всміхнувся я всім своїм задубілим обличчям якомога нахабніше. А сам думаю: ну, а якби не було Корнія? Вийшов би Корній на хвилинку? Вдарив би він мене, я б його вбив. Насправді, вбив би. Руками.

Він повалився у своє крісло, придушив нарешті в попільничці цю сигаретку й каже Корнію:

— Все-таки у вас тут досить спекотно, пане Корнію… Я б не відмовився від чого-небудь… а-а… освіжаючого.

— Соку? — пропонує Корній.

— Соку? А-а… ні. Якщо можна, чого-небудь міцнішого.

— Вина?

— Мабуть.

Він на мене більш не дивиться. Ігнорує. Бере в Корнія келих і запускає туди свій обсмалений ніс. Смокче. А я очманів. Тобто як це? Ні, звичайно, різне там буває… тим паче розгром… тлін… Аж ні! Це ж Блакитний Дракон! Справжній! І раптом мені як полуда з очей впала. Шнурок… вино… Зміїне молоко, та це все липа!

Корній каже:

— Ти не вип'єш, Гаґ?

— Ні, — кажу. — Не вип'ю. І сам не вип'ю, і цьому не раджу… панові старшому бронемайстрові.

І така мене зла радість розібрала, що я мало не розреготався. Вони обидва на мене вилупились. А я підійшов до цього смаленого пана, забрав у нього келих і кажу — м'яко так, по-батьківськи напучую:

— Блакитні Дракони, — кажу, — вина не п'ють. Вони взагалі спиртного не вживають. У них, пане старший бронемайстре, зарік:

жодної краплі спиртного, поки хоч один смугастий пацюк засмерджує своїм диханням атмосферу Всесвіту. Це раз. А тепер шнурочок… — Берусь я за цей знак бойової доблесті, відстібаю його від ґудзика куртки й акуратненько пускаю його вздовж рукава. — Шнурок доблесті тільки за статутом вам належить пристібати до третього ґудзика зверху. Жоден справжній Дракон його не пристібає. На гауптвахтах сидять, але не пристібають. Це, значить, два.

Ах, яку я насолоду відчував. Як мені було легко і прекрасно! Оглянув я їх ще раз, як вони мене слухають, немов я сам пророк Гаїура, що вістить з ями Божу істину, та й пішов собі до виходу. На порозі я спинився і насамкінець додав:

— А під час розмови з молодшим за званням, пане старший бронемайстре, не примушуйте постійно величати себе повним титулом.

Помилки тут великої, звісно, нема, тільки поважати вас не будуть. Це не фронтовик, скажуть, це тиловий пацюк у формі фронтовика. І обсмалене обличчя вам не допоможе. Хіба мало де люди обгорають…

І пішов. Сів біля віконця, рученьки на колінах склав — добре мені так, спокійно, наче я велику справу зробив. Сиджу, перебираю у голові, як усе це було. Як Корній спочатку лиш очима лупав, а потім підібрався увесь, кожне моє слово ловив, витягши шию, а в цього фальшивого бронемайстра навіть пащека роззявилась від уваги… Та, звісно, я не довго так себе тішив, бо дуже скоро мені сяйнула думка, що насправді вийшла якась дурня, вийшло, що вони засилають до нас шпигуна, а я їм у цьому допомагаю. Консультую, значить. Як останній куплений покидьок. Зрадів, дурило! Викрив! Узяли б його там, поставили б до стінки, і справі кінець… Якій справі? Отут усе й починається. Адже Корній теж у нас сидів, і, мабуть, не один рік. Залишився цілим. А міг би й не залишитися. Що ж, добре це було б, га? Корній же. Я вже не кажу про те, що гнили би мої кістки зараз у джунглях… Ні-і, це все не так уже й просто. Та я чого ж завівся? Мене цей Дракон завів. Мені ж на нього дивитися бридко було. Раніше, будьте певні, від такого не нудило,

раніше впав би я перед ним на коліна, перед хоробрим братом, чоботи б йому чистив з гордістю, а потім похвалявся б... Знаєш, кому я чоботи чистив? Старшому бронемайстрові! Зі шнуром!.. Ні-ні, обмізкувати треба, обмізкувати...

Сидів я аж до самих сутінків і все мізкував, а потім прийшов Корній, руку мені на плече поклав, достоту як тому... Данґові.

— Ну, — каже, — друзяко, дякую тобі. Я так і відчував, що ти що-небудь помітиш. Розумієш, ми його у великому поспіху готували... Одного чоловіка треба врятувати. Великого вашого науковця. Є підозра, що він переховується на західному березі озера Заґґута, а там зараз окопалася бронечастина, й нікому туди проходу нема. Тільки своїх приймають. Тож вважай, що ти сьогодні двох людей врятував. Двох хороших людей. Одного вашого й одного нашого.

Гаразд. Багато він мені ще всякого наговорив. Достоту медом по серцю. Я вже й не знав, куди очі подіти, бо коли я їх, значить, консультував, у мене, справді, і в думках не було кого-небудь рятувати. Просто від зловтіхи в мене все це вийшло.

— Коли ж він відбуває? — питаю. Просто так запитав — потік Корнієвого красномовства трішки пригальмувати.

— Вранці, — відповідає. — О п'ятій ранку.

І тут до мене дійшло. Еге, думаю. От і дочекався.

— Звідси? — питаю. Вже не просто так.

— Так, — відповідає він. — З цієї галявини.

Так.

— Угу, — кажу. — Треба було би його провести, подивитися наостанок. Може, ще що помічу…

Корній засміявся, знову поплескав мене по плечу.

— Як хочеш, — каже. — Але краще б тобі поспати. Ти щось останнім часом зовсім від режиму відбився. Ходімо вечеряти, і лягай-но ти спати.

Ну, пішли ми вечеряти. За вечерею Корній був веселий, давненько я його таким не бачив. Розповідав різні смішні історії з тих часів, коли працював він у нас у столиці кур'єром в одному банку, як його гангстери вербували і що з цього вийшло. Запитав він у мене, де Драмба, чому його не видно останніми днями. Я йому чесно сказав, що Драмба в мене будує укріпрайон біля ставів.

— Укріпрайон — це добре, — каже він серйозно. — Отож, у крайньому випадку буде де відсидітись. Стривай, я звільнюся, ми ще справжню військову гру влаштуємо, однаково хлопців треба буде тренувати…

Ну, побалакали ми про муштру, про маневри; а я дивлюсь, який він лагідний і привітний, а сам думаю: попросити його ще раз, чи що? Добром. Відпусти мене, мовляв, додому, га? Ні, не відпустить. Він мене доти не відпустить, поки остаточно не переконається, що я безпечний. А як його переконати, що я вже безпечний, коли я й сам не знаю цього?..

Розійшлися ми. Він побажав мені на добраніч, і пішов я до себе. Спати я, звісно, не став. Так, приліг трішки, подрімав упівока. А о третій годині вже піднявся, почав готуватися. Готувався я так, як у жоден пошук ніколи ще не готувався. Життя моє мало визначитися цього ранку, хлопці та дівчатка. О четвертій годині я вже був у саду й сидів у засідці. Час, як завжди в таких випадках, ледве повз. Та я був цілком спокійний. Ніякого мандражу, нічого. Я просто знав, що мушу виграти

цю гру і що інакше бути просто не може. А час… Що ж, повільно там чи швидко, а він кінець кінцем завжди минає.

Рівно о п'ятій, щойно випала роса, залунало в мене над самим вухом знайоме хрипке нявкання, вдарило по кущах гарячим вітром, запалав над галявиною перший вогонь, і от — він уже стоїть. Поруч.

Так близько я ще його ніколи не бачив. Величезний, теплий, живий, і боки в нього, виявляється, ніби навіть шерстю вкриті і помітно ворушаться, пульсують, дихають… Кат його знає, що за машина. Не буває таких машин.

Я змінив позицію, щоби бути якнайближче до доріжки. Дивлюся — ідуть. Спереду мій Блакитний Дракон, шнурок у нього теліпається як належить, у руці — стек, це вони добре додумались: бо ж у них якщо шнурок заслужив, то обов'язково і стек, я й сам про це забув. У порядку мій Дракон. Корній крокує за ним слідом, і обидва вони мовчать — мабуть, усе вже сказано, лишається тільки руки потиснути або, як у них тут заведено, обнятися і благословити на дорогу.

Я зачекав, поки вони підійшли до "привида" впритул, чвакнув, розкриваючись, люк, — і тут я вийшов з кущів і наставив на них свою машинку.

— Стояти ані руш!

Вони разом повернулися до мене і завмерли. Я стояв на півзігнутих, припіднявши дуло автомата, — це на той випадок, якщо хто-небудь з них раптом стрибне на мене через усі десять метрів, які нас розмежовують, і тоді я зустріну його в повітрі.

— Я хочу додому, Корнію, — сказав я. — І ви мене зараз туди заберете. Без усяких там розмов та всіляких зволікань…

У світанкових сутінках обличчя їхні були дуже спокійні, і нічого не було на них, крім уваги та очікування, що я їм ще скажу. І краєм свідомості я відзначив, що Корній залишився Корнієм, а Блакитний Дракон не скинув маску, залишився Блакитним Драконом, і обидва вони були небезпечні. Ох, які небезпечні!

— Або ми туди вирушимо разом, — сказав я, — або туди не вирушить ніхто. Я вас тут обох покладу і сам ляжу.

Сказав і замовк. Чекаю. Не маю більше що сказати. Вони теж мовчать. Потім Блакитний Дракон трохи повертає голову до Корнія й каже:

— Цей хлопчисько… а-а… зовсім забувся. Може, мені прихопити його з собою? Але ж мені потрібен… а-а… денщик…

— Він не годиться в денщики, — сказав Корній, і на обличчі його ні з того ні з сього раптом з'явився той самий вираз передсмертної туги: як у шпиталі.

Я навіть розгубився.

— Мені треба додому! — сказав я. Наче пробачення просив.

Але це вже був колишній Корній.

— Кіт, — сказав він. — Ех ти, котяро… грозо мишей!

Розділ VIII

Гаґ продерся через останні хащі і вийшов до дороги. Він озирнувся. Годі було щось розібрати за плутаниною гнилого гілля. Періщила злива. Смерділо з кювету, де у глиняній рідоті кисли купи якогось лиховісного

чорного ганчір'я. Кроків за двадцять, по той бік дороги, стирчав, завалившись бортом у трясовину, обгорілий бронехід — мідне дуло вогнемета безглуздо цілилось у низькі хмари. Гаґ перестрибнув через кювет і обочиною попрямував до міста. Дороги як такої не було. Була річка рідкої глини, і цією рідотою назустріч, із міста, щохвилини грузнучи, сунули запряжені знемагаючими волами розбиті вози на величезних дерев'яних колесах, і закутані до очей жінки, щохвилини посковзуючись, плачучи та лихословлячи, несамовито молотили волів по ребристих боках, а на возах, поховані серед мокрих клумаків, серед столів та стільців, що стирчали ніжками догори, тиснулися одне до одного бліді золотушні хлопчики та дівчатка, як мавпи під дощем, — їх було багато, десятки на кожному возі, і не було в цьому плачевному обозі жодного мужчини…

На чоботах уже поналипало по пуду багнюки, дощ промочив куртку, лив за комір, струменів обличчям. Гаґ ішов та йшов, а назустріч тяглися біженці, гнулися під мокрими тюками й обдертими валізами, пхали перед себе візки з жалюгідною поклажею, мовчки, вибиваючись з останніх сил, давно, без зупинок. І якийсь старий зі зламаною милицею на колінах сидів просто в багнюці і монотонно повторював без усякої надії: "Візьміть, заради Бога… Візьміть, заради Бога…" На похиленому телеграфному стовпі висів якийсь чорнолиций чоловік зі скрученими за спиною руками…

Він був удома.

Він оминав військовий санітарний автофургон, що загруз у багнюці. Водій у брудному солдатському балахоні, у засмальцьованій шапці паляницею, відкривши дверцята, надсадно кричав щось нечутне за ревінням двигуна, а біля заднього борту у струменях грязюки, що летіла з-під буксуючих коліс, безладно й безпорадно метушилися двоє — маленький військлікар з бакенбардами та молоденька жінка у формі, напевно, медсестра. Проходячи мимо, Гаґ мигцем подумав, що лише цей автомобіль прямує в місто назустріч загальному потоку, та й він от застряг…

— Юначе! — почув він. — Стривайте! Я вам наказую!

Він зупинився і повернув голову. Військлікар, посковзуючись, незграбно розмахуючи руками, біг до нього, а слідом кабаном пер водій, геть оскаженілий, червоно-ліловий, квадратний, з притиснутими до боків величезними кулаками.

— Негайно поможіть нам! — фальцетом закричав лікар, підбігаючи. Увесь він був залитий коричневою рідотою, і було незрозуміло, що він міг бачити крізь заляпані скельця пенсне. — Негайно! Я не дозволю вам відмовлятися!

Гаґ мовчки дивився на нього.

— Зрозумійте, там чума! — кричав лікар, тицяючи брудною рукою у сторону міста. — Я везу сироватку! Чому ніхто не хоче мені допомогти?

Що у ньому було? Старенький, немічний, брудний… А Гаґ чомусь побачив раптом перед собою залиті сонцем кімнати, величезних, красивих, чистих людей у комбінезонах і строкатих сорочках і як спалахують вогні "привидів" над круглою галявою… Це було як мана, видиво.

— Р-розмовляти з ним, із заразою! — прохрипів водій, відштовхуючи лікаря. Страшно сопучи, він схопив автомат за дуло, висмикнув його в Гаґа з-під пахви та з рохканням закинув його в ліс. — Вирядився, субчик, змііїне молоко… Ану!

Він з розмаху вперіщив Гаґові ляпаса, і лікар відразу ж закричав:

— Припиніть! Негайно припиніть!

Гаґ похитнувся, але встояв. Він навіть не глянув на водія. Він все дивився на лікаря і повільно стирав з обличчя слід удару. А лікар уже тяг його за рукав.

— Прошу вас, прошу… — бурмотів він. — У мене двадцять тисяч ампул. Прошу вас зрозуміти… Двадцять тисяч! Сьогодні ще не пізно…

Таж ні, це був алаєць. Звичайний алаєць із півдня… Мана… Мана, та й годі. Вони підійшли до машини. Водій, буркочучи та клекочучи, поліз у кабіну, гаркнув звідти: "Давай!" — і відразу ж заревів двигун, і Гаґ,ставши між дівчиною і лікарем, щосили вперся плечем у борт, що смердів мокрим залізом. Завивав двигун, багнюка летіла фонтаном, а він усе натискав, штовхав, тиснув і думав: "Удома. Вдома…"

Примітки

1

Рокада — дорога у прифронтовій смузі, паралельна лінії фронту.

2

Тезоіменитство — іменини членів царської родини або інших вельможних осіб.

3

Ідіома — притаманний тільки певній мові стійкий зворот, що виражає єдине поняття.

4

Фортифікатор — фахівець зі зведення укріплень та оборонних споруд.

5

Мортира — артилерійська гармата з коротким дулом для ведення навісного вогню по закритих і горизонтальних цілях.